

บทที่ 4

วิเคราะห์เปรียบเทียบภาวะผู้นำระหว่างบ้านศิลารักรักษ์กับบ้านถิ่นสำราญ

ภาวะผู้นำนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาหมู่บ้าน ผู้นำที่มีภาวะผู้นำแตกต่างกัน จะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาหมู่บ้านที่แตกต่างกัน ภาวะผู้นำ จึงเป็นส่วนสำคัญต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการพัฒนาหมู่บ้าน ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำระหว่างผู้นำชุมชนสองชุมชนในอำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี โดยตั้งสมมุติฐานว่า ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ส่วนหนึ่ง มีสาเหตุมาจาก รูปแบบภาวะผู้นำที่แตกต่างกัน ความสำเร็จในการเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของหมู่บ้านศิลารักรักษ์ น่าจะเกิดจากผู้นำชุมชนใช้ภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตย ในขณะที่ความล้มเหลวในการเสริมสร้างความเป็นเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ของหมู่บ้านถิ่นสำราญ น่าจะเกิดจาก ผู้นำชุมชนใช้ภาวะผู้นำแบบอัตตาธิปไตย จากการศึกษาเข้าไปสัมผัส การใช้ชีวิตกับชาวบ้านตลอดจน การสังเกตวิถีชีวิตของชาวบ้าน รวมถึง การพูดคุยซักถามเพื่อสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยกับชาวบ้านเพื่อให้ได้ข้อมูลกว้างและเชิงลึกให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในการเก็บข้อมูลนั้นมิได้เร่งรีบเก็บ หากแต่ค่อยๆ เก็บทีละเล็กละน้อย โดยการสัมภาษณ์และศึกษาจากเอกสาร ในการสัมภาษณ์และศึกษาจากเอกสาร อาจมีคำถามว่า เราจะรู้ได้อย่างไรว่า ข้อมูลที่เราได้มานั้นเป็นความจริงแค่ไหน อันที่จริงแล้วเราไม่สามารถเข้าถึงความจริงจริงๆ ได้ แม้ว่าจะมีเอกสารรับรองยืนยัน แต่เอกสารนั้นเราจะเชื่อได้อย่างไร เชื่อได้มากน้อยแค่ไหน ใครเป็นคนเขียนขึ้นมา ตรงกับความจริงมากน้อยแค่ไหน แม้กระทั่งหลักฐานทางประวัติศาสตร์เรายังไม่สามารถรู้ได้ว่า ประวัติศาสตร์นั้นเป็นจริงแค่ไหนเชื่อถือได้หรือไม่ อย่างไร การสัมภาษณ์ก็เช่นกัน เราไม่สามารถรู้ได้เลยว่า ในสิ่งที่เขาพูดมาเป็นความจริง แม้ว่าจะเป็นหลักฐานขั้นต้นก็ตาม เพราะในสิ่งที่เราได้รับฟังได้รับฟังเป็นเพียงข้อเท็จจริง ข้อเท็จจริงเท่านั้น ในข้อเท็จจริงก็อาจจะมีทั้งข้อที่เป็นเท็จ และข้อที่เป็นจริง แต่สำหรับงานวิจัยเราสามารถเข้าใจความจริงได้ โดยการตรวจสอบในสิ่งที่เราได้ยินได้ฟังมาว่า ในข้อมูลที่เรานำมานั้นมีความจริงมากน้อยแค่ไหน สามารถตรวจสอบจากการสัมภาษณ์คนรอบข้าง เพื่อตรวจสอบว่าในสิ่งที่เขาพูดนั้นจริงเท็จแค่ไหนและยังเป็นการสัมภาษณ์บุคคล ความโน้มเอียงหรือความลำเอียงในการให้ข้อมูลย่อมมีบ้างเป็นของธรรมดา

การศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำของบ้านศิลารักรักษ์กับบ้านถิ่นสำราญจะศึกษาคุณลักษณะส่วนตัวของผู้นำทั้งสองหมู่บ้าน เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนความแตกต่างกันของผู้ใหญ่บ้านของทั้งสองหมู่บ้าน สามารถแยกออกเป็นประเด็นในการศึกษาวิเคราะห์ได้ ดังต่อไปนี้

4.1 ประวัติส่วนตัวของผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์

ผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์ นายสวัสดิ์ สุขพันธุ์ อายุ 48 ปีสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจาก โรงเรียนเชิงโนนพิทยาคาร เป็นชาวอำเภอเชิงโนน ต่อมาได้ย้ายมาอยู่ที่ตำบลอ่างศิลา อำเภอพิบูลย์รักษ์ ได้ประกอบอาชีพค้าขายและทำนา มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างจะดีกว่าชาวบ้านคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน นายสวัสดิ์เป็นคนที่เสียสละในการทำงานชอบทำงานเพื่อสังคมชอบช่วยเหลือชาวบ้านเป็นผู้ประพฤติดีงามจนเป็นที่นับถือของชาวบ้าน ต่อมานายสวัสดิ์ได้ร่วมกับชาวบ้านขอแยกหมู่บ้านจากบ้านอ่างศิลาเป็นบ้านศิลารักษ์ในปี พ.ศ. 2539 โดยมีจำนวนครอบครัว 218 หลังคาเรือน ประชากรเป็นชาย 556 คน หญิง 559 คน รวม 1,115 คน

ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านศิลารักษ์มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี มีเพียงแต่จะทำนาและมีที่นามากแล้ว หากยังได้เปิดร้านขายของชำก่อให้เกิดรายได้เสริม มีคุณภาพชีวิตที่ดีพอสมควรเมื่อเปรียบเทียบกับชาวบ้านทั่วไปในหมู่บ้าน

สถานภาพทางสังคม ผู้ใหญ่บ้านศิลารักษ์เป็นผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือจากชาวบ้าน เนื่องจากเป็นคนดีมีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือชาวบ้าน ทำงานเพื่อส่วนรวมเป็นบุคคลที่มีอัธยาศัยไมตรีดี ไม่ถือตัว มีปฏิสัมพันธ์ตลอดจนมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น เป็นคนที่พูดจาน่าเชื่อถือ พูดจริงทำจริง เป็นคนเอาการเอางาน เหล่านี้จึงทำให้ชาวบ้านรักและศรัทธาในตัวผู้ใหญ่บ้านตลอดจน มีความยำเกรงเชื่อฟังและให้ความร่วมมือในการทำงานเป็นอย่างดี

สถานภาพทางการเมืองการปกครองของผู้ใหญ่บ้าน เดิมนายสวัสดิ์ ไม่ได้มีตำแหน่งใดๆทางการเมือง แต่มีบุคลิกส่วนตัวที่เป็นคนชอบเสียสละต่อส่วนรวมตลอดจนเป็นคนดี ชาวบ้านจึงมีความเห็นให้ นายสวัสดิ์เป็นผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการทำงานทุกคนจะช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่ ผู้ใหญ่บ้านจะเปิดโอกาสให้คณะกรรมการทุกคนได้แสดงศักยภาพของตนเองทุกๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นด้านความคิด การพูด การปฏิบัติ เพื่อนำมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาหมู่บ้าน กระบวนการในการตัดสินใจต่างๆ มักจะเปิดโอกาสให้คณะกรรมการหมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเต็มที่ โดยไม่มีการถือตัวแต่อย่างใดและใครต้องการแสดงความคิดเห็นก็จะสามารถแสดงได้ทุกเมื่อ ไม่ได้จำกัดว่าจะต้องอยู่ในที่ประชุมเท่านั้นจึงจะสามารถเสนอความคิดเห็นได้

4.2 การขึ้นสู่อำนาจทางการเมือง

การขึ้นสู่ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน นายสวัสดิ์ สุขพันธ์ ได้รับการเลือกตั้งจากชาวบ้านให้เป็นผู้ใหญ่บ้านโดยเสียงส่วนมาก เนื่องจากมีบุคลิกส่วนตัวชอบช่วยเหลือคนอื่นและทำประโยชน์แก่สาธารณะให้เป็นที่ประจักษ์ในสายตาของชาวบ้านตลอดจน เป็นผู้ริเริ่มแนวความคิดในการตั้งหมู่บ้านขึ้นมาใหม่และเป็นแกนนำชาวบ้านในการดำเนินเรื่อง ขอตั้งหมู่บ้านขึ้นมาใหม่ด้วย มิเพียงแต่การมีนิสัยชอบช่วยเหลือคนอื่น หากแต่นายสวัสดิ์ยังเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่นมีความสามารถในการพูดโน้มน้าวคนอื่นได้เป็นอย่างดี ชาวบ้านมีความรักและศรัทธาในตัวของนายสวัสดิ์มากพอสมควร (ไพรัช สิงห์คำ, สัมภาษณ์, กันยายน 2542)

4.3 ประวัติส่วนตัวของผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญ

ผู้ใหญ่บ้านถิ่นสำราญ นายแสง เดชะคำภู อายุ 50 ปี เกิดที่บ้านถิ่นสำราญ เป็นชาวอำเภอพิบูลมังสาหาร สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนพิบูลมังสาหาร อาชีพเดิม บัณฑิตสามล้อหาเงิน อยู่ที่ตลาดอำเภอพิบูลมังสาหาร ต่อมาได้หันมาทำนาและเลี้ยงวัว

ฐานะทางเศรษฐกิจ นายแสงเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีพอสมควร เมื่อเปรียบเทียบกับชาวบ้านโดยทั่วไป ส่วนหนึ่งเนื่องจาก นายแสงมีที่นาเป็นจำนวนมากและมีฝูงวัวอยู่ 9 ตัว ถือว่าเป็นจำนวนที่มาก เมื่อเทียบกับคนในหมู่บ้าน นอกจากนั้นรายได้ส่วนหนึ่งที่มีส่วนในการเสริมสร้างฐานะทางเศรษฐกิจของนายแสง เกิดจากการดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอยู่แล้ว ตลอดจนรายได้จากบรรดาลูกของนายแสงอีก 7 คนเป็นชาย 3 คนหญิง 4 คนได้ไปทำงานที่กรุงเทพฯ และได้ส่งเงินกลับมาให้ จึงทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของนายแสงอยู่ในระดับที่ดีพอสมควรและมีคุณภาพชีวิตที่ดีในระดับหนึ่ง

สถานภาพทางสังคม นายแสง เป็นบุคคลหนึ่งในหมู่บ้าน ที่ได้รับการเคารพนับถือจากชาวบ้าน ส่วนหนึ่งมาจากการดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านได้ให้การช่วยเหลือจนเจ้าชาวบ้านตลอดจนให้การบริการต่างๆ แก่ชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านเดือดร้อน ดังนั้นเมื่อชาวบ้านมีความเดือดร้อนก็จะพากันไปหานายแสง นายแสงมักจะเป็นธุระให้ในเรื่องต่างๆ โดยอำนวยความสะดวกในการติดต่อราชการ จึงทำให้ชาวบ้านมีความรักและศรัทธาในตัวนายแสงพอสมควร

สถานภาพทางการเมือง นายแสง เดชะคำภู โดยพื้นฐานแล้ว มีสถานภาพทางการเมือง โดยตำแหน่งคือ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายแสงมีสายสัมพันธ์อันแนบแน่นกับผู้ใหญ่บ้านคนก่อนคือ นายบุญเดิม หลักดี นายแสงเป็นน้องเขยของนายบุญเดิม เพราะฉะนั้น เมื่อนายบุญเดิมหมดอำนาจทางการเมืองจึงได้สร้างฐานทางการเมืองให้แก่ นายแสงผู้เป็นน้องเขย โดยการพยายามพูดชักจูงชาวบ้านตลอดจนสนับสนุนในทุกๆ ด้าน เช่น การหาเสียงแต่เนิ่นๆ และเมื่อมีงานบุญหรือประเพณีต่างๆ ก็มักจะประชาสัมพันธ์คุณงามความดีของนายแสงอยู่เป็นนิจ ถือว่าเป็นการกล่อมเกล้าทางการเมืองแก่ชาวบ้านในอีกทางหนึ่ง เพราะฉะนั้นในการสมัครแข่งขันชิงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน นายแสงจึงอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบคู่ต่อสู้ ตลอดจนการเป็นผู้ที่ขอความช่วยเหลือบริการชาวบ้าน แต่ก็ยังทำให้นายแสงยังไม่มั่นใจในการแข่งขันมากนัก เนื่องจากคู่ต่อสู้คือ นายเชิด แสงเงิน ผู้สมัครแข่งขันเป็นคู่ต่อสู้ที่สำคัญและมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี พอสมควรตลอดจน เป็นผู้กว้างขวางในหมู่ชาวบ้านด้วย รวมทั้งเป็นคนที่มียาอายุอยู่ในวัยกลางคน มีมนุษยสัมพันธ์ดีพอสมควรและขอความช่วยเหลือชาวบ้าน เพราะฉะนั้นในการแข่งขันชิงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านจึงทำให้นายแสงไม่ค่อยจะมั่นใจนักว่า ตนเองจะชนะการเลือกตั้งโดยเด็ดขาด แม้ว่าจะได้มีการหาเสียงมาแต่เนิ่นๆ ก็ตาม นายแสงจึงได้สร้างเงื่อนไขกับชาวบ้านว่า หากตนได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านจะเลี้ยงฉลองโดยจะฆ่าวัวให้ชาวบ้าน แต่เพื่อให้เกิดความมั่นใจจริงๆ นายแสงได้ตั้งหวัคະແນຂອງຕົນຂຶ້ນມາອອກຕະວນແຈກເງິນให้ชาวบ้านครอบครัวละ 100 บาท เพื่อตอกย้ำความมั่นใจยิ่งขึ้น ถ้าหากไม่จ่ายเงินหรือไม่จัดเลี้ยงก็จะถูกติฉินนินทาจากชาวบ้านว่าเป็นคนตระหนี่ถี่เหนียวใจไม่ถึง ชาวบ้านจะได้เห็นว่า เป็นคนมีจิตใจกว้างขวาง แต่ก็มีได้หมายความว่า ใช้เงินซื้อเสียงเพียงอย่างเดียวแล้ว จะได้รับเลือกตั้ง ผู้ที่จะได้รับเลือกตั้งจะต้องเป็นผู้มีคุณงามความดีทำคุณประโยชน์แก่สาธารณะและ ต้องแจกเงินซื้อเสียงด้วย ที่สำคัญชาวบ้านต้องชอบ มิฉะนั้นจะไม่ได้รับเลือก ผลปรากฏว่า นายแสงชนะการเลือกตั้งและได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนต่อมา (เชิด แสงเงิน, สัมภาษณ์, 13 ตุลาคม 2542)

4.4 การขึ้นสู่อำนาจทางการเมือง

การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองการปกครองผู้ใหญ่บ้านถิ่นสำราญ หนทางในการขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของนายแสง เดชะคำภู ผู้ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านนั้นไม่ยากเท่าใดนัก ในการเอาชนะคู่แข่ง เพื่อขึ้นสู่อำนาจทางการเมือง เนื่องจาก นายแสง เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอยู่แล้วและมีความสัมพันธ์อันแนบแน่นกับผู้ใหญ่บ้านคนก่อนและมีโอกาสใช้บารมีของผู้ใหญ่บ้านคนก่อนตลอดจน การสร้างผลงานคุณงามความดีในช่วงที่ตนเองเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นอกจากนี้ นายแสง ยังเป็นคนขอรับบริการชาวบ้าน ในช่วงที่ตนเองเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านขอที่จะบริการชาวบ้าน

อยู่เป็นประจำ เป็นการหาเสียงไปในตัวและเป็นทุนเดิม อันเป็นข้อได้เปรียบในการแข่งขันกับ คู่ต่อสู้ นายแสง เดชะคำภู มิเพียงจะเป็นคนชอบบริการชาวบ้าน หากยังเป็นคนใจถึง ใจถึงในที่นี้ หมายความว่า มีใจเป็นนักเลง ใจนักเลงคือ ผู้ที่กล้าได้กล้าเสียถึงผู้ถึงคน แต่มิได้หมายถึง นักเลง หัวไม้หรือพวกอันธพาล ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวบ้านขึ้นชอบในตัวผู้ใหญ่บ้าน ประกอบกับนาย แสงเป็นผู้มีญาติพี่น้องในหมู่บ้านมีเยอะ เพราะอยู่กันมานานแล้ว และการให้สินน้ำใจเล็กๆ น้อยๆ ในการตอบแทนชาวบ้านเพื่อเป็นการจูงใจให้ชาวบ้านไปเลือกตน บารมีของผู้ใหญ่บ้านคน ก่อนกับผลงานที่ปรากฏรวมถึงคุณความดีที่มีอยู่ ประกอบกับเครือข่ายญาติมีเยอะพอสมควรและการ เป็นคนใจถึงรวมทั้งอำนาจของเงินตราจึงทำให้ นายแสง เดชะคำภู ชนะคู่แข่งคนอื่น ๆ ไม่ยากนัก

4.5 ปัจจัยที่มีผลต่อภาวะผู้นำ

ในการศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำมีปัจจัยหลายๆ อย่าง ที่จะสามารถแสดงให้เห็นว่า ผู้นำ นั้น มีภาวะผู้นำแบบใด มีบุคลิกลักษณะเป็นอย่างไร ตลอดจนเป็นคนมีนิสัยใจคอเป็นอย่างไร ต้อง อาศัยการศึกษาจากปัจจัยหลายๆ ปัจจัยประกอบกัน นอกจากนี้ต้องศึกษาผู้อยู่ใต้ปกครองของผู้นำด้วยว่า ผู้นำนั้นมีบุคลิกลักษณะเป็นอย่างไร ผู้อยู่ใต้การปกครองหรือชาวบ้านจะเป็นตัวสะท้อน ให้เห็นลักษณะของผู้นำได้ดีที่สุด เปรียบเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนให้เราเห็นในหลายๆ แง่มุม ประกอบกับปัจจัยต่างๆ ดังต่อไปนี้

4.6 คุณธรรมในการปกครอง

คุณธรรมในการปกครองเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ปกครอง หากผู้ปกครองขาดคุณธรรม ในการปกครองแล้ว จะทำให้ผู้อยู่ใต้ปกครองขาดความเชื่อถือศรัทธาและขาดความเคารพนับถือ ในตัวผู้นำ เพราะชาวบ้านจะให้การยอมรับ ผู้ปกครองที่มีคุณธรรมมากกว่าผู้ปกครองที่มีความรู้ คุณธรรมในการปกครอง สามารถแยกออกเป็นประเด็น ดังต่อไปนี้

ด้านความรัก ความรักเป็นสิ่งสำคัญ ที่ผู้ปกครองทุกคนต้องมี อาจจะเป็นความรักเพื่อน มนุษย์ ความรักในฐานะเพื่อนพ้องหรือเครือข่ายมิตรวมไปถึง ผู้ใต้บังคับบัญชาด้วย หากผู้นำขาดซึ่ง ความรัก ก็จะไม่สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับชาวบ้านแล้วจะส่งผลให้ขาดการมีส่วนร่วมในการ พัฒนาของชาวบ้าน การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองก็ไม่สามารถดำเนินอย่างต่อเนื่องได้ จากการศึกษา ลักษณะภาวะผู้นำบ้านศิลารักษ์พบว่า โดยบุคลิกส่วนตัวแล้ว ผู้ใหญ่บ้านศิลารักษ์ ค่อนข้างจะเป็นคนมีจิตใจอ่อนโยน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี ยิ้มแย้มแจ่มใส เป็นมิตรกับคน

ทุกคน มีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นได้ดี พุดคุยเก่งสนุกสนาน มองโลกในแง่ดี มีอารมณ์ขันใส่ใจดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน เปรียบประดุจว่า ชาวบ้านเป็นลูกหลานของตนเอง ผู้ใหญ่บ้านจะไปเยี่ยมรับฟัง รับรู้สภาพปัญหาของชาวบ้านแต่ละคนทุกหลังคาเรือนอย่างสม่ำเสมอ

“ผู้ใหญ่บ้านแกจะรักทุกคนนั่นแหละ ทุกคนเหมือนลูกเหมือนหลาน แกจะออกไปเยี่ยมถามไถ่สารทุกข์ สุกดิบ มีอะไรก็แบ่งกันกิน ช่วยเหลือกัน ตามประสาคนบ้านเรานั้นแหละ” (สลิสารีแผลง, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2542)

ในขณะที่ผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญจะมีบุคลิกลักษณะค่อนข้างจะแข็ง ก้าวร้าวอยู่บ้างเป็นคนอ่อนนอกแข็งใน ไม่ยอมแพ้ใครง่าย ๆ ไม่ค่อยจะคบค้าสมาคมกับใครมากนัก จากบุคลิกภายนอก เป็นคนที่ค่อนข้างชอบอำนาจนิยมอยู่บ้าง ส่วนในด้านของความรักผู้ใหญ่บ้านถิ่นสำราญก็มีความรักเช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์ แต่เป็นความรักที่มีต่อตนเองและมีต่อญาติพี่น้อง เพื่อนและพรรคพวกเท่านั้นทำให้ชาวบ้านมองว่าเป็น“ความรักแต่ปาก”เท่านั้น (จักรพงศ์ พันธุ์เพ็ง, สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2542)

“ผู้ใหญ่บ้านนั่นหรือ แกก็รักแต่ปากของแกนั่นแหละ แกพยายามบอกกับผู้อื่นว่าแกมีความรัก เป็นคนใจดี โอบาปราศรัยชอบเลียพวกเจ้านาย ไม่สนใจ สารทุกข์ สุกดิบของชาวบ้าน ถือว่าไม่ใช่ญาติของตนเอง” (วุฒิ ชาติโยม, สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2542)

ผู้ใหญ่บ้านมุ่งแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้องมากกว่าจะทำประโยชน์ที่แท้จริงของส่วนรวม จะเห็นได้จาก การคัดเลือกโครงการขุดฝายประจําหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านมักจะพยายามดึงโครงการต่างๆ ไปลงในพื้นที่นาของตนเองและพวกพ้องเพื่อที่ว่า ตนเองและพวกพ้องจะได้รับประโยชน์ ส่วนชาวบ้านกลุ่มที่ไม่ใช่พวกผู้ใหญ่บ้าน มักจะไม่ได้รับผลประโยชน์ ในขณะที่ชาวบ้านกลุ่มนี้ ต้องการให้นางบประมาณส่วนดังกล่าวไปใช้ทำประปาหมู่บ้าน แต่ผู้ใหญ่บ้านมิยอมรับฟัง ชาวบ้านกลุ่มนี้มีเพียงจะไม่ได้รับผลประโยชน์ต่างๆ เท่าเทียมกับกลุ่มอื่นแล้ว หากยังถูกผู้ใหญ่บ้านเกลียดชังและให้ร้ายว่า พวกเขาเป็นพวกหัวแข็ง พวกต่อต้านผู้ใหญ่บ้าน ในการทำโครงการต่างๆ มักมีคำครหา ว่ากลุ่มผู้ใหญ่บ้านแสวงหาประโยชน์ส่วนตัว เช่นโครงการทำถนน ชาวบ้านส่วนหนึ่งต้องการให้ซ่อมแซมถนนทางเข้าหมู่บ้าน แต่ผู้ใหญ่บ้านไม่เห็นด้วยกลับนำงบประมาณตรงส่วนนั้น มาทำถนนสายหน้าบ้านตัวเอง โดยอ้างว่าน้ำท่วมบ่อยคนอื่นได้รับความเดือดร้อนด้วยและจะได้เป็นหน้าเป็นตาของหมู่บ้าน ในการประมูลโครงการต่างๆ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน มักมีส่วนได้เสียกับผู้รับเหมาก่อสร้างโดยมีการเรียกเก็บเงินในช่วง

การยื่นขอประมูลราคา จากการสัมภาษณ์ หจก. ภัคดีวิศวกรรมก่อสร้าง ผู้รับเหมาทำถนนในบ้านดินสำราญพบว่า ต้องมีการจ่ายเงินติดสินบนผู้ใหญ่บ้านเป็นจำนวนเงินหนึ่งหมื่นบาทและนอกจากนี้ยังต้องจ่ายให้กับผู้รับเหมาที่ยื่นของคนอื่นคนละหนึ่งพันบาท เพื่อให้ผู้รับเหมาเหล่านั้นชนะเลิศสิทธิ์ (เทอดพงษ์ ภัคดี เจ้าของ หจก. ภัคดีวิศวกรรมก่อสร้าง, สัมภาษณ์, 17 ตุลาคม 2542) ผู้ใหญ่บ้านมักไม่ค่อยสนใจการพัฒนาเท่าใดนักตลอดจนดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน ดังคำกล่าวอ้างของ นายหอม แสันทวีสุข

“ผู้ใหญ่บ้านเขาจะเอาแต่พวกเขา พวกเรามันไม่ใช่พวกเขา เขาเลยไม่เหลียวแลแล้วแต่จะอยู่จะกิน เราไม่ใช่ญาติเขานี้ ถ้าพูดมากก็หาว่าเรามันหัวแข็ง คนบ้านเดียวกันเลยเกลียดชังกัน ถ้าอย่างนั้นไม่พูดเลยดีกว่า” (หอม แสันทวีสุข, สัมภาษณ์, 7 ตุลาคม 2542)

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์นายวุฒิ ชาติโยม อดีตคณะกรรมการหมู่บ้านที่ลาออกจากตำแหน่งได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

“ในการเปิดประมูลโครงการต่างๆ เรื่องผลประโยชน์นั้นมันก็มีเป็นธรรมดาผู้ใหญ่บ้านนั้นแหละจะเป็นผู้ที่ได้มากกว่าคนอื่นและเป็นผู้จัดสรรส่วนแบ่งให้กับคณะกรรมการคนอื่นๆ ผู้ใหญ่บ้านก็มีวิธีในการแสวงหาผลประโยชน์เช่นกัน เรื่องอย่างนี้จะเปิดเผยให้ชาวบ้านรู้ไม่ได้และเขาก็ไม่ทำเปิดเผย ไม่มีใครบ้าที่จะป่าวประกาศว่าตนเองทำอย่างนั้นอย่างนี้อันจะส่งผลเสียแก่ตนเองและเป็นทีเกลียดชังของชาวบ้านด้วย” (วุฒิ ชาติโยม, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2542)

สาเหตุของการลาออกจากตำแหน่งของนายวุฒิ ชาติโยม เกิดจากการมีเรื่องทะเลาะกับผู้ใหญ่บ้านเกี่ยวกับเรื่องการนำโครงการไปทำในที่ต่างๆ แต่ผู้ใหญ่บ้านไม่ยอมผู้ใหญ่บ้าน จะดึงไปลงในที่นาของตนเอง เรื่องนี้ได้รับการยืนยันจาก นายหอม แสันทวีสุขแล้วว่า นายวุฒิ ชาติโยม มีเรื่องขัดแย้งกับผู้ใหญ่บ้านจริง และมีได้มื่อคติที่ไม่ดีกับผู้ใหญ่บ้าน

ด้านความเสียสละ การเสียสละเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการพิจารณาภาวะผู้นำส่วนหนึ่ง ที่จะพิจารณาคือ การเสียสละ หากผู้นำไม่มีความเสียสละแล้ว จะไม่สามารถสร้างความรัก ความศรัทธา แก่ผู้อยู่ใต้ปกครองได้ และเมื่อใดที่ผู้อยู่ใต้ปกครองเกิดความรู้สึก ผู้นำเห็นแก่ตัวและตนเองกำลังถูกเอาเปรียบ เมื่อนั้นชาวบ้านก็จะหมดศรัทธาในตัวผู้ใหญ่บ้านและจะต่อต้าน โดยการไม่เข้าไปร่วมในกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองด้วย เพราะฉะนั้นในเรื่องการเสียสละ จึงมีส่วนสำคัญในการที่จะพัฒนาให้เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองได้

ประสบผลสำเร็จหรือล้มเหลว จากการศึกษาผู้ใหญ่วัยบ้านศิลารักพบว่า ผู้ใหญ่วัยบ้านจะเป็นคนที่มีความเสียสละเป็นอย่างมาก ในการทำงานผู้ใหญ่วัยบ้านจะเสียสละร่างกายแรงใจในการทำงานทุ่มเทสติ ปัญญา ให้กับงานอย่างเต็มที่ โดยไม่รู้สึกเหน็ดเหนื่อยแต่ประการใด (ประภา ศรีสุข, สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2542) ในการทำงานแต่ละอย่างมิได้คำนึงถึงผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้อง หากแต่คำนึงถึงแต่ประโยชน์ส่วนรวม โดยผู้ใหญ่วัยบ้านจะพยายามคิดหาวิธีทางว่า “ทำอย่างไร บ้านเราจึงจะเจริญ ชาวบ้านไม่ยากจนเดือดร้อน ชาวบ้านจะอยู่ดีกินดี” นอกจากนี้ยังพยายามที่จะเพิ่มองค์ความรู้ใหม่ๆ ให้แก่ชาวบ้านทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ ในทางทฤษฎีนั้นได้เชิญวิทยากร นักวิชาการตลอดจนประสานงานกับหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน มาให้ความรู้กับชาวบ้านเป็นประจำ ส่วนในทางปฏิบัติ ผู้ใหญ่วัยบ้านเป็นแกนนำชาวบ้านพาไปดูงานในที่ต่างๆ เพื่อเป็นประสบการณ์ แล้วมาช่วยกันคิด แก้ไข ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดจนนำความรู้ที่ได้มาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพชุมชนของตนเอง (สวัสดิ์ สุขพันธุ์, สัมภาษณ์, 1 กันยายน 2542)

“ผู้ใหญ่วัยบ้านเป็นคนที่มีความเสียสละมาก ทำประโยชน์กับบ้านกับเมืองไว้มากมาย เมื่อจะทำอะไร แก่จะเป็นคนทำก่อนคนอื่น และการทำประโยชน์แก่ส่วนรวม แก่ไม่ถือว่าเป็นการเสียเปรียบคนอื่น แก่อยากเห็นบ้านเราเจริญ เมื่อแก่ได้ยินข่าวว่าบ้านใดเจริญ แก่ก็จะพาชาวบ้านขึ้นรถแกไปดูงานตามที่ต่างๆ โดยที่ชาวบ้านทุกคนไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น” (ประภา ศรีสุข, สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2542)

ผู้ใหญ่วัยบ้านบ้านถิ่นสำราญมีความเสียสละมากเช่นกัน แต่จะแสดงออกมาในลักษณะการให้บริการชาวบ้าน ในด้านการให้ความสะดวกเกี่ยวกับการติดต่อราชการต่างๆ เป็นต้น เมื่อประกอบกิจอันใดมักจะเล็งเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้องมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม แต่มีได้หมายความว่า ผู้ใหญ่วัยบ้านมิได้ทำประโยชน์แก่ส่วนรวมเลย หากแต่การทำประโยชน์นั้นตนเองต้องเป็นผู้มีผลพลอยได้อยู่ด้วย ในการทำงานแต่ละชิ้นพยายามจะแสวงหาทุกวิถีทางที่จะบังเบียดเอาผลประโยชน์ต่างๆ จากงานแต่ละอย่าง จะเห็นได้จากเมื่อมีโครงการเงินกู้มีชาชาวา ผู้ใหญ่วัยบ้านจะพยายามเอาไปทำถนนหนทางสายหน้าบ้านตนเองโดยมิได้คำนึงถึงอัตรประโยชน์มากเท่าใดนักผลประโยชน์ในรูปของผลผลิตของโครงการ ส่วนหนึ่งจึงตกที่ตัวผู้ใหญ่วัยบ้านโดยตรงและผลประโยชน์อีกส่วนหนึ่งที่ไม่ใช่ผลผลิตของโครงการเช่นเงินเปอร์เซ็นต์ต่างๆ (Commission) ที่ชาวบ้านไม่ได้รับรู้อะไรเลยมักจะตกที่ผู้ใหญ่วัยบ้านและพวกพ้อง (พลอย ศรีพลหงษ์, สัมภาษณ์, 27 ตุลาคม 2542)

การเสียสละของผู้ใหญ่บ้านมักจะเห็นเด่นชัด ในช่วงก่อนจะมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะพยายามกระทำทุกวิถีทาง เพื่อจะได้รับคำชมว่า “เป็นคนดี” ในสายตาของชาวบ้าน เพื่อที่จะได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน เมื่อก่อนผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ที่ช่วยเหลือและบริการชาวบ้าน กระทำทุกอย่าง เพื่อบริการชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านได้รับความสะดวกโดยมิได้คิดค่าตอบแทนใดๆ ชาวบ้านก็จะเห็นว่าเป็นคนใช้ง่ายชอบบริการ ถ้าเลือกมาเป็นผู้ใหญ่บ้านในสมัยหน้าก็คงจะดี ด้วยเหตุนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่ชาวบ้านเลือกเข้ามาเป็นผู้ใหญ่บ้าน เมื่อได้รับเป็นผู้ใหญ่บ้านแล้ว ก็ไม่ค่อยจะสนใจใยดีกับทุกข์สุขและ สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านมากเท่าใดนัก โดยอ้างว่า “ไม่ใช่หน้าที่ของตน หน้าที่ของตนคือปกครองอย่างเดียว” แต่ในเรื่องบริการก็ยังคงทำต่อไปแต่จะสนใจเฉพาะพวกตนเองเท่านั้น (เที่ยง ดวงเสมอ, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2542) ในเรื่องดังกล่าว ได้รับการสนับสนุนจาก นางแม่น ทองทิพย์ ดังนี้

“ผู้ใหญ่บ้านนั้นเหวอ เขาไม่เคยสนใจพวกเราด้วยซ้ำ ไม่เคยมาดูว่าพวกเราอยู่กินกันอย่างไร ช่างหัวมัน ขอแต่ฉันมีกินมีผลประโยชน์ก็เป็นพอ แต่ก่อนที่ยังไม่ได้เป็นผู้ใหญ่บ้านทำที่ว่าเป็นคนดีตามไถ่สาระทุกข์สุกดิบ แต่พอได้เป็นผู้ใหญ่บ้านแล้ว หน้าเราเขายังไม่อยากจะมอง” (แม่น ทองทิพย์, สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2542)

คำว่าคนดีนี้ มิได้มีความหมายอย่างที่ เภาในฐานะนักวิชาการเข้าใจกันโดยทั่วไป หากแต่การเป็นคนดีของชาวบ้านคือ คนที่ทำประโยชน์ให้กับชาวบ้าน ใครทำประโยชน์ให้คนนั้นก็เป็นคนดี ในการเลือก ส.ส.ก็เช่นกัน ระหว่างการเป็นคนดีกับคนมีความรู้ ชาวบ้านจะเลือกคนดีมากกว่า จะเลือกคนมีความรู้ คนดีในที่นี้คือการทำประโยชน์ให้กับชาวบ้าน คนดีในสายตาของชาวบ้านในชนบทมักจะเป็นคนที่ไม่ดี ในสายตาคนกรุง ดังคำกล่าวที่ว่า “คนบ้านนอกเป็นคนเลือกแต่คนในเมืองเป็นคนยุบสภา”

จะเห็นว่าคุณธรรมในเรื่องการเสียสละของผู้นำทั้งสองคนไม่ค่อยจะมีความแตกต่างกันมากเท่าใดนัก เพราะทั้งสองคนต่างก็มีการเสียสละอยู่บ้างพอสมควร แต่ที่แตกต่างกันคือการเสียสละมีมากหรือน้อยมีความแตกต่างกัน

ความซื่อสัตย์สุจริต ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นคุณธรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ผู้ปกครองจะต้องมี หากผู้ปกครองไร้ซึ่งคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตแล้ว จะทำให้ผู้ใต้ปกครองขาดความเชื่อถือ เชื่อมั่นในตัวผู้นำเอง รวมไปถึงการทำงานของผู้นำอีกด้วย ในชุมชนหมู่บ้านก็เช่นกัน หากผู้ใหญ่บ้านไม่มีความซื่อสัตย์สุจริตในการทำงานแล้ว จะทำให้ชาวบ้านไม่เชื่อถือ

ศรัทธาในตัวผู้ใหญ่นบ้าน ชาวบ้านจะขาดความสามัคคีกันและนำไปสู่วิกฤตศรัทธาในที่สุด ชาวบ้านจะให้การยอมรับและให้ความสำคัญกับผู้นำที่มีคุณธรรม ในเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตมากกว่าคุณธรรมในเรื่องต่างๆ

จากการศึกษาพฤติกรรมการทำงานของผู้ใหญ่นบ้านบ้านศิลารักษ์พบว่า ผู้ใหญ่นบ้านศิลารักษ์จะยึดถือความซื่อสัตย์สุจริตเป็นหัวใจในการทำงานตลอดมา จะเห็นได้จากการสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่นบ้าน ผู้ใหญ่นบ้านนั้นไม่ได้ใช้ระบบเส้นสายหรือระบบฝากฝังไม่ได้วิ่งเต้นใดๆ และในการหาเสียงก็ได้หมายความว่า มิใช่เอาμισินจ้างหรือเงินทองแจกจ่ายให้ชาวบ้านแต่อย่างใด แม้ว่าจะไม่มีการแจกเงิน แต่มีการจัดเลี้ยงชาวบ้านอยู่บ้างในตอนเย็นของวันแต่งตั้งผู้ใหญ่นบ้าน นอกจากนี้ยังมีการใช้คุณงามความดีและบารมีที่สั่งสมมานาน เป็นเครื่องพิสูจน์การทำงานของตนเอง จนได้รับการยอมรับจากชาวบ้านเลือกมาเป็นผู้ใหญ่นบ้าน เมื่อมาดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่นบ้านก็ได้ใช้อำนาจหน้าที่ของตนเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ หรือเข้าไปก้าวก่ายหน้าที่ของบุคคลอื่น หากแต่อุทิศตนเองทั้งแรงกาย แรงสติปัญญาอย่างเต็มความสามารถเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ในการแต่งตั้งผู้ช่วยผู้ใหญ่นบ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ก็ได้ไม่ได้อำนาจที่พี่น้องและพรรคพวกของตนเข้ามาร่วมเป็นคณะกรรมการด้วย เพื่อเป็นการป้องกันการครหานินทา ผู้ใหญ่นบ้านเขาเฉพาะพวกพ้องของตนเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ (ประภา ศรีสุข, สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2542)

นอกจากนี้ ในการปกครองหรือในการบริหารก็ไม่ได้ใช้อำนาจของตนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องของงบประมาณ หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเงิน กล่าวคือ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเงินหรืองบประมาณผู้ใหญ่นบ้านจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว และไม่เป็นคนถือเงิน หากแต่จะปล่อยให้เป็นที่ของเจ้าหน้าที่การเงินหรือเหรัญญิกเป็นผู้เก็บเงินและจัดการเกี่ยวกับเรื่องการเงินอย่างอิสระ โดยปราศจากการแทรกแซงของผู้ใหญ่นบ้าน ผู้ใหญ่นบ้านมิเพียงจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวแทรกแซงเกี่ยวกับเรื่องการเงินแล้ว หากยังได้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาอีกชุดหนึ่ง เพื่อมาทำงานตรวจสอบการทำงานเกี่ยวกับการใช้จ่ายเงินของ คณะผู้บริหารโดยในการจัดตั้งคณะกรรมการชุดดังกล่าว ผู้ใหญ่นบ้านไม่ได้เข้าไปแทรกแซงในการจัดตั้งคณะกรรมการชุดนี้ ไม่มีญาติพี่น้องหรือพรรคพวกของผู้ใหญ่นบ้านแม้แต่คนเดียวที่ได้รับการแต่งตั้งเข้ามาเป็นคณะกรรมการชุดดังกล่าว (คำตัน นามวา, สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2542)

นอกจากจะเปิดโอกาสให้คณะกรรมการได้ทำงานอย่างเต็มที่ มีอิสระในการทำงานแล้วยังจัดให้มีการเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณชน โดยจัดให้มีการรายงานผลรายรับ รายจ่าย ของ

หมู่บ้าน ในรอบเดือนที่ผ่านมาต่อที่ประชุมใหญ่ของหมู่บ้านทุกวันที่ 5 ของเดือน พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ชาวบ้านทุกคนสอบถามถึง ข้อสงสัยต่างๆ ในการทำงานและรับฟังข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อจะนำมาปรับปรุงการทำงานในโอกาสต่อไป (ไพรัช สิงห์คำ, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2542)

“ผู้ใหญ่บ้านนะหรือเขาเป็นคนซื้อ อยู่ในศีลกินในธรรม เมื่อมีเรื่องอะไรแกก็จะสาธยายให้ชาวบ้านฟังหมดนั่นแหละไม่มีปิดบัง เงินทุกบาททุกสตางค์เอาไปใช้ทำอะไรบ้างตอนนี้อยู่ไหนเหลือเท่าไร เปิดเผยให้ชาวบ้านทุกผู้ทุกคนฟังหมดนั่นแหละ สตางค์แดงเดียวผู้ใหญ่บ้านก็ไม่แตะต้องเงินหรอก เรื่องเงินเขาให้คนอื่นทำ” (ไพรัช สิงห์คำ, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2542)

ในทางตรงกันข้ามจากการศึกษาพฤติกรรมและบุคลิกลักษณะของผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริตพบว่า ผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญนั้น มีการครหานินทาในเรื่องการสมัครรับเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน มีการกล่าวหาว่า ผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญ จะใช้เงินและอามิสสินจ้างซื้อเสียงจากชาวบ้านใช้เงินไปประมาณ 6-7 หมื่นบาท พร้อมทั้งได้จัดงานเลี้ยงโดยมีการฆ่าวัวเลี้ยงชาวบ้าน ก่อนวันเลือกตั้ง 1 วัน และได้สร้างเงื่อนไขกับชาวบ้านว่า ถ้าตนได้รับเลือกตั้งในครั้งนี้ จะมีการจัดเลี้ยงขอบคุณชาวบ้านอีกโดยจะมีการฆ่าวัวอีก 1 ตัว และจะเชิญเฉพาะ ผู้ที่เลือกตนเท่านั้น ถ้าหากผู้ใดไม่เลือกตนก็จะไม่ได้รับการเชิญมาในงานนี้และจะไม่ได้เนื้อวัวกลับไปกินที่บ้านอีกด้วย (บุญเดิม หลักดี, สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม 2542)

ในการปกครองหรือการบริหารงานนั้น ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นคนถือเงินแต่เพียงผู้เดียว กล่าวคือ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเงินหรืองบประมาณผู้ใหญ่บ้านจะเป็นคนจัดการเกี่ยวกับการใช้จ่ายเงินเพียงผู้เดียวโดยไม่ยอมให้ใครเข้ามายุ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยเด็ดขาด เมื่อกรรมการคนใดมีข้อสงสัยหรือมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกับผู้ใหญ่บ้าน จะถูกผู้ใหญ่บ้านเพ่งเล็งว่า เป็นศัตรูของตน เป็นตัวถ่วงการปกครอง เป็นอุปสรรคในการบริหารงาน เป็นตัวขัดขวางการพัฒนา แล้วจะใช้เงินจำนวน 7,000 บาท จ้างให้ออกจากการเป็นกรรมหมู่บ้านและให้ปิดปากเงียบไม่ให้เห็นความคิดเห็นหรือปลุกกระดมคนอื่นในหมู่บ้าน (วุฒิ ชาติโยม, สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2542) ตลอดจนการแต่งตั้งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะเอาพวกพ้องของตนเข้ามาร่วมในการทำงาน เช่น นายเที่ยง ดวงเสมอ อดีตผู้ใหญ่บ้านคนก่อนและนายบุญเดิม หลักดี อดีตผู้ใหญ่บ้านคนต่อมา ทั้งสองคนมีความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นและสามารถใช้บารมีของตนช่วยให้ นายแสวง เดชะคำภู ขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองได้ นายแสวง ได้ตอบแทนโดยการแต่งตั้งทั้งสองคนเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน อำนาจทางการเมืองก็ยังตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้นำกลุ่มเก่า

ผู้ใหญ่มักจะพยายามหาโครงการที่จะเอื้อประโยชน์ต่อตนเองและพวกพ้อง เช่น การ ขุดฝายก็พยายามจะนำฝายนั้นไปลงในพื้นที่นาของตนเพียงผู้เดียวแม้จะถูกคัดค้านจากชาวบ้านก็ จะถูกผู้ใหญ่มักจะตอบได้ว่า "ฉันรู้ว่าฉันจะทำอะไรและฉันก็มีอำนาจที่จะทำ มันเป็นเรื่องของฉัน" ผู้ใหญ่มักจะไม่ฟังเสียงการคัดค้านจากชาวบ้านจะเอาแต่ความคิดของกลุ่มตนเองเป็นใหญ่และ มักชมเชยชาวบ้านอยู่เสมอว่า ตนเองรู้กฎหมายจึงทำให้ชาวบ้านกลัวไม่กล้าที่จะคัดค้านแนวคิดหรือ การทำงานของผู้ใหญ่มักปล่อยให้ผู้ใหญ่มักจะไปตามอำเภอใจ เพราะผู้ใหญ่มักมีพวกมาก เหมือนกัน นอกจากนี้ยังมีโครงการทำถนน โครงการซื้อปุ๋ย โครงการขุดบ่อน้ำ ฯลฯ (หอม แสนทวิ สุข, สัมภาษณ์, 7 ตุลาคม 2542)

"ผู้ใหญ่มักจะทำโครงการที่มีผลประโยชน์ของตนเองและกลุ่มมักจะเป็นโครงการ ประเภทก่อสร้าง ซ่อมแซม ต่างๆ" (หอม แสนทวิสุข, สัมภาษณ์, 7 ตุลาคม 2542)

เรื่องดังกล่าวสอดคล้องกับความเห็นของนายเที่ยง ดวงเสมอ มีเห็นว่า

"ผู้ใหญ่มักทำอะไรหมกเม็ด เราไม่ค่อยรู้เรื่องอะไรหรอก ผู้ใหญ่มักไม่ค่อยบอก เวลาถึงก็กินเงียบ เรื่องแบบนี้ไม่เข้าใครออกใครหรอก และเรื่องแบบนี้ เขาไม่เปิดเผยให้ใครรู้ หรอก เช่น เราไปขโมย ของคนอื่นแล้วเราจะบอกใครหรือไม่" (เที่ยง ดวงเสมอ, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2542)

นอกจากนี้ ยังมีกรกล่าวหาว่า ในการทำงานของผู้ใหญ่มักมีเพียงชาวบ้านจะไม่สามารถเสนอแนวความคิดหรือคัดค้านในเรื่องต่างๆ หากยังไม่รับรู้การใช้จ่ายเงินของผู้ใหญ่มัก ว่า ผู้ใหญ่มักบริหารเงินของหมู่บ้านอย่างไร เพราะผู้ใหญ่มักไม่เปิดเผยการใช้จ่ายเงินให้ชาวบ้านรับทราบเลย ตลอดจนไม่ยอมเปิดโอกาสให้ชาวบ้าน ได้ตรวจสอบการทำงานของตน ทำให้ ชาวบ้านไม่ไว้วางใจในการทำงานของผู้ใหญ่มักเกี่ยวกับเรื่องการทุจริต เช่น ทางราชการให้งบประมาณมาซื้อปุ๋ยแจกชาวบ้านปรากฏว่า ทางผู้ใหญ่มักและคณะกรรมการหมู่บ้านหักเงิน จำนวนหนึ่งออกมาแบ่งปันกันแล้วค่อยแบ่งปันให้ชาวบ้านแล้วบอกชาวบ้านว่าเงินส่วนหนึ่งนั้นนำ ถูกหักภาษีเงินจึงได้จึงมีจำนวนไม่ครบ (บุญเดิม หลักดี, สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม 2542)

"ผู้ใหญ่มักโกงกินเยอะ มักหักเปอร์เซ็นต์โครงการรับเหมาต่างๆ ผู้ใหญ่มักจะกินกัน เป็นพวกเป็นขบวนการ มีแต่พวกตัวเองนั่นแหละเป็นกรรมการหมู่บ้านทำงานอยู่วงใน ส่วนชาวบ้านก็ไม่ค่อยจะรู้ภาษาอะไรเลยอยู่แบบเงียบๆ ไม่ค่อยจะสนใจอะไรเลย ผู้ใหญ่มักยังได้ใจ ใหญ่ หากมีใครสงสัยหรือซักถามมากๆ ผู้ใหญ่มักก็จะโมโหและพูดเสียงดัง ตะครอกชาวบ้าน" (วุฒิ ชาติโยม, สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2542)

เรื่องนี้สอดคล้องกับคำกล่าวของ นายเชิง คำจุน ว่า “ผู้ใหญ่บ้านมีลวดลายเยอะ ตามไม่ค่อยทันหรอก เวลาพูดก็ชอบพูดโกหก กลับกลอก (เชิง คำจุน, สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2542)

ความซื่อสัตย์สุจริตนั้นเป็นสิ่งวัดได้ยาก ผู้ใหญ่บ้านจะมีความซื่อสัตย์สุจริตมากน้อยแค่ไหน เพราะไม่มีเครื่องมือชนิดใดที่ดีที่สุดและเป็นเครื่องมือที่เป็นมาตรฐานสากล ในการประทับตราหรือชี้ให้ชัดเจนไปเลยว่าคนนั้นคนนี้ มีความซื่อสัตย์ มากน้อยแค่ไหน แต่เราสามารถตรวจสอบความซื่อสัตย์สุจริตของผู้ใหญ่บ้าน โดยการให้ชาวบ้านจะเป็นตัวสะท้อนในเรื่องนี้ได้ดีที่สุด ตลอดจนการแสดงออกมาทางการกระทำและการปฏิบัติงานของบุคคลนั้นๆ

ความยุติธรรม ความยุติธรรม เป็นคุณธรรมอีกข้อหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการปกครองของผู้นำ เพราะมนุษย์ทุกคนต้องการความยุติธรรม ไม่ต้องการให้ใครมีอภิสิทธิ์เหนือตนเองหรือไม่ต้องการให้คนอื่นมาเอาเปรียบตนเองและไม่อยากเสียเปรียบคนอื่นอีกด้วย ทุกคนต้องการความเสมอภาค ภราดรภาพในฐานะมนุษย์ด้วยกัน ผู้ใต้ปกครองจะยอมรับผู้นำที่มีความยุติธรรมมากกว่าผู้นำที่ขาดความยุติธรรมหรือลำเอียง โดยเฉพาะความยุติธรรมในการจัดสรรผลประโยชน์ที่จะสามารถทำให้บุคคลต่างๆ หรือชาวบ้านเกิดความพอใจ จึงจะทำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา เหนือสิ่งอื่นใด การที่ผู้นำจะหยิบบั่นความยุติธรรม ให้แก่บุคคลอื่นได้ตนเอง ต้องมีความยุติธรรมเป็นพื้นฐานในจิตใจของตน จึงจะสามารถแสดงพฤติกรรมออกมาภายนอก เหล่านี้จึงจะทำให้ชาวบ้านยอมรับและศรัทธาในตัวผู้นำตลอดจน การเข้ามามีส่วนร่วมโดยสมัครใจ

จากการศึกษาพฤติกรรมของผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์พบ ในการปฏิบัติตนของผู้ใหญ่บ้านเอง จะให้ความสำคัญกับชาวบ้านทุกคน โดยเน้นความเสมอภาคมิได้เลือกปฏิบัติและไม่ได้แบ่งชาวบ้านว่าฝ่ายไหนเป็นฝ่ายเรา ฝ่ายไหนเป็นฝ่ายเขา ชาวบ้านทุกคนจะได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกันทุกคน ภายใต้การปกครองของผู้ใหญ่บ้าน ไม่มีใครมีอภิสิทธิ์หรือสิทธิพิเศษเหนือบุคคลอื่น แม้กระทั่งการจัดสรรผลประโยชน์ต่างๆ ชาวบ้านทุกคนจะได้รับอย่างยุติธรรม ไม่มีใครได้มากกว่า ทุกคนมีความเสมอภาคในโอกาสเท่าเทียมกัน จะเห็นได้จากการจัดสรรงบประมาณไปให้กลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะไม่ใช้อำนาจของตนถืออภิสิทธิ์ในการจัดสรรแบ่งเงินหากแต่ ให้แต่ละกลุ่มในหมู่บ้านเป็นผู้เสนอโครงการเข้ามาพร้อมทั้งอธิบายเหตุผลประกอบการขอของงบประมาณ แล้วขอมติที่ประชุมใหญ่ในเวทีชาวบ้านเป็นผู้ตัดสินใจ โดยมีผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่เป็นประธานในการประชุมเท่านั้น ไม่ได้แทรกแซงอำนาจการตัดสินใจของชาวบ้านแต่อย่างใด ฉะนั้น ชาวบ้านคนใดหรือกลุ่มใดจะได้อะไรขึ้นอยู่ที่ความจำเป็นของแต่ละบุคคลแต่ละกลุ่ม มิใช่ขึ้นอยู่กับว่าเป็นญาติพี่น้องหรือพวกพ้องของผู้ใหญ่บ้าน การปกครองการบริหารงานของ

ผู้ใหญ่บ้านจึงปราศจากการการใช้ระบบเครือญาติ ระบบเส้นสายหรือระบบอุปถัมภ์ความสัมพันธ์ส่วนตัวแต่อย่างใด ทุกคนทุกกลุ่มมีความเสมอภาคในโอกาสเท่าเท่าเทียมกันไม่แบ่งแยกยากดีมีจน เชื้อชาติ ศาสนา สถานภาพทางสังคมไม่มีผลต่อ การปิดกั้นโอกาสทางสังคมภายใต้การปกครองของผู้ใหญ่บ้าน (สวัสดิ์ สุขพันธ์, สัมภาษณ์, 1 กันยายน 2542)

“ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้เป็นคนเลือกที่รักมักที่ชัง ทุกคนเท่ากันหมดนั่นแหละ แยกไปเยี่ยมทุกคนนั่นแหละ เมื่อมีโครงการต่างๆ เข้ามา มีเงินเข้ามา ผู้ใหญ่บ้านก็จะให้ชาวบ้านทุกคนมายกมือถามกันว่าปัญหาของใครมีความจำเป็นมากน้อยแค่ไหนและสมควรจะทำอย่างไร ทุกคนมีสิทธิในการที่จะเสนอปัญหาในที่ประชุมของชาวบ้านเท่าๆ กัน ไม่มีการใช้ระบบเส้นสายลูกท่านหลานเธอ เล่นพรรคเล่นพวก บ้านเรารักกันดีไม่ค่อยจะทะเลาะเบาะแว้งกันค่อยพูดค่อยจากัน” (ไพรัช สิงห์คำ, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2542)

นอกจากนี้ในการตัดสินใจความต่างๆ เมื่อเกิดคดีขึ้นภายในหมู่บ้านผู้ใหญ่บ้านจะทำหน้าที่เป็นคนกลาง ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หากแต่ยึดหลักกฎหมายของหมู่บ้านเป็นสำคัญในการตัดสินใจ โดยได้รับการยืนยันจากผู้ใหญ่บ้านว่า

“ทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย ผิดก็ว่าไปตามผิด กฎหมายไม่มียกเว้นผู้ใด แม้กระทั่งตัวผู้ใหญ่บ้านเอง” (สวัสดิ์ สุขพันธ์, สัมภาษณ์, 1 กันยายน 2542)

ในทางตรงกันข้ามจากการศึกษาพฤติกรรมและบุคลิกเกี่ยวกับความยุติธรรมของผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญ พบว่า ในการปกครองชาวบ้านและการปฏิบัติตนหรือการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านต่อชาวบ้านมักจะเลือกปฏิบัติมีการแบ่งแยกกลุ่มและให้ความสำคัญกับกลุ่มไม่เท่ากันเลือกที่รักมักที่ชัง มีการแบ่งชนชั้น มีแบ่งกลุ่มเขากลุ่มเรา กลุ่มที่เป็นพรรคพวกของผู้ใหญ่บ้านจะได้รับสิทธิพิเศษต่างๆ มีอภิสิทธิเหนือบุคคลอื่น คนอื่นหรือกลุ่มอื่นที่ไม่ใช่ญาติพี่น้องหรือพวกพ้องของผู้ใหญ่บ้านมักจะไม่ได้ได้รับสิทธิพิเศษใดๆ ดังจะเห็นได้จากเมื่อได้งบประมาณมาใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านให้จ้างแรงงานภายในท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้านจะบอกแต่ญาติพี่น้องตนเองและไม่ประชาสัมพันธ์ให้คนอื่นรู้ นอกจากนี้ ในกระบวนการจ่ายค่าแรงภรรยาของผู้ใหญ่บ้านไม่ได้มาทำงาน แต่มีชื่อในการเบิกจ่ายเงินจึงทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่ง ไม่พอใจในการกระทำของผู้ใหญ่บ้าน จนมีคำกล่าวที่ว่า “ให้เขากินหะเดี๋ยเขาก็เกษียณแล้วหะ ปล่อยให้เขาไปซะ” (บัวลา วันดี, สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2542) ในเรื่องดังกล่าว สอดคล้องกับคำพูดของ นายเที่ยง ดวงเสมอ ดังนี้

“พวกเรามันไม่ค่อยได้ทำอะไรหรอก ผู้ใหญ่บ้านไม่ค่อยมาเหลียวแล มีอะไรก็มักจะบอกแต่พวกห้องตนเองไม่สนใจกลุ่มอื่นเวลาแบ่งเงินก็แบ่งให้แต่พวกตนเอง พวกเรามันเหมือนลูกกำพร้าไม่ใช่ลูกเมียน้อยเพราะอย่างน้อยลูกเมียน้อยยังได้รับการดูแลบ้าง แต่ที่พวกเรามันลูกกำพร้าชัดๆ” (เที่ยง ดวงเสมอ, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2542)

ในการจัดสรรผลประโยชน์ต่างๆ ชาวบ้านกลุ่มดังกล่าวแทบจะไม่ได้รับอะไรเลย แม้กระทั่งการคัดเลือกบุคคลเป็นบุคคลชรา เพื่อเข้ารับการช่วยเหลือจากทางราชการปรากฏว่ากลุ่มที่ได้รับการคัดเลือกจะมีแต่ญาติพี่น้องและพวกพ้องของผู้ใหญ่บ้านคนอื่นๆ ไม่ได้รับการคัดเลือกเลยในขณะที่มีชาวบ้านอีกหลายคนที่ยากจนกว่าและชรามากกว่า แต่กลับไม่ได้รับการคัดเลือก (แมน ทองทิพย์, สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2542)

การจัดสรรผลประโยชน์ให้ชาวบ้านเป็นสิ่งสำคัญ ผู้ใหญ่บ้านนั้นควรจะมีคุณธรรมในการจัดสรรผลประโยชน์ให้ได้เท่าเทียมกัน หากผู้ใหญ่บ้านไม่มีความยุติธรรม ในการจัดสรรผลประโยชน์แล้ว ชาวบ้านก็จะเกิดความไม่พอใจในการบริหารงานของผู้ใหญ่บ้านอันจะเป็นสาเหตุนำไปสู่ความไม่พอใจส่วนตัวแล้วเกิดความเกลียดชังผู้ใหญ่บ้านแล้วจะไปพูดปลุกระดมคนอื่นเพื่อให้มีทัศนคติที่ไม่ดีกับผู้ใหญ่บ้าน ไม่ศรัทธาในตัวผู้ใหญ่บ้าน ส่งผลให้เกิดการแตกสามัคคีในหมู่คณะ ตลอดจนการต่อต้านโดยการไม่ให้ความร่วมมือใดๆ ทั้งสิ้น และจะหลีกเลี่ยงการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้ใหญ่บ้านจัดทำรวมไปถึงการต่อต้านการทำงานของผู้ใหญ่บ้าน

ความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน ความรับผิดชอบในการทำงานเป็น คุณธรรมอีกปัจจัยหนึ่งที่ผู้นำพึงมี หากผู้นำขาดความรับผิดชอบในหน้าที่การงานแล้วกิจการงานต่างๆ ก็จะไม่สามารถสำเร็จตามเป้าประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ ผู้นำที่มีความรับผิดชอบและทำงานอย่างจริงจังและต่อเนื่องจึงจะทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อ (trust) ในตัวผู้นำ ชาวบ้านจึงจะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

จากการศึกษาด้านความรับผิดชอบของผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์พบว่า ผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์ เป็นคนที่มีความรับผิดชอบในหน้าที่การงานสูง เป็นคนเอาใจใส่ในหน้าที่การงานไม่ทิ้งงานเป็นคนขยันขันแข็ง อดทน ไม่ยอมแพ้อะไรและไม่ย่อท้อต่อการทำงานง่ายๆ เป็นคนที่มีจิตใจต่อสู้ไม่เกียจคร้านหรือหลบเลี่ยงงานโดยอ้างว่า “งานนั้นไม่ใช่หน้าที่ของตนหรือเป็นหน้าที่ของคนอื่น” หากแต่นำชาวบ้านลงมือทำงานก่อนคนอื่น การนำนั้น มิได้ก้าวก่ายหน้าที่ของบุคคลอื่น เมื่อจะ

ทำงานไต่ถามจะเป็นคนเอาจริงเอาจังกับการทำงานอุทิศตนให้กับการทำงานอย่างเต็มความสามารถ เมื่อดำเนินงานแล้วมักจะเอาใจใส่ติดตามงานอยู่อย่างสม่ำเสมอ หมั่นไปสอบถามถึงสภาพปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มต่างๆ และพยายามคิดหาวิธีปรับปรุงแก้ไขการทำงานของตน ตลอดจนพยายามไปสอบถามข้อเสนอนะของชาวบ้านและปรึกษาผู้มีความรู้เพื่อหาวิธีการใหม่ๆ มาปรับปรุง เช่นงานในการพัฒนาหมู่บ้านโดยอาศัยแรงงานจากชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะแบกจอบนำหน้าเพื่อนลงทำงานก่อนเพื่อน อันจะส่งผลทำให้ ชาวบ้านเห็นเป็นตัวช่วยด้วย (ชายสิลากุล, สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2542)

นอกจากนี้ในการปกครองการบริหาร ผู้ใหญ่บ้านมักจะมีแผนผังการทำงานติดที่ข้างฝาบ้านตนเอง เขียนรายละเอียดเกี่ยวกับการทำงานและการติดตามประเมินผล การติดตามงานต่างๆ เพื่อทราบถึงความคืบหน้าของงานแต่ละชิ้นว่าไปถึงไหนและ เพื่อรู้ถึงอุปสรรคที่เกิดขึ้นในงานแต่ละอย่าง เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นไป จึงทำให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่นในตัวผู้นำและเชื่อว่าผู้ใหญ่บ้าน จะสามารถนำพากิจการงานใดก็ตามต้องประสบผลสำเร็จ (ประภา ศรีสุข, สัมภาษณ์ 8 กันยายน 2542) ในเรื่องดังกล่าว สอดคล้องกับคำพูดของ คำตัน นามวา ดังนี้

“ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนเก่ง เอาใจใส่ในหน้าที่การงานเป็นอย่างดี ไม่เคยละทิ้งงาน หากแต่วิงชนงาน เมื่อบอกว่าจะทำงาน แก่ก็จะวิงชนอย่างเดียว ไม่เคยรอรอพระรอดนะ ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนใจสู้ไม่เหลาะแหละเป็นคนจริง ทำจริงทำทุกอย่าง แต่ก็ไม่เคยเขาไปยุ่งเกี่ยวกับกลุ่มของพวกเรา ปล่อยให้เราบริหารกันเองทำกันเอง ผู้ใหญ่บ้านจะคอยมาถามไถ่อยู่เสมอ” (คำตัน นามวา, สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2542)

ในทางตรงกันข้ามจากการศึกษาความรับผิดชอบการทำงานของผู้ใหญ่บ้านถิ่นสำราญพบว่า ผู้ใหญ่บ้านถิ่นสำราญเป็นคนที่มีความรับผิดชอบต่องานในหน้าที่ของตนไม่มากเท่าใดนัก มักจะหลบเลี่ยงงานชอบที่จะโยนงานไปให้คนอื่นทำตนเอง มักจะไม่อยากจะรับผิดชอบต่องานและถือว่าการรับผิดชอบต่องานนั้นเป็นภาระอันหนักหนาสำหรับตนเอง ผู้ใหญ่บ้านมักไม่ต้องการรับผิดชอบต่องานใดๆ โดยมักจะอ้างว่า “งานนั้นไม่ใช่หน้าที่ของตน” จึงไม่ค่อยสนใจในหน้าที่การงาน ส่วนใหญ่จะคำนึงถึงแต่ผลประโยชน์ที่ตนจะได้รับเท่านั้น หากงานใด ตนไม่ได้รับผลประโยชน์มักจะไม่ค่อยสนใจติดตามประเมินผลงานเท่าใดนัก มักจะปล่อยปละ ละเลย งานพัฒนาหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านมักอ้างอยู่เสมอว่า “งานพัฒนาไม่ใช่หน้าที่ของตน หน้าที่ของตนมีคือ การปกครองเท่านั้น เพราะฉะนั้น งานวัด งานโรงเรียน อันจึงไม่เกี่ยว” (สมยศ ไชยละ, สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2542)

จะเห็นได้จาก การจัดทำบุญประจำปี ผู้ใหญ่บ้านจะไม่ให้ความสนใจเลย ไม่เคยมาปรึกษาพูดคุยกับชาวบ้าน งานบุญจึงไม่เกิดขึ้นได้ ชาวบ้านต้องพากันโอดครวญ ในเรื่องงานในสวนของโรงเรียน ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้ให้ความสนใจแต่ประการใด เมื่อโรงเรียนจัดกิจกรรมต่างที่ต้องการให้ทางหมู่บ้านเข้ามามีส่วนช่วย ในการสนับสนุนให้ความร่วมมือ แต่กลับได้รับการปฏิเสธจากผู้ใหญ่บ้าน จึงทำให้ชาวบ้านไม่มีความเชื่อมั่นในตัวผู้ใหญ่บ้านว่า ผู้ใหญ่บ้านจะสามารถนำพาชาวบ้านปฏิบัติงานให้ประสบผลสำเร็จ ในเรื่องดังกล่าว นายเซ็ง คำจุน ได้กล่าวว่า

“ผู้ใหญ่บ้านไม่ค่อยสนใจงานพัฒนาหมู่บ้าน โดยอ้างว่าไม่ใช่หน้าที่ของตน ไม่ว่าจะป็นงานวัด โรงเรียน หรืองานบุญต่างๆ ตนเองไม่เกี่ยว เดียวนี้งานบุญบ้านเรามันจะไม่เป็นงานบุญแล้ว พระที่วัดก็ไม่มี วัดก็เหมือนวัดร้าง งานของผู้ใหญ่บ้านคือปกครองอย่างเดียว งานวัดส่วนมากมีแต่พวกชาวบ้านพากันทำเอง ผู้ใหญ่บ้านไม่ค่อยมาสนใจหรอก ถ้าเป็นงานเกี่ยวกับโครงการต่างๆ ผู้ใหญ่บ้านจึงจะสนใจเป็นพิเศษ” (เซ็ง คำจุน, สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2542)

ความรับผิดชอบเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้นำ หากผู้นำขาดความรับผิดชอบในการทำงาน จะทำให้งานพัฒนาไม่สามารถกระทำได้อย่างต่อเนื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง หากผู้นำขาดความรับผิดชอบ การพัฒนาจะขาดความต่อเนื่องและอาจประสบความล้มเหลวได้ นอกจากนี้ ชาวบ้านจะยอมรับและเชื่อมั่นในตัวผู้นำที่มีความรับผิดชอบในหน้าที่การงานสูงมากกว่าผู้นำที่ขาดความรับผิดชอบ

มีศีลธรรม ศีลธรรม เป็นคุณธรรม อีกประการที่มีความสำคัญมากต่อผู้นำ หากผู้นำขาดศีลธรรมในการทำงานหรือ ในการปกครองนั้นจะทำให้ผู้ปกครองไม่ได้รับความนับถือ เคารพ ยำเกรงในบรรดาผู้ใต้ปกครอง ศีลธรรมจึงเป็นคุณธรรมที่ ผู้ปกครองจักต้องมี เนื่องจากผู้ปกครองที่มีคุณธรรมจะสามารถระดมความร่วมมือจากชาวบ้านไปใช้ในกระบวนการพัฒนา จากการศึกษาพบว่า

ผู้ใหญ่บ้านศีลารักษ์ค่อนข้างจะเป็นคนมีศีลธรรมหรือไม่คงตอบได้ยาก เพราะในเรื่องนี้เป็นนามธรรมในระดับจิตใจ หากแต่จะตัดสินที่การกระทำก็คงไม่ได้เพราะ ในบางทีการกระทำนั้นที่เราเห็นอาจจะเป็นการเสแสร้งก็ได้ การประพฤติปฏิบัติตนของผู้ใหญ่บ้านจะอยู่ในทำนองคลองธรรม ไม่ประพฤติตัวเหลวแหลก ไม่ฝักใฝ่อบายมุข มักจะเป็นผู้ประพฤติตนดีงามและเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ชาวบ้าน นำพาชาวบ้านเข้าวัดฟังธรรม นิมนต์พระมาเทศนาสั่งสอนเป็นระยะๆ

“ผู้ใหญ่บ้านมักจะไปวัดอยู่เสมอเป็นคนธรรมดาธรรมดาไม่ติดอบายมุขเล่นโบกเล่นไฟไม่มีให้เห็นหรอก ในบางครั้งก็จะนิมนต์พระมาร่วมประชุมกับชาวบ้านด้วย นอกจากนี้ถ้าเป็นงานบุญต่าง ผู้ใหญ่บ้านนั้นแหละจะนำหน้าเพื่อนเป็นตัวตั้งตัวตีพาชาวบ้านทำบุญพาชาวบ้านเข้าวัดฟังธรรม” (ไพรัช สิงห์คำ, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2542)

ในขณะที่ผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญนั้นจะบอกว่าเป็นคนไม่มีศีลธรรมในจิตใจ ไร้ซึ่งคุณธรรมเป็นมนุษย์ใจหิน อย่างนั้น ก็คงพูดไม่ได้ หากแต่ผู้ใหญ่บ้านในช่วงหลังนี้จะเป็นคนไม่ชอบเข้าวัดฟังธรรม เพราะไปทะเลาะกับพระที่วัด ตลอดจนการแย่งผลประโยชน์กับทางวัด จนทำให้เจ้าอาวาสวัดไม่สามารถอยู่วัดได้เพราะถูกกดดันจากผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาสจึงต้องไปจำวัดอยู่ที่อื่น บ้านถิ่นสำราญจึงเป็นบ้านที่มีวัดแต่ไม่มีเจ้าอาวาสวัดและไม่มีพระอยู่เลย วัดจึงเป็นเหมือนวัดร้าง เมื่อไม่มีพระอยู่วัดแล้วผู้ใหญ่บ้านจะไปวัดทำไม ก็เป็นคำถามที่น่าสนใจ ผู้ใหญ่บ้านก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับวัดมากเท่าใดนัก ส่วนหนึ่งที่ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้ให้ความสำคัญ เนื่องจากผู้ใหญ่บ้านถือว่า งานวัดไม่ใช่เรื่องหรือหน้าที่ความรับผิดชอบของตน (บุญเดิม หลักดี, สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม 2542)

พฤติกรรมของผู้ใหญ่บ้านก็ไม่ถึงกับเลวร้ายหรือเป็นคนเลวแบบสุดๆ อย่างที่เข้าใจกัน ส่วนดีของผู้ใหญ่บ้านก็มี คือแกชอบบริการและทุกคนก็ชอบให้คนอื่นบริการประกออบกับนิสัยของคนไทยก็ชอบของฟรีอยู่แล้ว และชาวบ้านก็เชื่อว่า ถ้าหากแกเข้ามาเป็นผู้ใหญ่บ้านก็คงจะดี เพราะแกใช้ง่าย แต่คนเราต้องยอมรับว่ามีทั้งคนรักและคนชัง คนคนหนึ่งก็ไม่ได้เลวสุดๆ หรือดีแบบสุดๆ คละกันไป ดังคำกล่าวที่ว่า “คนรักเท่าผืนหนัง คนชังเท่าผืนเสื่อ” เป็นต้น และแน่นอนที่สุด เราก็ไม่สามารถจะไปตัดสินความดีหรือความเลวของใครคนใดได้ และผู้ทำวิจัยก็ไม่มีอำนาจและไม่มีสิทธิด้วยซ้ำไป ในการที่จะไปตัดสินอย่างนั้นได้ เพราะความดีในแต่ละสังคมไม่เหมือนกัน เกณฑ์ในการตัดสินความดีงามในแต่ละสังคมก็ไม่เท่ากัน ไม่เหมือนกันอยู่แล้วและ การที่จะเอาบรรทัดฐานของสังคมหนึ่งไปตัดสินคนคนหนึ่งเห็นจะเป็นเรื่องไม่ถูกต้องนัก

จากการศึกษาพบว่าผู้ใหญ่บ้านศึลารักษ์นั้นยึดหลักคุณธรรมในการปกครอง โดยเน้นในเรื่อง การให้ความรัก ความเมตตาสงสาร ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี ความปรารถนาดีกับชาวบ้าน ให้ชาวบ้านเกิดความรักและศรัทธาในตัวผู้ใหญ่บ้าน เน้นในเรื่องการเสียสละส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ความซื่อสัตย์สุจริตสามารถตรวจสอบความโปร่งใส ในการทำงาน ได้ตลอดเวลา มีความยุติธรรมในการปกครอง นอกจากนี้ยังปฏิบัติตัวเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ชาวบ้านดัง คำกล่าวที่ว่า “ตัวอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอน” เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้นำนั้นเป็นคน

ขยันขันแข็งทำงานอย่างจริงจังและ ต้องการปลูกจิตสำนึกและยกระดับการพัฒนาจิตใจในเรื่อง ความขยันในการดำรงชีวิตให้ชาวบ้าน ดังคำกล่าวที่ว่า "ไม่มีความยากจนในหมู่บ้านที่ขยัน"

ในขณะที่ผู้ใหญ่บ้านถิ่นสำราญ ไม่ได้เลวร้ายถึงกับไม่ยึดหลักคุณธรรมในการปกครองเลย แม้แต่น้อย แม้ว่าตัวผู้ใหญ่บ้านจะประกาศตัวเองว่า เป็นคนยึดหลักคุณธรรมในการปกครองแต่ จากการพูดคุยกับชาวบ้านและ สังเกตการทำงานสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ใหญ่บ้านไม่ค่อยจะมี คุณธรรมในการปกครองเท่าใดนัก คุณธรรมเป็นเพียงคำพูดหรือข้ออ้างที่ใช้ในการหาเสียง สนับสนุนจากชาวบ้านในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านเท่านั้น สิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใหญ่บ้าน ขาดคุณธรรมในการปกครอง เรื่องการเสียสละส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม แต่มีได้ หมายความว่า ผู้ใหญ่บ้านเห็นแก่ตัวแบบสุดๆ การให้บริการชาวบ้านก็ยังถือว่า เป็นการเสียสละอย่างหนึ่ง แต่การให้บริการนั้นก็เพื่อการจะได้รับการไว้วางใจจากชาวบ้าน นอกจากนี้ยังมีการใช้เงินทุ่มซื้อ สิทธิและแจกจ่ายสิ่งของให้ชาวบ้านเพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งตำแหน่งและอำนาจทางการเมือง การใช้ ตำแหน่งและอำนาจทุกวิถีทางในการแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนเองและพวกพ้องแสดงให้เห็นว่า ผู้นำไม่มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่มีความโปร่งใสในการทำงาน จากการสัมภาษณ์ นายวุฒิ ชาติโยม และนายหอม แสนทวีสุข นายบุญเดิม หลักดี

การกระสันหาอำนาจในทางการเมืองและพยายามกระทำทุกวิถีทาง เพื่อให้ได้มาซึ่ง อำนาจเป็นส่วนหนึ่งของภาวะผู้นำแบบอัตตาธิปไตย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวบ้านเกิดวิกฤตศรัทธา ในตัวผู้นำ เพราะผู้นำไม่สนใจในการพัฒนาหมู่บ้าน ส่งผลทำให้ผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญ ไม่สามารถระดมความร่วมมือจากชาวบ้านเข้ามาใช้ในการพัฒนาความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชน พึ่งตนเอง จึงทำให้ประสบความล้มเหลว ถึงแม้ว่าศีลธรรมนั้นเป็นเรื่องในเชิงนามธรรมที่ไม่ สามารถมองเห็น เป็นเรื่องที่อยู่เบื้องลึกในจิตใจ แต่ผู้ปกครองที่ดีต้องมีศีลธรรม เพราะชาวบ้านจะ ให้ความเคารพยำเกรงผู้ที่ศีลธรรมมากกว่าผู้นำที่มีความรู้

คุณธรรมนั้นเป็นสิ่งสำคัญในการปกครอง หากผู้นำไม่มีคุณธรรมในการปกครอง จะทำให้ ชาวบ้านไม่เชื่อถือไม่ศรัทธาในตัวผู้นำและ จะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ยังจะ ทำให้ชาวบ้านแตกแยกกันแบ่งเป็นพรรคเป็นพวก ไม่มีความสามัคคีกลมเกลียวในหมู่คณะ

แม้ว่าคุณธรรมจะเป็นเรื่องในระดับจิตใจที่คนแต่ละคนมีไม่เท่ากัน แต่การมีคุณธรรม ในการปกครอง เป็นส่วนหนึ่งของคุณลักษณะภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ ผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์สามารถระดมความร่วมมือจากชาวบ้านพัฒนาความเข้มแข็งเศรษฐกิจ

ชุมชนพึ่งตนเองได้ประสบความสำเร็จ ตลอดจนสร้างความสามัคคีกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียว ให้เกิดขึ้นในชุมชนหมู่บ้าน หากจะถามว่าคุณธรรมนั้น จำเป็นหรือไม่สำหรับการปกครอง ถ้าตามหลักของ มาคิอาเวลลี ก็ไม่จำเป็นและสำคัญที่ผู้ปกครองต้องมีด้วยซ้ำไป การที่คุณธรรมจำเป็นหรือไม่จำเป็น สำคัญหรือไม่สำคัญนั้น มันขึ้นอยู่กับสภาพบริบททางสังคมนั้นๆ ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า ความดีในสถานที่หนึ่ง อาจเป็นความเลวในอีกสถานที่หนึ่ง ในขณะที่เดียวกัน ความเลวในสังคมหนึ่งอาจจะเป็นความดีในอีกสังคมหนึ่งก็ได้ เหล่านี้ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคม ไม่ว่าจะ เป็นบริบทในเรื่องของเวลา สถานที่ เป็นต้น ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีทั้งด้านมืดและด้านสว่าง เปรียบเสมือนด้านหนึ่งของเหรียญอันเดียวกัน หรืออาจจะเป็น หยิน หยาง ตามที่ได้กล่าวไว้ใน คัมภีร์เต๋า

การมีคุณธรรมในการปกครองนั้นเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ปกครอง เพราะคุณธรรมนั้น ส่วนหนึ่งเป็นการแสดงออกถึงภาพลักษณ์ของลักษณะภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตย ผู้นำแบบประชาธิปไตยนั้น ควรจะมีคุณธรรมมากกว่า ผู้นำแบบอิตาเลียน เพราะจากผู้นำที่มีคุณธรรมเท่านั้น จึงจะยอมรับและเปิดโอกาสให้ผู้ได้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ในขณะที่ผู้นำแบบอิตาเลียนไม่น่าจะมีคุณธรรมในการปกครอง เพราะภาพลักษณ์ของผู้นำแบบอิตาเลียนคือ การปกครองแบบเผด็จการ การปกครองโดยเผด็จการนั้น จึงปราศจากคุณธรรมในการปกครอง ปราศจาก การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ความเมตตาสงสารใดๆ ทั้งสิ้น ดังนั้น ลักษณะภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตยกับแบบอิตาเลียนจึงมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง

4.7 การยึดหลัก สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค

เรื่องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค มีความสำคัญอย่างยิ่งในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย หากประชาชนขาด สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคแล้ว การปกครองนั้น ไม่สามารถที่จะเรียกได้ว่า เป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยนั้น เรื่อง สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค เป็นหัวใจสำคัญ ชั้นพื้นฐานในการปกครองแบบประชาธิปไตย การปกครองชุมชนหมู่บ้าน ชาวบ้านจะให้การยอมรับผู้นำที่ยึดหลัก สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ในการปกครองมากกว่าผู้นำที่ไม่ยึดหลักการดังกล่าวในการปกครอง

สิทธิ คำว่า สิทธิ เสรีภาพ เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางมาก ครอบคลุมทุกด้านของชีวิตปัจเจกบุคคลและชีวิตชุมชน ชีวิตในทางสาธารณะของเรา สิทธิเสรีภาพเป็นสิ่งที่มีความสำคัญพื้นฐานในตัวเอง ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องการมีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นคน ไม่ถูก

ใครดูหมิ่นเหยียดหยาม แม้ว่าจะยากดีมีจนขนาดไหน หรือในเรื่องของการเป็นเจ้าของชีวิตของตนเอง ไม่ถูกใครมาควบคุมจำกัดการคิด การเชื่อ การตัดสินใจในเรื่องต่างๆ เรื่องการมีเสรีภาพในการเรียนรู้และการประกอบอาชีพตลอดจน การเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่หามาได้โดยชอบธรรม

จากการศึกษาลักษณะการทำงานของผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์เกี่ยวกับเรื่องสิทธิ พบว่าผู้ใหญ่บ้านจะให้ความสำคัญในเรื่อง สิทธิ แก่ชาวบ้านเป็นอย่างมากในการปกครองชาวบ้าน โดยผู้ใหญ่บ้านไม่ใช่อำนาจ หน้าที่ ของตนเข้าไปก้าวก่ายลิดรอน ในเรื่องสิทธิของชาวบ้านอย่างเด็ดขาด ผู้ใหญ่บ้านจะให้ความสำคัญกับชาวบ้านทุกคน ชาวบ้านทุกคนมีสิทธิในการปกครองตนเอง ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการแสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะหรือ แม้กระทั่งการวิพากษ์วิจารณ์ตลอดจนการท้วงติงการทำงานของผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านทุกคนมีสิทธิในการเสนอข้อคิดเห็นในที่ประชุมใหญ่ของหมู่บ้านอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่ถูกปิดกั้นการใช้สิทธินั้นๆ ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ในส่วนของพัฒนาหมู่บ้านก็เช่นกัน ชาวบ้านทุกคนมีสิทธิเสนอแนวคิดความคิดเห็น ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา นอกจากนี้ชาวบ้านมีสิทธิในการที่จะรวมกลุ่มกันวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของผู้ใหญ่บ้านตลอดจนสามารถรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพตามที่ตนเองถนัด โดยไม่ถูกขัดขวางจากผู้ใหญ่บ้าน หากแต่ได้รับการสนับสนุนจากผู้ใหญ่บ้านอย่างเต็มที่ (ชาย ศิลากุล, สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2542)

“เรื่องสิทธิของชาวบ้านเป็นเรื่องสำคัญ เราเป็นผู้ใหญ่บ้านก็จริง แต่เราไม่ใช่ นายของพวกเขา เราต้องเป็นผู้รับใช้ชาวบ้าน เราต้องไม่บังคับเขาให้เขามีอิสระเสรีภาพ ให้เขามีสิทธิที่คิด จะทำ ชาวบ้านไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่วัว ควายที่จะบังคับ ชูเชิญ ชาวบ้าน เขาก็เป็นคนมีชีวิตจิตใจ ยุคนี้เป็นยุคประชาธิปไตยไม่ใช่เผด็จการ เราต้องให้ความสำคัญกับชาวบ้าน ชาวบ้านต้องมีสิทธิเสรีภาพในการคิดในการแสดงออก ในการปกครองตนเองด้วยให้พวกเขาเป็นนายตนเองไม่ใช่เป็นนายตนเอง” (สวัสดิ์ สุขพันธ์, สัมภาษณ์, 1 กันยายน 2542)

ภายใต้การปกครองของผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์ มิเพียงให้สิทธิในการปกครองแล้ว หากยังให้สิทธิในการรวมกลุ่มกันในการประกอบอาชีพที่ตนเองถนัดและรักในอาชีพนั้น ผู้ใหญ่บ้านจะออกไปเก็บข้อมูลจากชาวบ้านทุกคนทุกหลังคาเรือน ในการทำงานครั้งนี้จะถือโอกาสเยี่ยมชาวบ้านไปด้วย ตลอดจน ไปดูสภาพปัญหาความเป็นอยู่จริงของชาวบ้านพร้อมทั้งรับฟังปัญหาต่างๆ ที่ชาวบ้านประสบอยู่และข้อเสนอแนะต่างๆ ในการปกครองและในการพัฒนาเพื่อให้เกิดความหลากหลายทางความคิดอันจะนำไปสู่การตัดสินใจทางเลือกในการปกครองและแนว

ทางในการพัฒนาที่ดีที่สุด เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชาวบ้านและส่วนรวม ในการเก็บข้อมูลของชาวบ้านทุกคนทุกครอบครัว มิเพียงผู้ใหญ่บ้านเท่านั้นที่ออกไปทำอย่างนี้ หากแต่ยังจัดให้คณะกรรมการเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านสัญจร ออกไปเยี่ยมชาวบ้านทุกหลังคาเรือน พร้อมทั้งชักชวนให้ชาวบ้านพากันออกมาร่วมกันเสนอแนวความคิด ข้อคิดเห็น เพื่อที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหาร่วมกัน มาปรึกษาหารือกัน เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นในครอบครัวของตน ตลอดจนปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังได้มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าวของหมู่บ้านทุกเช้า ให้ชาวบ้านมาร่วมประชุมใหญ่ประจำหมู่บ้าน มาร่วมกันใช้สิทธิของตนในฐานะเป็นสมาชิกของชุมชน (ชาญชัย ชื่นชม, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2542)

“ผู้ใหญ่บ้านไม่เป็นคนถือตัว แกจะออกเดินเยี่ยมชาวบ้านทุกวันถามไถ่ทุกข์สุข แล้วพยายามสอบถามชาวบ้านว่าต้องการอยากทำอะไร อยากประกอบอาชีพอะไร หรืออยากรวมกลุ่มกันทำอะไร และมีปัญหาอะไรให้ช่วยได้มั๊ย ถ้ามีให้บอกกัน จะได้ช่วยกันแก้ไข” (ประภา ศรีสุข, สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2542)

ในทางตรงกันข้าม จากการศึกษาลักษณะภาวะผู้นำของผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญพบว่า ในเรื่อง สิทธิ ผู้ใหญ่บ้านไม่ค่อยจะให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เท่าใดนัก ชาวบ้านไม่ค่อยจะมีสิทธิในการเสนอความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะในการปกครอง แม้กระทั่งการชักถามถึงการทำงานของผู้ใหญ่บ้านและคณะ ก็ไม่มีสิทธิที่จะถามและรับรู้ใดๆ นอกจากจะไม่มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ แล้วยังไม่มีสิทธิในการปกครองตนเอง เนื่องจาก ชาวบ้านไม่สามารถเสนอแนวความคิดเห็นใดๆ ต่อผู้ใหญ่บ้านได้และไม่สามารถที่จะวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของผู้ใหญ่บ้าน แต่มีได้หมายความว่า วิพากษ์วิจารณ์ไม่ได้เลย ชาวบ้านไม่สามารถติติงการทำงานของผู้ใหญ่บ้านเท่านั้นเอง ถึงแม้จะติติงผู้ใหญ่บ้านก็รับฟังเฉยๆ แต่จะปฏิบัติหรือไม่เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เพราะมักจะถูกผู้ใหญ่บ้านข่มขู่อยู่เสมอ นอกจากนี้ สิทธิการรวมกลุ่มในการพัฒนาอาชีพหรือรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพที่ตนเองถนัดก็ยังไม่สามารถกระทำได้ แต่อาชีพอื่นที่ทุกคนทำก็ยังคงดำเนินอยู่ เพียงแต่ว่า เขาไม่สามารถที่จะรวมกลุ่มกันได้เท่านั้น เนื่องจากขาดการสนับสนุนจากผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะไม่ให้การสนับสนุนใดๆ ทั้งสิ้น ในการช่วยเหลือในด้านต่างๆ หากว่ากลุ่มดังกล่าวไม่ใช่ญาติพี่น้องหรือพวกพ้องของผู้ใหญ่บ้าน (บุญเดิม หลักดี, สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม 2542) การรวมกลุ่มดังกล่าว มิเพียงจะไม่ได้รับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่บ้านแล้วยังถูกผู้ใหญ่บ้านขัดขวางการรวมกลุ่ม โดยผู้ใหญ่บ้านมักจะใส่ร้ายกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นมานั้นว่าเป็นฝ่ายตรงข้ามกับตน เป็นพวกหัวแข็ง เป็นพวกต่อต้านตนเอง ผู้ใหญ่บ้านมีความเห็นว่า การมีสิทธิมากเกินไป ก็ไม่ดีเพราะ

พวกชาวบ้านจะพากันแห่มาทวงสิทธิและจะปกครองยาก (เที่ยง ดวงเสมอ , สัมภาษณ์ , 10 ตุลาคม 2542) ในเรื่องดังกล่าว ผู้ใหญ่บ้านได้แสดงทัศนคติไว้ดังนี้

“ชาวบ้านมันไม่ค่อยรู้อะไร มีแต่จะค้ำเรา ชาวบ้านมักจะค้ำตลอด นอกจากนี้ชาวบ้านพวกนี้มันต้องการล้มหรือถอดถอนเราออกจากผู้ใหญ่บ้าน พวกเขาอิจจาเรา มักจะใส่ร้ายเรา และไม่คอยจะให้ความร่วมมือในการปกครองเท่าใดนัก พวกนี้ถ้าไปก็ไม่ได้ประโยชน์ พวกนี้มันไม่ค่อยจะรู้เรื่องอะไรหรอก แต่อยากจะรวมกลุ่มกันต่อต้านเรา การปราบปรามเราต้องข่มขู่ไว้พวกนี้มันต้องทำอย่างนี้” (แสวง เดชะคำภู, สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2542)

นอกจากชาวบ้านจะไม่มีสิทธิในการปกครองตนเองและสิทธิในการรวมกลุ่มในการพัฒนาหมู่บ้านแล้ว เพราะถูกผู้ใหญ่บ้านใช้อำนาจหน้าที่ของตนเข้าไปลิดรอนสิทธิ ในเรื่องดังกล่าว จนชาวบ้านกล่าวอย่างน้อยใจว่า

“เสียงของเรามันไม่มีความหมาย เหมือนเขียนพูดกับพญาช้างสารฟัง แต่พญาช้างสารนั้นไม่สนใจรับฟังหรือไม่ได้ยินกลับใช้ทำนั้นเหยียบเขียนตาย แล้วเขียนน้อยอย่างเราจะทำอย่างไรได้” (ลมยศ ไชยละ, สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2542)

ชาวบ้านกลุ่มนี้ต้องเสียสิทธิอันพึงมีพึงได้ของพวกเขาในการจัดสรรผลประโยชน์ต่างๆ จากการบริหารงานของผู้ใหญ่บ้านทั้งทางการเมือง การปกครองและการพัฒนา ชาวบ้านต้องจำยอม โดยไม่มีโอกาสได้คัดค้านใดๆ ชาวบ้านต้องก้มหน้าทรับชะตากรรมอย่างนั้นต่อไป

เสรีภาพ เสรีภาพ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเรื่องของ สิทธิ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น เสรีภาพเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานที่ประชาชนจะต้องได้รับอย่างเต็มที่และทุกๆ ด้าน จากการศึกษาเรื่อง เสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตยนั้นสามารถแยกออกเป็นประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

เสรีภาพในการคิดและแสดงออก จากการศึกษาลักษณะการปกครองของผู้ใหญ่บ้านศิลารักษ์พบว่า มีการเปิดเสรีภาพให้ประชาชนอย่างเต็มที่ ทุกคนมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ชาวบ้านสามารถวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของผู้ใหญ่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นการคิด การพูด การเขียน ชาวบ้านสามารถกระทำได้อย่างเต็มที่และผู้ใหญ่บ้านยอมรับและเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีเสรีภาพในทุกๆ ด้าน ผู้ใหญ่บ้านศิลารักษ์จะให้อิสระเสรีภาพในการคิดและแสดงออกแก่ชาว

บ้านอย่างเต็มที่และกว้างขวาง โดยผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านจะจัดคณะกรรมการหมู่บ้าน สัจจร ออกไปเก็บข้อมูลและเยี่ยมชาวบ้านทุกหลังคาเรือน เพื่อรับฟังข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะ ข้อติชม วิพากษ์วิจารณ์การทำงานที่เป็นอยู่และสิ่งที่ต้องการจะให้มีลักษณะเป็นอย่างไร นอกจากนี้ผู้ใหญ่บ้านยังจัดให้มีการประชุมใหญ่ประจำหมู่บ้าน โดยใช้บริเวณวัดเป็นสถานที่จัดประชุมเพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้านทุกคนแสดงความคิดเห็นและแสดงออกอย่างเต็มที่ (ประภา ศรีสุข, สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2542) เรื่องดังกล่าว สอดคล้องกับคำพูดของ นายชุมพล ยอดคำ ดังนี้

“ผู้ใหญ่บ้านไม่ค่อยจะหวงไมค์ แกจะปล่อยให้ทุกคนที่อยากพูดออกมาพูดอย่างเต็มที่ แกจะชอบมาก ถ้ามีคนลุกขึ้นมาพูดในที่ประชุม ในบางครั้งแกก็จะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านทุกคนที่อยากจะทำหน้าที่เป็นประธานในการประชุม ผู้ใหญ่บ้านมักจะเชิญชวนทุกคนมาร่วมกันมาช่วยกันในการคิดช่วยกันว่าอยากให้ผู้ใหญ่บ้านทำอะไร ขอให้มาช่วยพูดมาช่วยบอกอยากจะทำอะไร” (ชุมพล ยอดคำ, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2542)

ในทางตรงกันข้ามจากการศึกษาลักษณะการปกครองของผู้ใหญ่บ้านถิ่นสำราญพบว่าผู้ใหญ่บ้านถิ่นสำราญนั้น ไม่ยอมรับและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีเสรีภาพเท่าใดนัก แต่ก็ไม่ถึงกับปิดกั้นเสรีภาพในทุกๆ ด้านอย่างสิ้นเชิง ชาวบ้านไม่สามารถจะวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของผู้ใหญ่บ้านได้อย่างเปิดเผย เพราะหากใครวิพากษ์วิจารณ์การทำงานหรือแสดงความคิดเห็นมักจะถูกคัดค้านและข่มขู่จากผู้ใหญ่บ้าน เมื่อแสดงความคิดเห็นผู้ใหญ่บ้านจะไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นนั้นด้วยและจะถูกเพ่งเล็งจากผู้ใหญ่บ้านว่าเป็น พวกปรปักษ์กับผู้ใหญ่บ้าน ดังจะเห็นได้จากการที่ชาวบ้านได้วิพากษ์วิจารณ์การทำงานของผู้ใหญ่บ้านมักจะถูกผู้ใหญ่บ้านพูดส้าทับว่า “ฉันรู้ว่าฉันจะทำอะไร ฉันมีอำนาจที่จะทำ ฉันจะทำอะไรมันก็เรื่องของฉัน” (คำมูล บุญแผ้ว, สัมภาษณ์, 24 ตุลาคม 2542) ผู้ใหญ่บ้านมิได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นมากนัก โดยปกติมนุษยทุกผู้ทุกนาม คงไม่ชอบให้ใครมาวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของตนเองมากนัก การวิพากษ์วิจารณ์ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นสามารถเปิดใจกว้างรับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์มากน้อยแค่ไหน

“ถ้าอยากอยู่สบายไม่อย่างมีเรื่องเดือดร้อนก็อย่าพูดมาก เจ็บๆ ไข้แหละดีแล้ว ถ้าไม่อย่างมีศัตรู เรื่องการปกครองเป็นเรื่องของพวกเจ้าพวกนาย เราไม่ควรไปเกี่ยวข้อง ไม่งั้นเราก็ต้องลำบากอาจมีเรื่องได้ เพราะฉะนั้นเจ็บไว้ดีกว่า พูดไปก็ไม่มีความหมายเปลืองน้ำลายเปล่าๆ” (บุญมี อัครบุตร, สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2542)

เสรีภาพในการเลือกตั้ง จากการศึกษาเสรีภาพในการเลือกตั้งของชาวบ้าน บ้านศิลารักษ์พบว่าชาวบ้านจะมีอิสระเสรีภาพในการเลือกตั้ง ชาวบ้านมีเสรีภาพในการตัดสินใจว่าจะเลือกใครก็ได้โดยไม่ถูกอำนาจมีดคุกคาม กล่าวคือ การเลือกตั้งไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการถูกบังคับให้ไปเลือกตั้งหรือตั้งโดยจำใจเลือกหรือถูกเกณฑ์ไปเลือกตั้ง ทุกคนไปเลือกตั้งอย่างมีอิสระเสรีภาพ ในการเลือกโดยมิได้เกรงกลัวอำนาจใดๆ

“ในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านทุกคนมีสิทธิ มีเสรีภาพในการเลือกตั้งทุกคนมีอิสระเสรีในการเลือกไม่ต้องกลัวว่าเมื่อเลือกแล้วเกรงว่าคนที่ไม่ได้จะโกรธเราจะเกลียดเรา” (ประภา ศรีสุข, สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2542)

ในทางตรงกันข้ามจากการศึกษาชาวบ้านถิ่นสำราญพบว่า ชาวบ้านถิ่นสำราญไม่มีเสรีภาพในการเลือกตั้ง หากจะพิจารณาอย่างผิวเผินจะเห็นว่า ชาวบ้านทุกคนมีเสรีภาพในการเลือกตั้งไม่มีใครไปบังคับให้เลือก แต่เมื่อเลือกตั้งเข้าไปแล้ว หากไม่ได้เลือกกลุ่มของผู้ใหญ่บ้านก็จะถูกผู้ใหญ่บ้านเกลียดชังและ จะไม่ได้รับการยอมรับให้เข้ากลุ่มกับกลุ่มของผู้ใหญ่บ้าน สิทธิประโยชน์อันพึงมีพึงได้ต่างๆ จะถูกตัดไปไม่ได้รับการเอาใจใส่ดูแล ความเดือดร้อนต่างๆ จะไม่ได้รับการช่วยเหลือ ตลอดจนการถูกใส่ร้ายและข่มขู่ด้วยอำนาจของผู้ใหญ่บ้าน เพราะฉะนั้น ทุกคนจึงต้องไปเลือกตั้ง ไม่ไปก็ไม่ได้ เพราะเกรงว่าผู้ใหญ่บ้านจะมองว่าเป็นปรปักษ์ และยังคงเสียสิทธิประโยชน์ เมื่อติดต่องานราชการผู้ใหญ่บ้านก็จะไม่ช่วยเหลือใดๆ มันจะเกิดสภาวะ การมองหน้ากันไม่ติด (พลอย ศรีพลหงษ์, สัมภาษณ์, 27 ตุลาคม 2542)

“ถ้าจะไม่ไปเลือกตั้งก็ไม่ได้ เดี่ยวผู้ใหญ่บ้านจะหาว่าเป็นพวกต่อต้านผู้ใหญ่บ้านเพราะผู้ใหญ่บ้านมีพรรคพวกมากและมีพวกนักเลงอยู่ด้วย นอกจากนี้จะไม่ได้รับผลประโยชน์ต่างๆที่ตกมาสู่บ้านเราและเราจะไม่สามารถเข้ากลุ่มกับผู้ใหญ่บ้านได้ ถ้าไม่ยอมเรื่องมากไม่ยอมทะเลาะกันก็ยอมรับสินบนและไปเลือกตั้ง” (บุญเดิม หลักดี, สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม 2542)

เสรีภาพในการรวมกลุ่มประชุมชุมนุมและรวมตัวกันเป็นสมาคม ผลจากการศึกษาชาวบ้านหมู่บ้านศิลารักษ์พบว่า ผู้ใหญ่บ้านจะให้เสรีภาพแก่ชาวบ้านในการรวมกลุ่มต่างๆ โดย เปิดโอกาสให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันอย่างมีอิสระเสรีภาพ ตลอดจนการรวมกลุ่มกันวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของผู้ใหญ่บ้าน แต่ก็มิได้ให้เสรีภาพมากจนเกินไปถึงกับปล่อยให้หมิ่นเหม่งมั่วสุมรวมกลุ่มในหมู่บ้าน เช่นกลุ่มเล่นการพนัน กลุ่มดื่มกาบว ทินเนอร์ กลุ่มในลักษณะเช่นนี้ ผู้ใหญ่บ้านก็จะไม่ยอมให้มีการจัดตั้งกันขึ้นมาโดยอิสระเสรี เช่นกัน การรวมกลุ่มนั้นผู้ใหญ่บ้านจะให้การส่ง

เสริมการรวมกลุ่มกันที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและกลุ่มอื่นจะนำไปสู่ประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น การรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพตามที่ตนเองรักและถนัด จึงทำให้ภายในหมู่บ้านเกิดกลุ่มต่างๆ อย่างหลากหลาย โดยมีผู้ใหญ่บ้านให้การสนับสนุนทุกกลุ่มและให้ความสำคัญกับทุกกลุ่มอย่างสม่ำเสมอเท่าเทียมกัน ในการดำเนินงานของแต่ละกลุ่มปราศจากการแทรกแซงของผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ให้การช่วยเหลือสนับสนุนการดำเนินงานของแต่ละกลุ่ม ตลอดจนช่วยจัดหาทุนทรัพย์ สนับสนุนความรู้ในวิชาการในด้านต่างๆ ผู้ใหญ่บ้านจะทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ขอความช่วยเหลือสนับสนุนมาช่วยแต่ละกลุ่ม (สลิ สารีแสง, สัมภาษณ์, 17 กันยายน 2542)

“ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนใจดี ชอบสนับสนุนให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันเอง ผู้ใหญ่บ้านจะคอยให้คำปรึกษาและช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะปัญหาในเรื่องเงินทุน ผู้ใหญ่บ้านจะช่วยหาอย่างเต็มที่ โดยไปประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ บริษัท ห้างร้าน ขอความช่วยเหลือในด้านการเงินมาช่วยแต่ละกลุ่มอย่างเต็มที่” (ชุมพล ยอดคำ, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2542)

ในทางตรงกันข้าม จากการศึกษาการรวมกลุ่มของชาวบ้านถิ่นสำราญแทบจะไม่มีเสรีภาพในการรวมกลุ่มเลย เนื่องจากผู้ใหญ่บ้านก็ได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกัน การรวมกลุ่มกันจะมีเพียงการรวมกลุ่มอย่างหลวมๆ ไม่เป็นทางการและไม่เปิดเผยประมาณ 3 - 4 คน การวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของผู้ใหญ่บ้าน ไม่สามารถกระทำได้อย่างเปิดเผย การรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการไม่สามารถจะเกิดขึ้นได้ หากผู้ใหญ่บ้านไม่เป็นคนจัดตั้งขึ้น หรือหากมีการจัดตั้งขึ้นก็ถือว่าเป็นปรปักษ์กับผู้ใหญ่บ้านและจะไม่ได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนใดๆ ทั้งสิ้น จากผู้ใหญ่บ้าน ดังนั้น กลุ่มจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้จัดตั้งเท่านั้น (หอม แสนทวีสุข, สัมภาษณ์, 7 ตุลาคม 2542)

“ผู้ใหญ่บ้านไม่ค่อยสนใจ สนับสนุนการรวมกลุ่มของชาวบ้าน เพราะผู้ใหญ่บ้านถือว่าหากมีการรวมกลุ่มของชาวบ้านเกิดขึ้นอาจจะมีการแบ่งงบประมาณไปช่วยเหลือ อีกอย่างกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นมามากจะถูกผู้ใหญ่บ้านขัดขวางโจมตี ยุแยงให้แตกกัน” (พลอย ศรีพลหงษ์, สัมภาษณ์, 27 ตุลาคม 2542)

ความเสมอภาค ความเสมอภาคเป็นปัจจัยพื้นฐานอีกประการหนึ่ง ของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยที่ขาดเสียมิได้ หากไม่มีความเสมอภาค ก็อาจจะเรียกได้ว่าระบอบประชาธิปไตย หลักความเสมอภาคนั้นเป็นหลักการที่ว่าด้วยความพยายามที่จะมนุษย์ทุกคนใน

สังคมมีความคล่องตัวที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เท่าที่จะมีโอกาสพัฒนาความสามารถของตนให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อตัวเองและต่อสังคมโดยไม่กดขี่ ขูดรีดกัน ทุกคนมีความเสมอภาคและภราดรภาพในฐานะมนุษย์ด้วยกัน เราสามารถแบ่งความเสมอภาคตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยดังนี้

ความเสมอภาคทางการเมือง ความเสมอภาคทางการเมืองของชาวบ้านศิลาวัชรนั้น พบว่าชาวบ้านทุกคนชาวบ้านจะมีความเสมอภาคทางการเมืองทางการเมืองเท่าเทียมกันในการเมืองทั้งทางการเมืองเลือกตั้งก็เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีอิสระในการเลือกอย่างเต็มที่โดยมิได้เกรงกลัวอิทธิพลใดๆ ทั้งสิ้น การแสดงความคิดเห็นต่างๆ ทุกคนจะมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนเองอย่างอิสระ ผู้ใหญ่บ้านจะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านทุกคนแสดงความคิดเห็นพร้อมทั้งยอมรับฟังข้อเสนอแนะของชาวบ้านและให้ความสำคัญกับข้อเสนอแนะของชาวบ้านทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง (คำตัน นามวา ,สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2542)

“ชาวบ้านทุกคนมีสิทธิในการปกครองตนเอง เมื่อจะทำอะไรซักอย่างต้องถามชาวบ้านก่อนว่าจะทำอะไร หากไม่ถามชาวบ้านเขาจะไม่ร่วมด้วยงานมันก็จะพัง ผู้ใหญ่บ้านจะไปทุกหลังคาเรือนและพยายามถามเสมอว่าต้องการให้ปกครองแบบใด อยากให้ทำอะไร มาช่วยกันบอกหน่อย ทุกคนมีสิทธิในการเสนอความคิดเห็นของตนเองอย่างเต็มที่” (ไพรัช สิงห์คำ, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2542)

ในทางตรงกันข้ามความเสมอภาคทางการเมืองของชาวบ้านถิ่นสำราญแทบจะไม่มีเลย เริ่มจากการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ชาวบ้านไม่มีอิสระในการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เพราะเกรงอิทธิพลของผู้ใหญ่บ้าน การไปเลือกตั้งจึงเป็นลักษณะกลัวๆ กลัวๆ เพราะหากใครไม่เลือกผู้ใหญ่บ้านก็จะไม่ได้รับสิทธิประโยชน์และไม่สามารถเข้ากลุ่มกับกลุ่มของผู้ใหญ่บ้าน ถูกเพ่งเล็งว่าเป็นพวกแปลกแยก การแสดงความคิดเห็นต่างๆ ของชาวบ้านไม่ค่อยจะมีให้เห็นเพราะถึงแม้จะมีการแสดงความคิดเห็นผู้ใหญ่บ้านก็ไม่รับฟังใดๆ ทั้งสิ้น การเสนอความคิดเห็นต่างๆ ไม่มีความสำคัญ ถ้าสถานภาพของผู้ที่เสนอไม่ใช่กลุ่มญาติพี่น้องหรือพวกพ้องของผู้ใหญ่บ้าน การเสนอหรือแสดงความคิดเห็น ก็ไม่มีความหมายใดๆและไม่ได้ได้รับความสนใจใดๆ จากผู้ใหญ่บ้าน ในการปกครองหรือการบริหารงานส่วนใหญ่ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านจะเป็นคนจัดการเองทั้งหมด (วุฒิ ชาติโยม ,สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2542) ในเรื่องนี้ นายคำมูล ได้กล่าวไว้ดังนี้

“ชาวบ้านไม่ค่อยจะมีสิทธิมีเสียงอะไรหรอก จะเลือกตั้งทั้งที่ต้องคิดหนักเพราะเกรงอำนาจมีดมาสู่ตน เฉยๆ ไว้ดีแล้ว แม้ว่าจะพูดอะไรไปก็ไม่มีการฟังหรอก พูดเข้าหูซ้ายทะลุหูขวา” (คำมูล บุญแผ้ว, สัมภาษณ์, 24 ตุลาคม 2542)

ความเสมอภาคทางกฎหมาย ชาวบ้านศิลารักรัษทุกคนจะได้รับความเสมอภาคทางกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน สถานภาพทางสังคม เชื้อชาติ ศาสนา ความยากดีมีจนไม่ได้เป็นเส้นแบ่งหรือเป็นเกณฑ์ในการแบ่งทางชนชั้นของคนในหมู่บ้าน ทุกคนจะมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายอันเดียวกัน ไม่มีระบบสิทธิพิเศษได้รับการยกเว้นเมื่อกระทำ ความผิด แต่ทุกคนจะได้รับการปฏิบัติเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย ไม่มีการใช้กฎหมายอยู่เหนือกฎหมายภายใต้การปกครองของผู้ใหญ่บ้าน เมื่อมีคดีความเกิดขึ้นในหมู่บ้านทุกคนทุกคดีจะได้รับการปฏิบัติการตัดสินคดีความตามกฎหมายของหมู่บ้านอย่างเท่าเทียมกัน จะเห็นได้จากเมื่อมีคดีความขัดแย้งกันขึ้น ผู้ใหญ่บ้านมักจะใช้การประนีประนอมพยายามสลายความขัดแย้งโดยสันติวิธีบนพื้นฐานของกฎหมายที่เท่าเทียมกัน (ไพรัช สิงห์คำ, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2542)

“ในการปกครองหมู่บ้านผู้ใหญ่บ้านจะยึดหลักกฎหมายปกครองเป็นสำคัญ ผิดก็ว่าไปตามผิด ไม่มีข้อยกเว้นใดใดทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็ลูกผู้ใหญ่บ้านหรือลูกใครก็ตาม หากทำความผิดก็ว่าไปตามผิด” (ประภา ศรีสุข, สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2542)

ในทางตรงกันข้ามในการศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านบ้านถิ่นสำราญพบว่า ชาวบ้านไม่มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย คนบางคน กลุ่มบางกลุ่ม จะได้รับการปฏิบัติที่ดีกว่า มีสิทธิพิเศษมากกว่าบุคคลอื่น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่า คนผู้นั้นมีสถานภาพทางสังคมเป็นอย่างไร และมีฐานะทางการเงิน ฐานะทางสังคมดีมาน้อยแค่ไหน และที่สำคัญอยู่ในกลุ่มหรือพรรคพวกของผู้ใหญ่บ้านหรือไม่ หากอยู่ในกลุ่มของผู้ใหญ่บ้านก็จะได้รับความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่บ้านเป็นอย่างดี แต่ถ้าหากไม่ใช่พรรคพวกของผู้ใหญ่บ้านก็จะไม่ได้รับความสนใจจากผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะไม่พูดด้วย ผู้ใหญ่บ้านจะเกลียดชัง เมื่อเกิดคดีความหรือเดือดร้อนต่างๆ มักจะไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือจากชาวบ้าน เช่นเมื่อมีคดีวิวุ่นชกต่อยกันในหมู่บ้านคู่กรณีคือ ลูกชายผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะพยายามเข้าข้างลูกชายตนเองและพยายามยอมความกันโดยดี แต่เมื่อกรณีเดียวกันเกิดขึ้นในงานบุญผู้ใหญ่บ้านกลับพยายามจะทำเป็นเรื่องใหญ่ให้บานปลายออกไปถึงกับแจ้งตำรวจดำเนินคดี (บัวลา วันดี, สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2542)

“ผู้ใหญ่นบ้านไม่ค่อยจะช่วยเหลืออะไรหรอก ถ้าเราไม่ใช่พรรคพวกของผู้ใหญ่นบ้านก็อย่าหวังเลยว่าผู้ใหญ่นบ้านจะช่วยเจรจา ประสานงานต่างๆ กับทางตำรวจ หากเป็นพรรคพวกของตนเอง เวลาเมื่อเรื่องถูกตำรวจจับมักจะใช้เงินยัด”(ยัด คือ การติดสินบนเจ้าหน้าที่) (เที่ยง ดวงเสมอ, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2542)

ความเสมอภาคในโอกาส จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านศิลารักษ์ทุกคนมีความเสมอภาคทางโอกาส ในฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของคนหมู่นบ้าน ทุกคนมีความเสมอภาคทางโอกาส ในการได้รับสิทธิประโยชน์อันพึงมีพึงได้อย่างเท่าเทียมกัน โดยมีเกณฑ์ในการตัดสินคือความจำเป็นของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ แล้วให้ที่ประชุมใหญ่ของหมู่บ้านให้ชาวบ้านทุกคนเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสิน อำนาจในการตัดสินจึงตกอยู่ที่ชาวบ้านทุกคน ไม่ได้อยู่ที่ตัวผู้ใหญ่นบ้านและผู้ใหญ่นบ้าน ก็มีได้ใช้อำนาจของตนเข้าไปก้าวก่ายแทรกแซงในการตัดสินใจ ไม่มีระบบเส้นสายหรือฝากฝังแต่อย่างใด เช่นกรณีการเสนอรายชื่อคนชราเพื่อเข้ารับการทำบัตรสุขภาพคนชรา ผู้ใหญ่นบ้านจะให้ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินคัดเลือกพร้อมกันโดยให้ชาวบ้านเป็นผู้เสนอชื่อขึ้นมาแล้วชาวบ้านช่วยกันลงมติ (ชาย ศิลากุล ,สัมภาษณ์, 2542) ในเรื่องดังกล่าวตรงกับคำพูดของนายชุมพล ยอดคำ ดังนี้

“ในการตัดสินว่าจะให้ความช่วยเหลือใครสักคนผู้ใหญ่นบ้านจะถามชาวบ้านก่อน แล้วให้ชาวบ้านเสนอในที่ประชุม แล้วร่วมกันพิจารณาว่า ใครมีความจำเป็นมากกว่ากันและสมควรให้ใคร จะให้ชาวบ้านเป็นคนยกมือตัดสินกันเอง” (ชุมพล ยอดคำ, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2542)

ในขณะที่ชาวบ้านบ้านถิ่นสำราญจะไม่มีเสมอภาคในโอกาส โอกาสนั้นจะมีให้เฉพาะญาติพี่น้องและพวกพ้องของผู้ใหญ่นบ้านเท่านั้น เมื่อมีสิทธิประโยชน์อันใด สิทธิหรือประโยชน์นั้น มักตกอยู่ที่พวกพ้องของผู้ใหญ่นบ้าน การตัดสินหรือจัดสรรผลประโยชน์อำนาจมักจะตกอยู่ที่ผู้ใหญ่นบ้านเพียงผู้เดียวหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน จะเห็นได้จากการจัดทำรายชื่อบุคคลชราเพื่อรับการช่วยเหลือจากทางราชการ ผลปรากฏว่า ผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อมีแต่พรรคพวกของผู้ใหญ่นบ้านเท่านั้น คนอื่นที่มีฐานะยากจนกว่า กลับไม่ได้รับการเสนอชื่อ เพียงเพราะว่าพวกเขาเหล่านั้นไม่ใช่พรรคพวกของผู้ใหญ่นบ้าน สิทธิประโยชน์อันพึงมีพึงได้ของพวกเขาจึงถูกตัดไป (บัวลา วันดี ,สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2542)

“ความเสมอภาคในโอกาสนั้นหรือ ไม่มีหรือ มีแต่พวกลูกหลานผู้ใหญ่บ้านนั่นแหละได้ พวกเรามันจะได้อะไร ไม่รู้เหมือนกันว่าเอาอะไรมาวัด มาตัดสิน พวกเขาพากันทำรายชื่อแล้วก็เสนอเข้าอำเภอไปเลย พวกเราไม่รู้อะไรด้วยหรือ พวกเขาจะทำกันเอง” (แมน ทองทิพย์, สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2542)

ความเสมอภาคทางสังคม ในสังคมหมู่บ้านศิลารักษ์ ชาวบ้านทุกคนจะมีความเสมอภาคในสังคมเท่าเทียมกัน สถานภาพทางสังคม ความยากดีมีจน ฐานะทางสังคมมิได้เป็นเส้นแบ่งชนชั้นทางสังคมแต่อย่างใด สถานภาพทางสังคมมิได้เป็นกำแพงกั้นความเสมอภาคทางสังคม ทุกคน มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในสังคม ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกตั้งเท่าเทียมกันและมีอิสระภาพทางความคิด ในการเสนอความคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อรังสรรค์สิ่งที่ดีงามแก่ชุมชน ทุกความคิดเห็น ทุกข้อเสนอแนะ ทุกข้อติติงวิพากษ์วิจารณ์ของทุกคนจะได้รับการยอมรับจากสังคมในฐานะมนุษย์และสมาชิกคนหนึ่งของสังคมชุมชนหมู่บ้าน (ประภา ศรีสุข, สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2542) เริ่มจากชาวบ้านมีสิทธิที่จะเลือกผู้ปกครองของพวกเขาอย่างอิสระเสรี ชาวบ้านทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการเสนอความคิดเห็นในการปกครองและในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านของตนเอง โดยได้มีการเปิดเวทีชาวบ้านรับฟังข้อเสนอแนะความคิดเห็นต่างๆ และอาศัยเสียงส่วนใหญ่ตัดสิน แต่ก็มิได้ละเลยเสียงส่วนน้อย เสียงทุกเสียงที่แสดงออกมามีความสำคัญเท่าเทียมเสมอภาคกัน หมาดจะเห็นได้จากผู้ใหญ่บ้านจะพยายามอธิบายเหตุผลให้ชาวบ้าน ทำไมโครงการของพวกเขาจึงตกไป ตลอดจนพาชาวบ้านไปดูพื้นที่โครงการว่า ที่ตกไปเป็นเพราะอะไร เพื่อให้ชาวบ้านเข้าใจแจ่มแจ้ง (ชุมพล ยอดคำ สัมภาษณ์ 12 กันยายน 2542) ในเรื่องดังกล่าวสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของ คำตัน นามวา ดังนี้

“ทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ไม่มีใครได้มากได้น้อย มีอะไรเราก็คุยกัน เราบ้านเดียวกันช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันและกัน ฟังเสียงกัน ใครมีอะไรดี ๆ ก็มาเล่าสู่กันฟังหรือใครอยากจะมาเข้ากลุ่มร่วมกับพวกเรา เราก็ยินดี ไม่มีแบ่งบ้านเหนือบ้านได้” (คำตัน นามวา, สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2542)

ในขณะที่หมู่บ้านถิ่นสำราญนั้นชาวบ้านไม่มีความเสมอภาคทางสังคมเท่าใดนัก ชาวบ้านจะถูกขีดเส้นแบ่งออกอย่างชัดเจน โดยมีเกณฑ์ในการแบ่งคือ สถานภาพทางสังคมและที่สำคัญคือ เขาเหล่านั้นอยู่ในกลุ่มผู้ใหญ่บ้านหรือไม่ หากไม่ได้อยู่ในกลุ่มของผู้ใหญ่บ้าน การเลือกปฏิบัติก็จะเกิดขึ้น การจัดสรรผลประโยชน์สิทธิพิเศษต่างๆ ก็จะแตกต่างกันไป การให้ความสำคัญจะต่างกัน การยอมรับให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนการแสดงความความคิดเห็น ข้อเสนอ

เสนอแนะต่างๆ ก็แตกต่างกันอีกด้วย ระบบพรรคพวกจะถูกนำมาใช้เป็นเส้นแบ่งกลุ่มทางสังคม กลุ่มที่เป็นพรรคพวกของผู้ใหญ่บ้านจึงจะได้รับสิทธิพิเศษต่างๆ มากมายเหนือบุคคลอื่นในสังคม หมู่บ้าน ชาวบ้านกลุ่มนี้ นอกจากจะไม่ได้รับความเป็นธรรมและการเลือกปฏิบัติแล้ว หากแต่ยังไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารถูกปิดหูปิดตา ผู้ใหญ่บ้านจะไม่มีการประชุมสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสารของทางราชการแต่อย่างใดให้ชาวบ้านได้รับรู้ การจะรู้ข้อมูลข่าวสารได้ก็เฉพาะกลุ่มของผู้ใหญ่บ้านเท่านั้น (เที่ยง ดวงเสมอ, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2542) ในทางตรงกันข้ามจากการศึกษาพฤติกรรม วิถีชีวิตของชาวบ้านบ้านถิ่นสำราญพบว่า ภายใต้การปกครองของผู้ใหญ่บ้านนั้นในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคของชาวบ้านแทบจะไม่มีก็ว่าได้ ทุกอย่างจะอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะไม่ยอมให้ชาวบ้านมีอิสระเสรีในการใช้สิทธิในเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสิทธิส่วนบุคคลต่างๆ ในเรื่อง ความเสมอภาคไม่ว่าจะเป็นความเสมอภาคทางการเมือง ความเสมอภาคทางกฎหมาย ความเสมอภาคในโอกาส ความเสมอภาคในทางสังคม ชาวบ้านแต่ละคนจะมีสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคไม่เท่าเทียมกัน การได้รับสิทธิพิเศษขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นเป็นพรรคพวกของผู้ใหญ่บ้านหรือไม่ เป็นผู้จงรักภักดีต่อผู้ใหญ่บ้านหรือไม่

“ในการจัดสรรประโยชน์พวกเรานั้นไม่ได้หรอก มีแต่พวกผู้ใหญ่บ้านเท่านั้นแหละจะได้ผลประโยชน์ พวกเขาจะจัดการกันเอง แบ่งกันเอง พวกเรานั้นถูกปิดหู ปิดตาไม่รู้เรื่องอะไรเลย บางอย่างผู้ใหญ่บ้านไม่แจ้งให้เราารู้เลย อุบอิบกันรู้เห็นเฉพาะพวกของตน” (บุญมี อัครบุตร, สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2542)

การปกครองในระบบประชาธิปไตยสิ่งสำคัญที่ขาดเสียมิได้ คือ เรื่อง สิทธิ เสรีภาพ และ ความเสมอภาคของประชาชน หากประชาชนผู้อยู่ใต้ปกครองขาดซึ่ง สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ผู้ใต้ปกครองจะขาดความเคารพยำเกรง ไม่เชื่อมั่นไม่ศรัทธาในตัวผู้นำ ผู้ใต้ปกครองจะยอมรับผู้ปกครองหยิบนั่นและเปิดโอกาสให้ผู้ใต้ปกครองมี สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ผู้ปกครองนั้น จึงจะมีความชอบธรรมที่จะปกครอง

ผู้นำที่มีจิตวิญญาณประชาธิปไตยเท่านั้น จึงจะยอมรับและเปิดโอกาสให้ ประชาชนมี สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคในการแสดงออกทั้ง ทางความคิดและการกระทำ เครื่องบ่งชี้ อย่างหนึ่ง que แสดงให้เห็นว่า ผู้ปกครองนั้นมีจิตวิญญาณประชาธิปไตยหรือไม่ก็คือ การสังเกตดู พฤติกรรมการดำเนินชีวิตของชาวบ้านว่า ในการดำเนินชีวิตของพวกเขาเหล่านั้น มีวิถีในการ ดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตยหรือไม่ วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยนั้นจะให้ความสำคัญกับเรื่อง สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคของประชาชนเป็นพื้นฐาน

ส่วนในเรื่องเสรีภาพนั้นจะเห็นได้ว่าชาวบ้านมีเสรีภาพอย่างเต็มที่และเสรีภาพนั้น ไม่ได้ถูกคุกคามจากบุคคลอื่นหรือผู้มีอิทธิพล ชาวบ้านทุกคนมีเสรีภาพ ทั้งทางความคิดการแสดงออก เสรีภาพในการเลือกตั้ง เสรีภาพในการรวมกลุ่มชุมนุมต่างๆ ได้อย่างมีอิสระเสรี ในเรื่องความเสมอภาค ชาวบ้านทุกคนมีความเสมอภาคในฐานะมนุษย์และสมาชิกในสังคม ทุกคนมีความเสมอภาคทางการเมือง กฎหมาย และโอกาส สิ่งหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่าภายใต้การปกครองของผู้ใหญ่บ้าน บ้านศิลารักษ์ ชาวบ้านทุกคนมีอิสระ มีสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคคือ ในสังคมหมู่บ้านไม่มีการใช้ระบบเส้นสาย หรือฝากฝัง ทุกคนจะได้รับการปฏิบัติเท่าเทียมกัน ไม่มีใครได้รับอภิสิทธิ์ สิทธิพิเศษเหนือบุคคลอื่น

นอกจากนี้ การจัดเวทีชาวบ้าน มิเพียงเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ใช้สิทธิ รู้จักการใช้สิทธิและหน้าที่ ตลอดจนรู้จักการยอมรับและรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่นด้วยเหตุผล หากยังเป็นเวทีการฝึกฝนกล่อมเกลารเรียนรู้ทางการเมืองร่วมกันของชาวบ้าน เพื่อเป็นการปลูกฝังแนวความคิดจิตวิญญาณในระดับบุคคลและระดับชุมชนอีกด้วย การเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีสิทธิ เสรีภาพในการปกครองตนเองอย่างเสมอภาค โดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ เป็นการระดมความสามารถศักยภาพทางความคิดของแต่ละบุคคลมาช่วยกันในการพัฒนาชุมชนและเป็นดั่งให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้น เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าผู้นำแบบประชาธิปไตยจะสามารถระดมความคิดความร่วมมือของชาวบ้านมาใช้ในการสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองได้เป็นผลสำเร็จ

ในกรณีของบ้านถิ่นสำราญ ชาวบ้านบางกลุ่มจะได้รับสิทธิพิเศษเหนือบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค การเลือกปฏิบัติเช่นนี้ยังคงดำรงอยู่ต่อไปโดยมิได้สนใจว่าสิ่งที่กระทำ ประพฤติปฏิบัตินั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องยุติธรรมแล้วหรือยัง การกระทำเช่นนี้จึงเป็นการ กั้น คนจำพวกหนึ่งของสังคมออกไปจากสังคม ถูกปิดกั้นไม่ให้พวกเขาสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคในการมีส่วนร่วมในการปกครอง เพียงเพราะว่าพวกเขาไม่เข้ากลุ่มของตนเท่านั้น

การกระทำเช่นนี้เป็นการละเลยเสียงของอีกกลุ่มโดยมิได้สนใจ ให้ความสำคัญใดๆ ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นคนตัดสินใจแทนกลุ่มนี้ทุกเรื่อง เสรีภาพในเรื่องต่างๆ ก็ไม่มี ความเสมอภาคต่างๆ ก็ไม่มี การกระทำเช่นนี้ จึงถือได้ว่าเป็นการปกครองแบบอัตตาธิปไตย โดยเฉพาะเป็นการปกครองแบบเผด็จการทางความคิดตลอดจนเป็นเผด็จการทางการเมืองการกระทำของชาวบ้าน ไม่ยอมให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ จึงส่งผลให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งไม่พอใจในการปกครองของผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านจึงไม่

ค่อยจะเชื่อฟังผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านขาดความเชื่อมั่นศรัทธามันตัวผู้ใหญ่บ้าน ส่งผลให้ผู้ใหญ่บ้านไม่สามารถเรียกความศรัทธาจากชาวบ้านและไม่สามารถระดมความร่วมมือทั้งทางสติปัญญา ตลอดจนความร่วมมือในด้านอื่นๆ จากชาวบ้านได้ การสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองจึงประสบความล้มเหลวในที่สุด

4.8 การมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะหมายความรวมถึงการมีส่วนร่วมในการปกครอง การมีส่วนร่วมในการกระบวนการตัดสินใจ การตัดสินใจในนโยบายต่างๆ คือการสะท้อนความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ของสังคม แต่ก็ไม่ได้ละทิ้งหรือละเลยความคิดเห็นของคนส่วนน้อย ในการพัฒนา หากขาดการมีส่วนร่วมแล้วการพัฒนาก็จะไม่สำเร็จตามเป้าหมาย การพัฒนาจะบรรลุเป้าหมายนั้น การมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยที่สำคัญ

จากการศึกษาภายใต้การปกครองของผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลาวิเศษพบว่าวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการปกครองและการพัฒนานั้น ชาวบ้านทุกคนมีสิทธิ มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในการปกครองและการพัฒนาชุมชนหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ จะเห็นได้จากผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลาวิเศษจะจัดให้มี “คณะกรรมการหมู่บ้านสัญจร” ออกเยี่ยมชาวบ้านทุกหลังคาเรือนพร้อมทั้งรับฟังข้อเสนอแนะข้อวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของคณะกรรมการหมู่บ้านภายใต้การปกครองของผู้ใหญ่บ้าน นอกจากนี้ทุกเดือนจะจัดให้มีการประชุมใหญ่ประจำหมู่บ้านทุกเดือน เพื่อปรึกษาหารือชาวบ้าน ตลอดจนรับฟังปัญหาที่เกิดขึ้นของชาวบ้านและปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน การเปิดเวทีประชุมโดยใช้ลานวัดเป็นสถานที่ในการประชุม (สลิ สารีแสง, สัมภาษณ์, 17 กันยายน 2542)

ในการประชุมนี้ทุกคนมีโอกาสที่จะพูดเสนอความคิดเห็นต่างๆ เท่าเทียมกันแล้วมาหาทางออกร่วมกัน ตลอดจนการแลกเปลี่ยนทัศนคติพร้อมทั้งกระจายข้อมูลข่าวสารประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านรับรู้ แล้วหามติที่ประชุมในเรื่องสำคัญๆ ตัดสินใจร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องในการปกครองหรือในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านทุกคนมีสิทธิที่จะเสนอความคิดเห็นของตนผ่านที่ประชุม ความคิดเห็นทุกความคิดเห็น คณะเสียงทุกคณะเสียงมีความสำคัญเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ ผู้ใหญ่บ้านยังเปิดโอกาสให้ชาวบ้านทุกคนที่ต้องการจะพูด หรือเสนอความคิดเห็นที่

เป็นประโยชน์ต่อที่ประชุม สามารถเสนอแนวคิดข้อคิดเห็นหรือดำเนินการเป็นประธานในที่ประชุม แทนผู้ใหญ่บ้านตลอดจนซักถามข้อสงสัยต่างในการบริหารงานของผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านก็จะอธิบายชี้แจงข้อสงสัยต่างๆ ให้ชาวบ้านได้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีตลอดจนความสามัคคีในหมู่คณะ (ชาญชัย ชื่นชม, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2542)

“บ้านเราก่อนที่จะทำอะไรผู้ใหญ่บ้านจะถามความเห็นของชาวบ้านก่อนว่าชาวบ้านต้องการอะไร ผู้ใหญ่บ้านจะไม่ตัดสินใจทำอะไรโดยพลการ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านจะออกไปเยี่ยมถามชาวบ้านทุกคนว่าต้องการอยากให้อะไร คิดอย่างไร และเราควรทำอย่างไรกันดี บ้านเราจึงจะเจริญ นอกจากนี้ผู้ใหญ่บ้านยังจัดให้มีการประชุมชาวบ้านทุกเดือนเพื่อถามชาวบ้านว่าชาวบ้านต้องการอะไร ให้ชาวบ้านมาช่วยกันคิด ช่วยกันทำว่าเราจะทำอย่างไร หรือใครมีปัญหาอะไรก็ให้มาคุยกัน นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ชาวบ้านทุกคนมาคุยกันได้ทุกบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน” (ประภา ศรีสุข, สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2542)

ในทางตรงกันข้ามจากการศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านบ้านถิ่นสำราญเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ภายใต้การปกครองของผู้ใหญ่บ้านพบว่า ชาวบ้านถิ่นสำราญแทบจะไม่มีส่วนร่วมในการปกครองตนเองและการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านของตนเอง โดยเฉพาะการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ชาวบ้านจะไม่มีอำนาจและไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในกระบวนการตัดสินใจ โดยส่วนใหญ่ ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นคนตัดสินใจเอง หรือตัดสินใจกับคณะกรรมการหมู่บ้านเท่านั้น ในการปกครองหรือในการบริหารชาวบ้านจะไม่มีส่วนรับรู้ใดๆ การดำเนินกิจการทุกอย่างผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านจะเป็นผู้จัดการทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีการปรึกษาหารือชาวบ้านแต่อย่างใด ชาวบ้านจึงไม่ได้รับรู้อะไร (หอม แสนทวีสุข, สัมภาษณ์, 7 ตุลาคม 2542)

การปกครองและการบริหารงานพัฒนาจึงถูกปล่อยให้เป็นที่ของผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน แม้ว่าชาวบ้านจะเสนอแนะความคิดเห็นหรือข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ แต่ไม่ได้รับความสนใจจากผู้ใหญ่บ้านและมักจะถูกผู้ใหญ่บ้านดู ด่าเสมอพร้อมทั้งพูดว่า “อันรู้ว่าอันจะทำอะไร ไม่ต้องมาบอกมาสอนฉันหรอก” และมักจะถูกผู้ใหญ่บ้านย้อนถามคนที่เสนอแนวความคิดว่า “แล้วตัวคุณรู้อะไรบ้าง” ชาวบ้านจึงไม่มีโอกาสที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองหรือในการบริหารใดๆ (แข็ง คำจูน, สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2542)

“ในเรื่องการบริหารการปกครองชาวบ้านไม่ค่อยจะรู้อะไรหรอก ผู้ใหญ่บ้านไม่เคยมาถามพวกเราเลย เจอหน้ากันยังไม่ทักไม่คุยกันเลย มีเรื่องอะไรก็จะรู้แต่ในพวกผู้ใหญ่บ้านพวกเขา

จะคุยกันเอง ทำกันเอง ช่วยกันเองไม่เคยถามคนอื่นเลย นอกจากจะเป็นกลุ่มของตนเองเท่านั้น ถ้าไม่ใช่พวกผู้ใหญ่บ้านก็ไม่มีส่วนร่วมอะไรหรอก พูดอะไรเขาก็ไม่ฟังเราหรอก” (วุฒิ ชาติโยม, สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2542)

จากการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า ระบบเครือญาติ (เครือญาติเฉพาะของผู้ใหญ่บ้านเท่านั้น) ของบ้านถิ่นสำราญจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการมีส่วนร่วมในการปกครองหรือในการบริหารตลอดจนสิทธิพิเศษต่างๆ ที่จะได้รับอีกมากมายรวมทั้งผลประโยชน์อีกมากมาย สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคและการมีส่วนร่วม จะมีได้เฉพาะบางพวกบางกลุ่มเท่านั้น เหล่านี้จึงส่งผลให้ชาวบ้านเกิดความเบียดเบียนกับการปกครองของผู้ใหญ่บ้าน และไม่อยากจะร่วมมือกับผู้ใหญ่บ้านในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ใดๆ ทั้งสิ้น ชาวบ้านมองว่าผู้ใหญ่บ้านเป็นคนเห็นแก่ตัว และผลประโยชน์ของพวกเขาไม่มีความโปร่งใสในการทำงาน พยายามกีดกันมิให้ชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครอง พยายามปิดหูปิดตาชาวบ้านไม่ต้องการให้ชาวบ้านรู้ถึงความชั่วของตนเองที่ได้กระทำต่างๆ และเกรงว่าความลับของตนเองจะถูกเปิดเผยต่อสาธารณชน จึงพยายามกีดกันขัดขวางทุกวิถีทางมิให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองและไม่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่างๆ จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่าผู้ใหญ่บ้านศิลารักษ์จะยอมรับและเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองและการพัฒนาเปิดโอกาสให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่พร้อมกับรับฟังข้อวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางจากชาวบ้าน

การประชุมของชาวบ้านเปรียบเสมือนการเปิดเวทีประชาธิปไตยในระดับหมู่บ้านให้ชาวบ้านทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง การปกครองในระบบประชาธิปไตยนั้นเน้นการมีส่วนร่วมในการปกครองและการกระจายอำนาจในการปกครอง การเปิดเวทีชาวบ้านก็เป็นการกระจายอำนาจการปกครองไปสู่ชาวบ้านไม่ใช่รวบอำนาจอยู่ที่ผู้ปกครองเพียงผู้เดียว การกระจายอำนาจนั้นรวมไปถึงการกระจายอำนาจในการตัดสินใจด้วย การเปิดเวทีชาวบ้านจึงเป็นการสนับสนุนให้ชาวบ้านได้เข้ามามีอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ

ประเด็นต่อมา ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองตั้งแต่เริ่มต้น กล่าวคือชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การรับรู้สภาพปัญหาพร้อมกัน และได้คิดแนวทางการพัฒนาร่วมกัน นอกจากนี้ยังได้ร่วมมือกันปฏิบัติงานร่วมกันทุกขั้นตอน การกระทำเช่นนี้จึงทำให้ชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจและเกิดความรู้สึกได้เป็นเจ้าของในกิจกรรมต่างๆ เกิดความรักและห่วงใยในสิ่งที่ได้ทำร่วมกันและ พยายามทุ่มเทกระทำอย่างเต็มความสามารถ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาของชาวบ้านนั้นยังส่งผลให้ ชาวบ้านมีความสามัคคีกลมเกลียวปรองดองในหมู่คณะ

และยังเป็นการสอนให้ชาวบ้านรู้จักการทำงานเป็นกระบวนการกลุ่ม รู้จักใช้เหตุผลและรับฟังเหตุผลในการทำงาน รู้จักให้อภัยกันและกัน รู้จักแบ่งปันและเสียสละต่อส่วนรวม การได้กระทำกิจการร่วมกันยังทำให้ชาวบ้านมีความสุขกับการได้ทำงานร่วมกันอีกด้วย

“ฉันรู้ว่าฉันจะทำอะไร ฉันจะทำอะไรก็ได้มันเป็นอำนาจของฉัน” การพูดเช่นนี้มีเพียงจะไม่ก่อให้เกิดผลดีในเชิงสร้างสรรค์แล้วเป็นการดูถูกความคิดของชาวบ้านอันเป็นผลร้ายอย่างยิ่งต่อการให้ความร่วมมือของชาวบ้านและเป็นการปิดกั้นโอกาสการแสดงความคิดเห็นตลอดจนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านอย่างเห็นได้ชัดเจน การพูดเช่นนี้ เป็นการพูดแบบเผด็จการและ แสดงให้เห็นว่า เจ้าของคำพูด เป็นคนที่มีลักษณะนิสัยเผด็จการและหลงระเห็จในอำนาจ การพูดเช่นนี้ มิเพียงจะเป็นบ่อนทำลายความร่วมมือของชาวบ้านแล้วยังเป็นกำแพงกั้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านทั้งทางด้านการปกครองและทางการพัฒนา การแสดงพฤติกรรมเช่นนี้เป็นลักษณะเผด็จการทั้งทางความคิดและทั้งทางปฏิบัติ ส่งผลให้ชาวบ้านขาดความเคารพนับถือ ชาวบ้านขาดสามัคคีปรองดองกัน

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวบ้านจึงรู้สึกเกลียดและเบื่อหน่ายกับการปกครองของผู้ใหญ่บ้านตลอดจน การบริหารงานของคณะกรรมการหมู่บ้านทำให้ การปกครองและการพัฒนาถูกมองว่าเป็นหน้าที่ของพวกเจ้านายพวกข้าราชการหรือผู้ปกครองไม่ใช่หน้าที่ของตน ตนจึงไม่สมควรที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวในเรื่องการปกครอง ตลอดจนเรื่องการพัฒนา โดยพื้นฐานแล้วนิสัยคนไทยไม่ค่อยชอบการแสดงออก การเสนอความคิดเห็น ไม่ชอบความขัดแย้ง จึงปล่อยให้การปกครองและการพัฒนาเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ส่งผลให้ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในการปกครองและการพัฒนา ทุกสิ่งทุกอย่างถูกกำหนดมาจากส่วนบน คือผู้ใหญ่บ้าน ในความเป็นจริง ทิศทางการพัฒนาควรที่จะกำหนดหรือเสนอไปจากส่วนล่าง นั่นคือ ชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่ต้น จึงทำให้ผู้ใหญ่บ้านไม่สามารถระดมความร่วมมือของชาวบ้านมาใช้ในกระบวนการสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองได้ การสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองนั้น จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ หากปราศจากความร่วมมือของชาวบ้านในชุมชน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การสร้างเสริมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนประสบความล้มเหลว

4.9 การรับฟังประชามติ

การรับฟังประชามตินั้นเป็นการสะท้อนความต้องการของประชาชนว่า ประชาชนคิดอย่างไรในเรื่องนั้นๆ และเขาต้องการอะไร แบบไหน นอกจากนี้ยังเป็นการสะท้อนให้เห็นปัญหา

ต่างๆ ของพวกเขา การเปิดใจกว้างยอมรับฟังประชามตินั้น เป็นช่องทางอีกช่องทางหนึ่ง ที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองตลอดจนการพัฒนา หากการพัฒนาขาดการมีส่วนร่วม การพัฒนา ก็จะไม่สามารถดำเนินการสำเร็จตามเป้าหมาย

จากการศึกษาการปกครองภายใต้การปกครองของผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์พบว่า ผู้ใหญ่บ้านจะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้แสดงประชามติอย่างกว้างขวางและ ในกระบวนการตัดสินใจต่างๆ มักจะถามชาวบ้านก่อนว่า จะตัดสินใจทำอะไรดี จะเห็นได้จากการจัดให้มีคณะกรรมการหมู่บ้านสัญจร ออกไปถามไถ่สารทุกข์ สுகดิบของชาวบ้าน ตลอดจนเยี่ยมกลุ่มต่างๆ เพื่อรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านของแต่ละบุคคลแต่ละกลุ่ม นอกจากนี้ ได้จัดให้มีการประชุมใหญ่ประจำหมู่บ้านในแต่ละเดือน โดยใช้ลานวัดเป็นสถานที่ในการจัดการประชุมชาวบ้าน ในการประชุมแต่ละครั้ง นอกจากจะเป็นการประชุมปรึกษาหารือชาวบ้านในหัวข้อต่างๆ แล้ว ยังเป็นการแถลงการณ์การดำเนินงานของผู้ใหญ่บ้านและเป็นการกระจายข้อมูลข่าวสารของทางราชการให้ชาวบ้านได้รับทราบ (ชาย ศิลากุล, สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2542)

กลวิธีในการเชิญชวนชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการประชมนั้น ผู้ใหญ่บ้านมีวิธีการกระทำดังต่อไปนี้ ประการแรก ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านจัดเป็น คณะกรรมการหมู่บ้านสัญจร ออกเชิญชวนชาวบ้านมาร่วมประชุม มาปรึกษาหารือร่วมกัน ประการที่สอง ผู้ใหญ่บ้านใช้การประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้านเชิญชวนให้ชาวบ้านมาประชุมร่วมกัน ประการที่สาม ใช้วิธีการออกเป็นหนังสือเชิญประชุมทุกหลังคาเรือน ประการที่สี่ ได้นิมนต์พระที่วัดช่วยมาเป็นประธานในพิธี มีการเชิญชวนชาวบ้านมาทำบุญตักบาตรหลังเสร็จพิธีก็จัดการประชุมชาวบ้าน (ชายชัย ชื่นชม, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2542)

ทั้งหมดนี้คือวิธีการที่ผู้ใหญ่บ้านใช้เชิญชวนชาวบ้านมาประชุม ปรึกษาหารือร่วมกัน เช่น ในการจะจัดทำบุญมหาชาติประจำปีหรือบุญบั้งไฟ ผู้ใหญ่บ้านก็จะจัดการประชุมชาวบ้านเพื่อรับฟังประชามติของชาวบ้าน ว่าปีนี้จะจัดใหม่ จะจัดกันอย่างไร กำหนดจะจัดในวันไหน จะเตรียมการอย่างไรบ้างและมีการแบ่งงานกันอย่างไร โดยจัดให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ และกว้างขวางตลอดจนแลกเปลี่ยนทัศนคติของกันและกัน แล้วขอประชามติตัดสินใจร่วมกันว่าจะจัดการในเรื่องต่างๆ ไปในทิศทางใด อำนาจการตัดสินใจต่างๆ จึงมีได้อยู่ที่ตัวผู้ใหญ่บ้าน หากแต่อยู่ที่ชาวบ้านทุกคนเป็นคนตัดสินใจในเรื่องสาธารณต่างๆ ผู้ใหญ่บ้านมักกล่าวกับชาวบ้านเสมอว่า

“มาช่วยกันหน่อย มาบอกหน่อยจะให้ทำอะไร ทำอย่างไรมันจึงจะดี ทำอย่างไรบ้านเราจึงจะเจริญ บ้านคิลารักษ์ไม่ใช่ของผมเพียงคนเดียวแต่มันเป็นบ้านของทุกคน แม้ว่าผมจะเป็นผู้ใหญ่บ้านก็ตามแต่เป็นเพียงเฉพาะตำแหน่งเท่านั้น ใครมีเรื่องอะไรหรืออยากรู้อะไรขอให้มาคุยกัน งานทุกอย่างผมทำเพียงคนเดียวไม่ได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกคนมาช่วยกัน” (สวัสดิ์ สุขพันธ์, สัมภาษณ์ 1 กันยายน 2542; ชุมพล ยอดคำ, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2542)

ในทางตรงกันข้าม จากการศึกษาพฤติกรรมในการปกครองของผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญพบว่า ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้ให้ความสำคัญกับการฟังประชามติของชาวบ้านเท่าใดนักเรื่องทุกเรื่อง ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ตัดสินใจด้วยตนเองทุกประการ โดยไม่ยินยอมถ้ามความคิดเห็นของชาวบ้าน เพราะถือว่าชาวบ้านไม่ค่อยมีความรู้ในเรื่องต่างๆ เพราะฉะนั้นในการปกครองหรือในการบริหารงานพัฒนาของหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านจะเป็นผู้จัดการ หมัดชาวบ้านไม่มีส่วนรับรู้ ว่า ผู้ใหญ่บ้านได้ทำอะไรไปบ้างและการดำเนินโครงการต่างๆ มีความคืบหน้าไปถึงไหน (วุฒิ ขาติโยม, สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2542)

ชาวบ้านไม่ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารของทางราชการ เนื่องจากผู้ใหญ่บ้านไม่กระจายข่าวสารข้อมูลและไม่ประชาสัมพันธ์ข่าวสารของทางราชการให้ชาวบ้านได้รับรู้ จนมีคำกล่าวที่ว่า “ร้อยวันพันปีผู้ใหญ่บ้านก็ไม่เคยประกาศข้อมูลข่าวสารให้ชาวบ้านได้รับทราบ หอกระจายข่าวมีไว้ประดับหมู่บ้านเฉยๆ” ญาติพี่น้องและพวกพ้องของผู้ใหญ่บ้านเท่านั้นจึงจะได้รับทราบข้อมูลข่าวสารของทางราชการ ในขณะที่เดียวกัน หากมีการปรึกษาหารือ ผู้ใหญ่บ้านจะปรึกษาหารือเฉพาะกลุ่มของตนเท่านั้นแต่ไม่ได้ปรึกษาชาวบ้านคนอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มของตน (หอม แสนทวีสุข, สัมภาษณ์, 7 ตุลาคม 2542)

ผู้ใหญ่บ้านไม่รับฟังประชามติของชาวบ้านใดๆ ทุกอย่างผู้ใหญ่บ้านเป็นคนตัดสินใจเอง ไม่มีการเปิดเวทีให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นหรือลงประชามติแต่อย่างใด เรื่องทุกเรื่องผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ตัดสินใจเอง การรวบอำนาจการตัดสินใจจึงตกอยู่ผู้ใหญ่บ้านและพรรคพวก แสดงให้เห็นว่าเป็นการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง นอกจากจะไม่รับฟังประชามติของชาวบ้าน หากยังปิดกั้นการมีส่วนร่วมในการปกครองและในการพัฒนาหมู่บ้าน โดยผู้ใหญ่บ้านจะให้ความสำคัญเฉพาะกลุ่มของพวกพ้องตนเอง การฟังข้อเสนอก็จะรับฟังแต่กลุ่มของตนเองเท่านั้น แม้ว่าชาวบ้านบางคนจะพยายามเสนอแนวความคิด ผู้ใหญ่บ้านก็จะไม่ฟังโดยอ้างว่า “ตนรู้แล้ว” ส่วนในเรื่องการพัฒนา ก็จะอ้างว่า “มันไม่ใช่หน้าที่ของตน” ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีการถามประชามติของชาวบ้าน

การกล่าวอ้างว่า “ตนรู้แล้ว” นอกจากจะไม่ส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองและพัฒนาแล้ว ยังเป็นการรวบอำนาจการตัดสินใจไว้ที่ตนเอง ส่วนในเรื่องการพัฒนาที่อ้างว่า “มันไม่ใช่หน้าที่ของตน” แสดงให้เห็นการปฏิเสธความรับผิดชอบและใช้เป็นข้ออ้าง ในการที่ไม่ต้องฟังประชามติของชาวบ้านเป็นการรวบอำนาจการตัดสินใจไว้ที่ตนเองและพวกพ้อง การไม่ยอมรับฟังประชามติของชาวบ้าน ส่วนหนึ่งเป็นลักษณะของผู้นำที่มีภาวะผู้นำแบบอัตตาธิปไตย ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญมีภาวะผู้นำแบบอัตตาธิปไตยที่ใช้อำนาจของตนแบบเผด็จการทั้งทางความคิดและการปฏิบัติจึงส่งผลให้ชาวบ้านเกิดวิกฤติศรัทธา ดังคำพูดของ นายบุญเดิม หลักดี ดังนี้

“การถามชาวบ้านก่อนไม่มีหรอก ผู้ใหญ่บ้านแกอยากทำอะไรก็ทำเลย ไม่เคยมาปรึกษาพูดคุยกันหรอก ใ้พวกเรามันไม่มีความหมายพอที่ผู้ใหญ่บ้านจะมาถามพูดคุยขอความคิดเห็น หอกระจายข่าวสาร ก็มีไว้ประดับหมู่บ้าน สักแต่ว่ามีเท่านั้นพอเป็นหน้าตาของหมู่บ้านเท่านั้นแหละ ร้อยวันพันปีก็ไม่เห็นผู้ใหญ่บ้านพูดประกาศออกทางหอกระจายข่าว เพื่อประชาสัมพันธ์ข่าวสารให้ชาวบ้านรู้ไม่มีหรอก ถ้าเราเสนอความคิดเห็นหน่อย ผู้ใหญ่บ้านไม่ค่อยจะฟังเราหรอก ผู้ใหญ่บ้านถือว่าเราไปสอนเขา เขามักจะแสดงอาการโมโหไม่พอใจและพูดว่า ฉันรู้ดีที่ว่าฉันจะทำอะไร” (บุญเดิม หลักดี, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2542)

จากผลการศึกษาทั้งสองหมู่บ้านพบว่า ผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์จะให้ความสำคัญกับการฟังประชามติของชาวบ้านเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะตัดสินใจทำอะไรต้องปรึกษารือชาวบ้านอยู่เสมอ โดยผ่านเวทีการประชุมชาวบ้านให้ชาวบ้านทุกคนลงประชามติตัดสินใจร่วมกัน การรับฟังประชามติของชาวบ้านนั้นส่วนหนึ่งเป็นการมอบอำนาจหรือกระจายอำนาจการตัดสินใจให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ การปกครองตามระบอบประชาธิปไตย การรับฟังประชามติเป็นสิ่งสำคัญและปกครองตามเสียงส่วนใหญ่หรือเสียงข้างมาก แต่ก็ได้ละเลยเสียงข้างน้อย อีกประการหนึ่ง การรับฟังประชามติเป็นการปลุกจิตสำนึกของชาวบ้านในเรื่องการยอมรับฟังเสียงของผู้อื่นและปฏิบัติตามเสียงข้างมาก ตลอดจนเป็นการแลกเปลี่ยนทัศนคติซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังสอนให้ชาวบ้านรู้จักคิดเปรียบเทียบไตร่ตรองในเรื่องต่างๆ ถึงข้อดีข้อเสียหรือประโยชน์ของญัตติจะเกิดการถกเถียงกันด้วยเหตุผลแล้ว จะเกิดการยอมรับด้วยเหตุผล ไม่ใช่แต่จะรู้จักคัดค้านอย่างเดียว การรับฟังประชามติเป็นการสอนให้ชาวบ้านเป็นคนรู้จักคิดไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล เพราะก่อนที่ชาวบ้านจะลงประชามติชาวบ้านก็ต้องคิดก่อนที่จะสนับสนุนหรือคัดค้านญัตติที่เสนอ

ประเด็นต่อมา เป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง หรือในการพัฒนาตั้งแต่ต้น จะทำให้ชาวบ้านมีความรู้สึกว่าเขาไม่ได้ถูกปกครองหรือบังคับ กล่าวคือ การปกครองโดยไม่ปกครองและในมิติของการพัฒนาก็เช่นกัน เขาก็จะมีความรู้สึกว่าการพัฒนาต่างๆ ไม่ได้ถูกกำหนดมาจากเบื้องบน หากแต่พวกเขาเป็นผู้กำหนดเองมีอิสระเสรีในการเลือก โดยไม่มีใครมาบังคับตีกรอบแนวทางการปฏิบัติ ผู้นำที่มีภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตยเท่านั้น จึงจะยอมรับและรับฟังประชามติของชาวบ้าน จากที่กล่าวมาแล้ว แสดงให้เห็นว่าผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์มีภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตย ลักษณะภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตยนั้น บัณฑิตตัวหนึ่งต้องรับฟังประชามติของประชาชน เหล่านี้จึงทำให้ผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์สามารถระดมความร่วมมือ ระดมสมอง ระดมศักยภาพของชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองให้ประสบผลสำเร็จ ในขณะที่ผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญไม่สามารถระดมความร่วมมือจากชาวบ้านในทุกๆ ด้าน มาสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองให้เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง การสร้างเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองจึงประสบความล้มเหลว

4.10 การยึดกฎระเบียบในการทำงาน

การยึดกฎระเบียบในการทำงานเป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของงาน ตลอดจนประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงาน ในการปกครองก็เช่นเดียวกัน หากผู้ปกครองไม่ยึดกฎระเบียบในการทำงานแล้ว การทำงานมักยึดตนเองเป็นหลักในการทำงาน จะทำให้ผู้ร่วมงานหรือผู้อยู่ใต้ปกครองไม่พอใจ เพราะในการปกครองต้องมีหลักในการปกครอง อาจจะเป็นหลักการหรือกติกาที่ตกลงร่วมกันระหว่างผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง การมีหลักในการปกครองเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการปกครองที่ ผู้อยู่ใต้ปกครองใช้เป็นกลไกในการควบคุมการทำงานของผู้ปกครอง ให้ผู้ปกครองปฏิบัติตามหลักการที่ได้ตกลงกันได้ และเป็นการป้องกันมิให้ผู้ปกครองปกครองกระทำตามอำเภอใจของตนจะปกครองอย่างไรก็ได้ ในขณะเดียวกัน ในการพัฒนาต้องมีต้องมีกฎระเบียบในการทำงาน หากขาดกฎระเบียบในการทำงาน การทำงานก็จะขาดประสิทธิภาพและประสิทธิผลและขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน อันจะมีผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

จากการศึกษาเปรียบเทียบการปกครองภายใต้การปกครองของผู้ใหญ่บ้านทั้งสองหมู่บ้านพบว่า ผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์จะยึดหลักกฎระเบียบในการทำงานอย่างเคร่งครัด ในการปฏิบัติงานจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ได้ตกลงกันไว้กับชาวบ้าน มิเพียงปฏิบัติตามกฎของหมู่บ้านเท่านั้น

หากยังยึดหลักการทำงานตามระบบราชการอย่างเคร่งครัด มีการแบ่งสายการบังคับบัญชาอย่างชัดเจน แบ่งแยกหน้าที่กันอย่างชัดเจนให้คณะกรรมการหมู่บ้านแต่ละคนรับผิดชอบงานแต่ละฝ่ายตามความถนัดของแต่ละบุคคลโดยไม่ซ้ำซ้อนกัน ในการบริหารงานมักจะยึดกฎเกณฑ์เป็นหลักสำคัญในการบริหารในรูปคณะกรรมการ เมื่อมีปัญหามีการปรึกษาหารือกัน ส่วนในกระบวนการตัดสินใจมักอาศัยเสียงส่วนมาก โดยมีได้ละเลยเสียงส่วนน้อย ไม่ว่าจะทำอะไรผู้ใหญ่บ้านจะยึดหลักการในการทำงานเสมอ ไม่ได้ปกครองหรือบริหารตามใจตนเอง การบริหารงานในหมู่บ้านศิลาวัณย์ จึงเป็นระเบียบมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในการทำงานอย่างชัดเจน (ประภา ศรีสุข , สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2542)

นอกจากนี้ในการปกครองผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านได้ตั้งกฎของหมู่บ้านขึ้นมา ทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎของหมู่บ้านและมีการละเมิดกฎหมู่บ้านก็จะมีบทลงโทษตามกฎของหมู่บ้านโดยไม่มีข้อยกเว้นใดๆ ทั้งสิ้น “ทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมายโดยเท่าเทียมกัน แม้กระทั่งตัวผู้ใหญ่บ้านเองก็ตาม” ในเรื่องดังกล่าว ได้รับการสนับสนุน จากนายชุมพล ยอดคำ)

“ในการทำงานของผู้ใหญ่บ้านมีกฎระเบียบอย่างชัดเจน มีการแบ่งคณะกรรมการกันทำงานแบ่งหน้าที่รับผิดชอบออกเป็นฝ่ายต่างๆ เมื่อจะทำอะไรลงไปสักอย่างจะต้องเสนอเรื่องนั้นเขาที่ประชุมก่อนให้คณะกรรมการปรึกษาหารือตัดสินใจร่วมกันว่าควรทำหรือไม่ ในการทำงานแต่ละอย่างมีการยึดกฎระเบียบในการทำงาน ผู้ใหญ่บ้านจะไม่ทำงานเอาแต่ใจตนเอง ในการทำงานแต่ละอย่างจะยึดกฎในการทำงานตลอด นอกจากนี้ในหมู่บ้านของเรายังมีกฎของหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นมาใช้กันเองในหมู่บ้าน” (ชุมพล ยอดคำ, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2542)

ในทางตรงกันข้ามจากการศึกษาลักษณะการทำงานของผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญ การยึดกฎระเบียบในการทำงานพบว่า ผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญไม่ค่อยจะยึดกฎระเบียบในการทำงานเท่าใดนัก และมักจะทำอะไรตามใจตนเองและพวกพ้องเป็นใหญ่ ไม่ค่อยจะสนใจความรู้สึกของคนอื่นว่าจะเป็นอย่างไร แม้ว่าจะมีกฎระเบียบในการปกครอง แต่ผู้ใหญ่บ้านมิได้ให้ความสนใจและให้ความสำคัญกับกฎเกณฑ์มากนัก ในการปกครองหรือในการบริหารมักจะยึดหลักตนเองเป็นใหญ่ในการทำงานและถือความสะดวกสำหรับตนเป็นหลักสำคัญ ในการทำงานไม่สนใจข้อเสนอแนะข้อท้วงติงต่างๆ ที่ชาวบ้านเขาทักท้วงหรือเสนอแนะความคิดต่างๆ แม้ในบางครั้งมีชาวบ้านท้วงติงผู้ใหญ่บ้านมักจะอ้างเสมอว่า “ฉันรู้ดี ฉันมีอำนาจ ฉันจะทำอย่างไรก็ได้ตามวิถีทางของฉัน” ชาวบ้านจึงไม่ค่อยจะท้วงติงวิธีการทำงานของผู้ใหญ่บ้าน แม้จะไม่เห็นด้วยก็ตาม แต่ก็ปล่อยให้ผู้ใหญ่บ้านกระทำต่อไป ในบางครั้งเรื่องที่ทำอาจจะผิดจารีตไปบ้างก็ไม่มีอะไร เช่นในหมู่บ้านแต่ก่อนจะมีกฎของหมู่บ้านไว้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ เมื่อเกิดคดีความก็จะตัดสินใจ

ตามกฎของหมู่บ้าน แต่ปัจจุบันไม่ได้เป็นเช่นนั้น หากมีการกระทำผิด ผู้ใหญ่บ้านมักจะตัดสินตามวิธีทางของตนและถ้าคู่กรณีเป็นฝ่ายและพวกพ้องของผู้ใหญ่บ้าน (เที่ยง ดวงเสมอ, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2542)

“ในการทำงานของผู้ใหญ่บ้านไม่ได้ยึดกฎระเบียบในการทำงานหรอก แต่จะยึดหลักตนเองเป็นใหญ่ในการทำงาน ยึดตนเองเป็นใหญ่ไม่เคยถามชาวบ้านหรือว่าควรทำอะไร แต่ก่อนกฎของบ้านเรามันก็มี แต่เดี๋ยวนี้มันได้หายไปแล้วผู้ใหญ่บ้านไม่ได้สนใจอะไรเลย แกคิดอยากจะทำอะไรแกก็ทำ ก็ตอนนี้อำนาจอยู่ที่แกแล้วนี่ แกอยากทำอะไรก็ได้เพราะแกถือว่าแกรู้ แกมีอำนาจ พวกเราก็ไม่รู้ว่าอะไรดี ใครที่เป็นพรรคพวกผู้ใหญ่บ้านนั่นแหละดี สะดวกสบาย มีผู้ใหญ่บ้านบริการให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอด” (เที่ยง คำจุน, สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2542)

ผู้ใหญ่บ้านมักไม่ค่อยให้ความสนใจให้ความสำคัญ ในบางครั้งก็ทำเป็นไม่รู้ไม่เห็นพยายามหลีกเลี่ยง ไม่กล่าวโทษพรรคพวกของตนเอง กฎของหมู่บ้านในปัจจุบันจึงไม่มีความหมายและในที่สุดก็ต้องล้มเลิกไปในที่สุด เนื่องจากผู้นำเป็นคนไม่เคารพกฎ ชาวบ้านจึงไม่เคารพกฎด้วย กฎของหมู่บ้านจึงไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ แต่ความศักดิ์สิทธิ์มันอยู่ที่ตัวผู้ใหญ่บ้านเอง ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ตัดสินทุกอย่างที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านของตน การให้ความยุติธรรมนั้นก็มีความแตกต่างกัน หากเป็นพวกพ้องญาติพี่น้องของตนเองมักจะได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี แต่ถ้าไม่ใช่พวกพ้องผู้ใหญ่บ้าน เมื่อเดือดร้อนมาจะพึ่งผู้ใหญ่บ้านไม่ได้เลย ผู้ใหญ่บ้านจะไม่ให้ความสนใจแม้แต่น้อย

จากการศึกษาเปรียบเทียบ ในเรื่องการยึดกฎระเบียบในการทำงานของผู้นำทั้งสองหมู่บ้านสะท้อนให้เห็นว่าภายใต้การปกครองของผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์นั้น จะยึดกฎระเบียบเป็นหลักที่สำคัญในการปกครอง ไม่ว่าจะป็นหลักเกณฑ์ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้ใหญ่บ้านจะยึดเป็นหลักในการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด การยึดกฎระเบียบในการทำงานนั้น นอกจากจะทำให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพและผลงานออกมามีประสิทธิผล แล้วยังทำให้สายการบังคับบัญชา มีความชัดเจน มีการแบ่งความรับผิดชอบ มีการกระจายอำนาจในการปกครองเป็นลำดับชั้น งานไม่ซ้ำซ้อนมีกระบวนการการทำงานอย่างชัดเจน มีระบบระเบียบ การที่ผู้นำยึดกฎระเบียบในการปฏิบัติงานสะท้อนให้เห็นว่า ประการแรก ที่มาของกฎระเบียบในการปกครองนั้นเป็นข้อตกลงร่วมกันที่ผู้ปฏิบัติในองค์กร ต้องปฏิบัติและก่อนที่จะเป็นข้อตกลงต้องมีการถกเถียง ทะเลาะขัดแย้งกัน มีการแสดงเหตุผล มีการแลกเปลี่ยนทัศนคติแล้วจึงมีการลงมติออกมาเป็นกฎระเบียบในการทำงาน นั่นคือ ผู้นำต้องยินยอมปฏิบัติตามกฎ หากผู้นำไม่มีจิตวิญญาณของประชาธิปไตย

ก็จะไม่ปฏิบัติตามกฎ กฏระเบียบจึงเป็นแนวทางในการปกครอง ประการที่สอง กฏระเบียบในการทำงานเป็นเสมือนข้อตกลงร่วมกันที่ทุกคนต้องปฏิบัติตามและทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎอันเดียวกัน จะไม่มีใครอยู่เหนือกฎหมายหรือมีอภิสิทธิ์พิเศษแต่อย่างใด แต่ทุกคนจะอยู่ภายใต้กฎหมายอันเดียวกัน ส่งผลให้ผู้นำไม่สามารถปกครองตามอำเภอใจของตน แต่ต้องยึดกฏระเบียบเป็นหลักสำคัญในการปกครอง ประการที่สาม กฏระเบียบในการทำงานเปรียบเสมือนเป็นเครื่องมือของชาวบ้านไว้ตรวจสอบการทำงานของผู้นำให้เป็นที่ไปตามกฏระเบียบ ประการสุดท้าย การมีกฏระเบียบในการทำงานเปรียบเสมือนเป็นเครื่องมือ หรือช่องทางอย่างหนึ่งที่ดึงดูดระดมชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง อย่างน้อยที่สุด ชาวบ้านก็ได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ในการออกกฏระเบียบในการปกครองตนเองหรือในการบริหารงานพัฒนาของชุมชนของตน

นอกจากนี้การที่ผู้นำบ้านที่ยึดกฏระเบียบในการทำงาน อีกด้านหนึ่ง เป็นการสอนชาวบ้านไปด้วย ให้ชาวบ้านเรียนรู้การจตุระระเบียบวินัยในการดำเนินชีวิต โดยมีผู้นำเป็นตัวอย่างที่ดีแก่พวกเขา การยึดกฏระเบียบในการปกครองหรือในการทำงานเป็นส่วนหนึ่งของลักษณะภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตย เพราะการยึดหลักกฏระเบียบในการปกครองหรือในการบริหารเป็นการปกครองภายใต้เงื่อนไข ข้อตกลงร่วมกัน กฎเกณฑ์ในการปกครองนั้นย่อมเกิดมาจากการตกลงร่วมกัน ผู้นำยินยอมปฏิบัติตามเงื่อนไขหรือสัญญาประชาคมนั้น โดยมีได้ปกครองตามอำเภอใจของตน ถึงแม้ตนเองจะกุมอำนาจในการปกครองก็ตาม แต่ก็มิได้รวบอำนาจ หากเป็นการกระจายอำนาจ ผู้นำที่ภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตยเท่านั้นจึงจะยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎ

เหล่านี้จึงกล่าวได้ว่าผู้นำบ้านบ้านศิลาเกษมีภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตยและด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้นำบ้านสามารถระดมความร่วมมือร่วมใจจากชาวบ้านเพราะชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่นในตัวผู้นำบ้าน ตลอดจนถึงมือในการทำงานของผู้นำบ้าน ชาวบ้านจึงมีความเชื่อว่าหากผู้นำบ้านเป็นผู้นำในการประกอบกิจการใดๆ ก็ตามจะทำให้กิจการนั้นสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่วางไว้ ดังนั้นผู้นำบ้านจึงสามารถระดมชาวบ้านมาช่วยกันสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองได้ประสบผลสำเร็จ

ในทางตรงกันข้ามผู้นำบ้านบ้านถิ่นสำราญไม่ค่อยจะยึดกฏระเบียบในการทำงานเป็นหลักสำคัญในการปกครองหรือในการบริหาร ผู้นำบ้านมักจะยึดหลักตนเองเป็นหลักสำคัญในการทำงานถือเอาความสะดวกตนเองเป็นใหญ่ในการปกครอง และมักจะอ้างเสมอว่า "ตนเองมีอำนาจในการปกครองจึงทำตามวิถีของตนเอง" การไม่ยินยอมปฏิบัติตามกฎหรือยึดถือกฎในการทำงานและตั้งตนเองเป็นใหญ่โดยเป็นกฎเสียเอง สะท้อนให้เห็นว่าผู้นำบ้านปกครองโดยเผด็จ

การตั้งทางความคิดและการปฏิบัติ การไม่ยึดกฎระเบียบในการทำงานนั้นถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของลักษณะการปกครองแบบอัตตาริปไตย จึงกล่าวได้ว่าผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญมีลักษณะภาวะผู้นำแบบอัตตาริปไตย

4.11 การยึดหลักเหตุผล

การยึดหลักเหตุผลในการทำงานเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งในการปกครอง การกระทำทุกการกระทำของผู้นำต้องอยู่บนพื้นฐานของการยึดหลักเหตุผลในการปกครอง ชาวบ้านจะยอมรับผู้นำที่ยึดหลักเหตุผลในการปกครองมากกว่าผู้นำที่ยึดอารมณ์ของตนเองในการปกครอง หลักเหตุผลในการปกครองต้องเป็นหลักที่อยู่บนพื้นฐานการยอมรับของชาวบ้าน แต่มิใช่เป็นหลักเหตุผลของผู้นำเพียงคนเดียว ลักษณะดังกล่าวจะไม่เรียกว่าหลักเหตุผล จากการศึกษาลักษณะการทำงานของผู้ใหญ่บ้านศิลารักษ์พบว่า การทำงานไม่ว่าจะเป็นการปกครองหรือการบริหารการพัฒนา ทุกสิ่งทุกอย่างที่ผู้ใหญ่บ้านจะต้องถามความคิดเห็นของชาวบ้านก่อนทุกครั้ง เพื่อให้ชาวบ้านได้แสดงเหตุผลของแต่ละบุคคล โดยผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านจัด คณะกรรมการหมู่บ้านสัญจร ออกไปเยี่ยมถามเหตุผลของชาวบ้านทุกหลังคาเรือน นอกจากนี้ยังจัดให้มีการประชุมชาวบ้านในระดับหมู่บ้านเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้แสดงเหตุผลของแต่ละบุคคลอย่างเต็มที่

การยึดหลักเหตุผลนั้น สิ่งที่สำคัญอยู่ที่ขั้นตอนหรือกระบวนการตัดสินใจนั้นอยู่บนพื้นฐานของหลักเหตุผลหรือไม่ และเหตุผลนั้นมันเป็นธรรมแก่ทุกคนโดยส่วนรวมหรือไม่ หรือเหตุผลนั้นอยู่บนพื้นฐานของอำนาจของใคร เหตุผลนั้นถูกอ้างเพื่อที่จะสร้างความชอบธรรมให้แก่คนใด กลุ่มใดหรือไม่ แต่สำหรับการทำงานของผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์จะไม่มีปัญหาในเรื่องนี้ เพราะในกระบวนการตัดสินใจนั้น ก่อนตัดสินใจใดๆ ผู้ใหญ่บ้านจะให้ชาวบ้านได้แสดงเหตุผลของตนพร้อมทั้งมีการแลกเปลี่ยนทัศนะคติต่างและร่วมกันประเมินข้อเสนองานของแต่ละบุคคลว่ามีข้อเด่น ข้อด้อยอย่างไร มีความจำเป็นมากน้อยแค่ไหน เพียงไร เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวมมากน้อยอย่างไร ในการจะตัดสินใจทำอะไรจึงต้องคำนึงถึงหลักอรรถประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นที่ตั้งแล้วจึงมีการประชาคมติจากชาวบ้าน นอกจากนี้ผู้ใหญ่บ้านยังได้เป็นผู้อธิบายให้ชาวบ้านได้เข้าใจถึงสาเหตุว่า “ทำไมหัวข้อหรือญาติหรือโครงการต่างๆ ที่พวกเขาเสนอจึงไม่ได้รับการตอบสนองหรือมีอันต้องตกไป” ผู้ใหญ่บ้านจะร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้านชี้แจงด้วยเหตุผลให้ชาวบ้านได้เข้าใจ มิเพียงชี้แจงด้วยเหตุผลให้ชาวบ้านได้เข้าใจเท่านั้น หากแต่พาชาวบ้านไปดูไปพิสูจน์ในพื้นที่

ที่หรือสถานการณ์จริงแล้วอธิบายให้ชาวบ้านได้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง (สวัสดี สุขพันธ์, สัมภาษณ์, 1 กันยายน 2542) ในเรื่องนี้ได้รับการยืนยันจาก นางคำตัน นามวา ดังนี้

“เมื่อมีความขัดแย้งกันในทางความคิดไม่ว่าจะอยู่ในวงสนทนาพูดคุยกันหรือในการประชุมต่างๆ ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นคนไกลเกลี่ย พร้อมทั้งอธิบายด้วยเหตุผลให้ฟัง ให้เข้าใจทั้งสองฝ่าย ไม่เพียงอธิบายให้ฟังเท่านั้น หากแต่ยังพาชาวบ้านไปดูพื้นที่จริงที่เกิดปัญหาการทะเลาะกัน เช่น การทะเลาะกันเพื่อที่จะดึงงบประมาณต่างๆ ไปให้กลุ่มของตนเอง ผู้ใหญ่บ้านจะพาทั้งสองกลุ่มไปดูว่า ทำไมจึงเป็นเช่นนั้นและกลุ่มนั้นมีความจำเป็นมากน้อยแค่ไหน สมควรที่จะให้หรือไม่ แล้วกลุ่มไหนมีความจำเป็นมากกว่ากัน จึงทำให้ชาวบ้านทุกคนเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งและยอมรับ” (คำตัน นามวา, สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2542)

ในทางตรงกันข้ามจากการศึกษาพฤติกรรมและลักษณะการทำงานของผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญพบว่า ผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญไม่ได้ยึดหลักเหตุผลในการทำงานเท่าใดนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องของการตัดสินใจผู้ใหญ่บ้านจะรวบอำนาจในการตัดสินใจไว้ที่ตนเอง การตัดสินใจนั้นมักอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้องเป็นสำคัญมากกว่าที่จะคำนึงถึงผลประโยชน์ต่อส่วนรวม (เชิง คำจูน สัมภาษณ์ 9 ตุลาคม 2542)

“การยึดหลักเหตุผลในการทำงานนะหรือ ไม่รู้เหมือนกันนะว่าเหตุผลสำหรับผู้ใหญ่บ้านมันคืออะไรกันแน่ เหตุผลมีแต่เหตุผลกูและของกูและพวกกูเท่านั้น การจัดสรรผลประโยชน์หรือสิทธิต่างๆ ส่วนมากก็มักตกแก่พวกพ้องผู้ใหญ่บ้านเท่านั้น ผลประโยชน์มันอยู่เหนือเหตุผล ผลประโยชน์ต้องมาก่อน เหตุผลนั้นมาทีหลัง เช่นการทำฝายนั่นไม่ได้คำนึงผลประโยชน์ใช้สอยของชาวบ้านเป็นหลักหรอก แต่มันอยู่ที่ว่าฝายนั้นอยู่ในที่นาผู้ใหญ่บ้านหรือไม่ เมื่อทอดน้ำแล้ว ตนเองและพวกพ้องจะได้รับประโยชน์มากน้อยเพียงไร ส่วนชาวบ้านคนอื่นช่างหัวมัน แต่ชาวบ้านก็ไม่ว่าอะไรนะ ชาวบ้านบอกว่าอย่างน้อยก็มีฝายที่บ้านเราแหละนะ”(สมยศ ไชยละ, สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2542)

การปกครองมักจะรวบอำนาจการปกครองไว้ที่ตนเองเพียงคนเดียวไม่ยอมให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง สะท้อนให้เห็นอย่างหนึ่งว่าผู้ใหญ่บ้านไม่ยอมรับหรือยึดเหตุผลมาใช้ในกระบวนการทำงาน นอกจากนี้การพูดชมเชยชาวบ้านอ้างว่า “อำนาจของตนเอง จะทำอะไรก็ได้” การไม่ยอมพูดกับชาวบ้านตลอดจนการเกลียดชังชาวบ้าน การเลือกปฏิบัติกับชาวบ้านที่ไม่ใช่กลุ่มของตนเอง การไร้ซึ่งความยุติธรรมกับชาวบ้าน การไม่ยอมรับการวิพากษ์วิจารณ์ การไม่

ยินยอมให้ชาวบ้านตั้งกลุ่มโดยอิสระ การจำกัดสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค เพียงเพราะว่าชาวบ้านเหล่านั้นไม่ใช่ญาติพี่น้องพวกพ้องของตน ข้าราชการบ้านยังถูกผู้ใหญ่บ้านใส่ร้ายหาว่าชาวบ้านเป็นพวกหัวแข็งและเป็นศัตรูของตน ชาวบ้านกลุ่มนี้จึงไม่ได้รับการปฏิบัติเฉกเช่น คนอื่น ถูกตัดสิทธิอันพึงมีพึงได้ การกระทำที่เกี่ยวกับสิทธิประโยชน์หรือผลประโยชน์มักจะคำนึงถึงตนเอง และพวกพ้องเป็นสำคัญมากกว่าจะคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมไม่ว่าสิ่งที่ตนกระทำอยู่นั้นจะถูกหรือผิด

จากการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องการยึดหลักเหตุผลในการทำงานของผู้ใหญ่บ้านทั้งสองหมู่บ้านพบว่า ผู้ใหญ่บ้านศิลารักษ์จะยึดหลักเหตุผลเป็นหัวใจสำคัญในการปกครอง ไม่ว่าจะเป็นการคิดหรือการแสดงออกมาในรูปของการบริหาร การกระทำทุกอย่างจะยึดหลักเหตุผลและผลประโยชน์ต่อส่วนรวม เป็นหลักสำคัญในการตัดสินใจ การยึดหลักเหตุผลในการทำงานของผู้นำเป็นส่วนหนึ่งของลักษณะภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตยเนื่องจาก ประเด็นแรก การยึดหลักเหตุผลในการทำงานเป็นการยินยอม ยอมรับบุคคลอื่นในฐานะเป็นมนุษย์และเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ของบุคคลอื่น กล่าวคือการที่ผู้นำจะยึดหลักเหตุผลในการทำงานสะท้อนให้เห็นว่า ประการแรก ผู้นำต้องมีจิตวิญญาณประชาธิปไตย ประการที่สอง ผู้นำต้องสำนึกในความเป็นมนุษย์และคุณค่าของความเป็นมนุษย์นั่นคือหมายรวมไปถึงเรื่อง สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค กล่าวคือ การเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเสนอความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ถกเถียงกันด้วยเหตุผล แต่ไม่ใช่การทะเลาะวิวาท ประเด็นที่สอง การยึดหลักเหตุผลในการทำงานเป็นการกระจายอำนาจ การปกครองและอำนาจการตัดสินใจ เพราะผู้นำที่ยึดหลักเหตุผลในการทำงานเท่านั้น จึงจะยินยอมให้บุคคลอื่นได้แสดงเหตุผล การวิเคราะห์ปรึกษาหารือร่วมกันตลอดจนการตัดสินใจร่วมกัน อำนาจในการตัดสินใจจึงไม่กระจกรวมตัวอยู่ที่ผู้นำเพียงผู้เดียว ประเด็นที่สาม การยึดหลักเหตุผลในการทำงานเป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมใจในการปกครองอีกทางหนึ่ง โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการตัดสินใจ ผู้นำที่ยึดหลักเหตุผลในการทำงานเท่านั้นจึงจะเปิดใจยอมรับข้อเสนอแนะ ชี้แจง ตติงของชาวบ้านและยินยอมให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ผู้ปกครองไม่ได้ปกครองหรือตัดสินใจตามอำเภอใจของตนซึ่งเป็นลักษณะของเผด็จการ ประเด็นที่สี่ การยึดหลักเหตุผลในการทำงาน สะท้อนให้เห็นว่าพื้นฐานความคิดของบุคคลผู้นั้นอยู่บนหลักของเหตุผลไม่ได้อยู่บนหลักการของตนเองเพียงผู้เดียวและหลักเหตุผลนั้นอยู่บนพื้นฐานของการตระหนักรู้ การไตร่ตรองคิดคำนึงถึงบุคคลอื่นรวมถึงอรรถประโยชน์ส่วนรวมและพร้อมที่จะรับฟังเหตุผลของบุคคลอื่นเสมอด้วยใจที่เป็นธรรม

ผู้ใหญ่ว่านบ้านถิ่นสำราญไม่ได้ยึดหลักเหตุผลในการทำงาน หากแต่จะยึดหลักของตนเองเป็นใหญ่ในการทำงาน โดยมีได้คำนึงถึงความถูกต้อง ทั้งในแง่การคิดและในการปฏิบัติ ผู้นำที่ไม่ยึดหลักเหตุผลในการทำงานหรือในการปกครองเป็นส่วนหนึ่งของลักษณะผู้นำแบบอัตตาธิปไตย ประการแรกคือ การไม่ยึดหลักเหตุผลในการปกครองสะท้อนให้เห็นว่าพื้นฐานความคิดของผู้นำเป็นเผด็จการทางความคิด คิดว่าความคิดของตนเองดีที่สุด ถูกที่สุด เมื่อความคิดเป็นเผด็จการจึงส่งผลมาสู่พฤติกรรมที่แสดงออกมามีการกระทำแบบเผด็จการด้วย นอกจากนี้ผู้นำที่ไม่ยึดหลักเหตุผลในการปกครองนั้นแสดงให้เห็นว่าผู้นำไม่มีจิตวิญญาณประชาธิปไตย ไม่ยอมรับความคิดเห็นของบุคคลอื่น ไม่เคารพในความคิด ความรู้ ความสามารถของบุคคลอื่น ประการที่สอง ผู้นำไม่ตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ หากแต่กลับเป็นดูถูกดูแคลนความเป็นมนุษย์ ไม่เคารพในเรื่อง สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคของคนอื่น ผู้นำไม่ยอมรับให้พวกเขาได้แสดงออกซึ่งสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคตลอดจนสิทธิอันพึงมีพึงได้ของพวกเขา ประการที่สาม เป็นการกีดกันการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้านทั้งในด้านการปกครองตนเองและในการพัฒนา โดยเฉพาะในกระบวนการตัดสินใจ ชาวบ้านจะไม่มีอำนาจในการตัดสินใจเลย ประการที่สี่ เป็นการรวบอำนาจการปกครองไว้ที่ผู้ปกครองหรือกลุ่มของผู้ปกครองเพียงคนเดียว

4.12 ความสามารถในการบริหาร

ความสามารถในการบริหารนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญของผู้นำแต่ละคน ตัวชี้วัดความสามารถในการบริหารส่วนหนึ่งสามารถดูได้จาก ผลงานงานที่ปรากฏออกมาว่ามีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากน้อยเพียงไร การที่ผลของงานจะออกมามีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลนั้นขึ้นอยู่กับบุคลากรที่ปฏิบัติการเปรียบเสมือนกลไกหรือเฟืองแต่ละตัวในการปฏิบัติงาน หากเฟืองตัวใดตัวหนึ่งไม่สามารถทำงานหรือทำงานแต่ไม่เต็มที่ จะส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของเครื่องจักรนั้นๆ เพราะฉะนั้นจึงต้องมีการดูแลรักษาเครื่องจักรนั้นเป็นอย่างดี ผู้นำในองค์กรเปรียบเสมือนผู้ดูแลรักษา ควบคุมให้เฟืองแต่ละตัวนั้นคือบุคลากรให้ปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ ฉะนั้นผู้นำจึงมีความสำคัญต่อการทำงานของบุคคลในองค์กร การทำงานจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ ขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถในการบริหารของผู้นำ ความสามารถในการบริหารของผู้นำจึงเปรียบเสมือนผู้ขับเคลื่อนหรือผู้ควบคุมการทำงานที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติงานของบุคคล

ความสามารถในการบริหารงานของผู้นำยังขึ้นอยู่กับบุคลิกลักษณะของผู้นำและเทคนิคในการบริหารของแต่ละบุคคล ความแตกต่างของบุคลิกลักษณะภาวะผู้นำที่แตกต่างกันจะส่งผล

การบริหารที่แตกต่างกัน ความสามารถในการบริหารในที่นี้จะเน้นในเรื่องของการสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในหมู่บ้านของตนซึ่งสามารถแยกเป็นประเด็นในการพิจารณาดังนี้

การระดมเงินทุน การระดมทุนนั้นจะเน้นที่ความสามารถของผู้นำในการระดมเงินทุนจากชาวบ้านเพื่อมาใช้ในกิจการต่างๆ จากการศึกษา การบริหารงานของผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลาภิรักษ์พบว่า ในการระดมเงินทุนจากชาวบ้านผู้ใหญ่บ้านจะมีวิธีการทำดังต่อไปนี้ ประการแรกผู้ใหญ่บ้านจะสร้างความเชื่อมั่นให้ชาวบ้านได้เห็นเป็นที่ประจักษ์ โดยผู้ใหญ่บ้านทำเป็นตัวอย่างที่ดีทำให้ชาวบ้านยอมรับ แล้วชาวบ้านจะเกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาในตัวผู้นำก่อน ประการที่สองผู้ใหญ่บ้านจะไปพูดคุยจูงชาวบ้านพร้อมทั้งแลกเปลี่ยนทัศนคติในเรื่องนั้นๆ เพื่อหาจุดร่วมของชาวบ้าน เพื่อที่จะสร้างสรรคสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้านของตน ประการที่สาม เมื่อชาวบ้านเห็นด้วยกับโครงการที่ผู้ใหญ่บ้านเสนอ ผู้ใหญ่บ้านก็จะพาชาวบ้านไปดูงานเพื่อหาประสบการณ์และเมื่อกลับมาเปิดโอกาสให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกัน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ให้คำปรึกษาและเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ มาให้ความรู้ อบรม ส่งเสริมอาชีพในสาขาที่ชาวบ้านแต่ละกลุ่มสนใจ เมื่อผู้ใหญ่บ้านบ้านเอ๋ยปากชักชวนหรือระดมเงินทุนจึงเป็นสิ่งที่กระทำได้ง่าย ชาวบ้านก็เต็มใจให้ความร่วมมือกับผู้ใหญ่บ้านอย่างเต็มที่ นอกจากผู้ใหญ่บ้านจะมีความสามารถในการระดมเงินทุนจากชาวบ้านในหมู่บ้านแล้ว ผู้ใหญ่บ้านยังมีความสามารถในการขอขบประมาณต่างๆ จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนตลอดจนพ่อค้า ห้างร้านต่างๆ มาช่วยชุมชนหมู่บ้านของตนเองเนื่องจาก ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน มีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นคนที่มีความกล้าหาญแต่อ่อนน้อม (ชาญชัย ชื่นชม , สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2542) ในเรื่องดังกล่าวตรงกับคำกล่าวของ นายสลิ สารีแสง ดังนี้

“การเข้าหาเจ้าหนายจะยกมือไหว้ตลอด 24 ชั่วโมง ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนดี ใครๆ ก็อยากจะช่วยเหลือ ชาวบ้านก็รักใคร่ พอผู้ใหญ่บ้านเอ๋ยปากขอร้องให้ทำอะไรชาวบ้านก็จะช่วยกันทำเป็นอย่างดี อีกอย่างผู้ใหญ่บ้านให้หลักประกันกับชาวบ้านเป็นอย่างดี ถึงไม่มีเงินก็อย่าได้วิตกไปเลย เดี่ยวเราค่อยหาทางหาเงินกันและผู้ใหญ่บ้านก็ทำได้จริงๆ การขอความช่วยเหลือในเรื่องเงินทุนจึงไม่เป็นเรื่องสำคัญเท่าใดนักผู้ใหญ่บ้านสามารถระดมเงินอย่างสบาย” (สลิ สารีแสง สัมภาษณ์, 17 กันยายน 2542)

ในทางตรงกันข้ามจากการศึกษาการบริหารงานของผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญในเรื่องการระดมเงินทุนจากชาวบ้าน พบว่าผู้ใหญ่บ้านถิ่นสำราญไม่ค่อยจะมีความสามารถในการระดมเงินทุนจากชาวบ้าน การระดมเงินทุนจากชาวบ้านเป็นเรื่องที่ทำได้ยากลำบาก อันเนื่องมาจากชาว

บ้านขาดวิกฤตศรัทธาในตัวผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านจะแตกความสามัคคีกันไม่มีการรวมกลุ่ม ร่วมมือกันในการพัฒนาหมู่บ้าน เนื่องจากชาวบ้านไม่มีอิสระในการรวมกลุ่ม การรวมกลุ่มมักจะถูกเพ่งเล็งจากผู้ใหญ่บ้านว่าเป็นกลุ่มคู่อริของผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มจะจัดตั้งขึ้นมาได้ต้องให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้จัดตั้งเท่านั้นและสมาชิกมักจะมีแต่พวกพ้องญาติพี่น้องของชาวบ้าน หากไม่ใช่กลุ่มของผู้ใหญ่บ้านก็ไม่มีสิทธิ์ที่จะเป็นสมาชิกกลุ่มเหล่านั้น ชาวบ้านแตกแยกเป็นฝักเป็นฝ่าย การปฏิบัติตนของผู้ใหญ่บ้านก็ไม่ได้ความยุติธรรมไม่ได้วางตัวเป็นกลางในการจัดสรรผลประโยชน์ให้แก่ชาวบ้าน ชาวบ้านจึงมีความเคลือบแคลงสงสัยในการบริหารงานของผู้ใหญ่บ้าน โดยเฉพาะในเรื่อง การคอร์รัปชัน ชาวบ้านไม่มีความไว้วางใจ ขาดความเชื่อมั่นในตัวผู้นำ ถึงแม้ว่าผู้ใหญ่บ้านจะพยายามสรรหาโครงการต่างๆ มาลงในหมู่บ้านของตนเองแต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ เนื่องจากชาวบ้านไม่ให้ความร่วมมือในการทำงาน เพราะผลประโยชน์ส่วนใหญ่จากการดำเนินโครงการต่างๆ มักมีผลประโยชน์ตกไปที่ผู้ใหญ่บ้านและพวกพ้อง ชาวบ้านจึงไม่มีความศรัทธาในตัวผู้ใหญ่บ้าน เมื่อผู้ใหญ่บ้านจะระดมเงินทุนต่างๆ จึงไม่สามารถกระทำได้ จะเก็บได้เฉพาะในกลุ่มญาติพี่น้องและพวกพ้องของตนเองเท่านั้น แม้กระทั่งการที่จะระดมเงินทุนจากชาวบ้านมาทำบุญพระเวสสันดรซึ่งเป็นงานส่วนรวมทางศาสนา ยังไม่สามารถกระทำได้(บุญมี อัครบุตร, สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2542) ในเรื่องนี้สอดคล้องกับคำกล่าวของ นายพลอย ศรีพลหงษ์ ดังนี้

“อย่าพูดถึงเลยการระดมเงินทุนจากชาวบ้าน ชาวบ้านไม่มีความเชื่อในตัวผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านไม่มีน้ำยา จะมาเก็บเงินก็ไม่รู้ว่าเอาเงินเราไปทำอะไรแล้วเมื่อเก็บเงินเราไปแล้วเอาเงินเราไปใช้เองหรือเปล่านั้นไม่รู้ เรื่องการระดมทุนอย่าเพิ่งพูดถึงเลย แค่การรวบรวมเงินทำบุญพระเวสสันดรยังทำไม่ได้เลย หรือขอแรงชาวบ้านให้ไปช่วยกันทำงานผู้ใหญ่บ้านยังไม่สามารถทำได้เลย” (พลอย ศรีพลหงษ์, สัมภาษณ์, 27 ตุลาคม 2542)

จากผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์มีความสามารถในการระดมเงินทุนได้ดีกว่าผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญ แม้ว่าการระดมเงินทุนจากชาวบ้านจะได้เงินจำนวนเพียงน้อยนิด การระดมเงินทุนในหมู่สมาชิกของชุมชนจึงเป็นเรื่องไม่ยากนัก

ในทางตรงกันข้าม จากการศึกษาการบริหารงานของผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญพบว่า ผู้ใหญ่บ้านถิ่นสำราญค่อนข้างจะเป็นคนทำอะไรตามใจตนเอง ไม่ให้ความสำคัญกับบุคคลอื่น ไม่ปรึกษาหารือชาวบ้าน ชาวบ้านไม่ไว้วางใจในเรื่องการคอร์รัปชัน ความไม่โปร่งใสในการบริหารงาน ไม่มีความยุติธรรมในการปฏิบัติงาน มุ่งแต่ผลประโยชน์และพวกพ้อง สิ่งเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านไม่มีความสามัคคีกัน ประกอบกับการไม่มีความเชื่อมั่นในตัวผู้นำและเสื่อมศรัทธาในตัวผู้ใหญ่บ้าน

การยึดอำนาจการตัดสินใจและตัดสินใจตามใจตนเองเป็นหลัก อาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะภาวะผู้นำแบบอัตตาธิปไตย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้ใหญ่บ้านไม่สามารถระดมเงินทุนจากชาวบ้านได้

การระดมความร่วมมือของสมาชิก จากการศึกษาการระดมความร่วมมือของสมาชิกหรือชาวบ้านภายใต้การปกครองของผู้ใหญ่บ้านศิลาธิราชพบว่าผู้ใหญ่บ้านจะมีวิธีการระดมความร่วมมือจากชาวบ้านดังนี้ ประการแรก ผู้ใหญ่บ้านจะพยายามสร้างความเชื่อถือ ความศรัทธาจากชาวบ้าน เขาพยายามคิดว่าจะทำอย่างไร ชาวบ้านจึงจะยอมรับและเชื่อถือในตนเอง เมื่อคิดได้แล้วก็จะพยายามทำตามที่ตนคิดไว้ โดยการพยายามทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ชาวบ้านให้ชาวบ้านเห็นว่าตนเองสามารถทำได้ มีความสามารถ และพยายามแสดงความสามารถให้ชาวบ้านเห็นว่าสามารถเป็นผู้นำได้ให้เป็นที่ประจักษ์แล้วยอมรับในตัวผู้ใหญ่บ้าน ประการที่สอง พยายามดึงศาสนาเข้ามาใช้ในการดึงดูดผู้คนมาร่วมในกิจกรรมของหมู่บ้าน โดยนิมนต์พระสงฆ์มาร่วมในการพัฒนาตลอดจนเชิญชวนชาวบ้านมาร่วมกันทำบุญเสร็จแล้วก็ช่วยกันประกอบกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ประการที่สาม ได้ออกหนังสือเชิญชาวบ้านทุกคนทุกหลังคาเรือนมาร่วมกันในการพัฒนาหมู่บ้าน ประการที่สี่ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านออกไปเยี่ยมและเชิญชวนชาวบ้านมาร่วมมือกันในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ประการที่ห้า ผู้ใหญ่บ้านจะใช้วิธีการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยประกาศผ่านหอกระจายข่าวสารของหมู่บ้าน ประการสุดท้ายเหนือสิ่งอื่นใด ผู้ใหญ่บ้านเปิดโอกาสให้ชาวบ้านทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองและในการพัฒนาตลอดจนการเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง โดยเปิดเป็นเวทีชาวบ้าน ชาวบ้านทุกคนมีสิทธิและความสำคัญเท่าเทียมกันในการเสนอความคิดเห็นต่างๆ ตลอดจนวิพากษ์วิจารณ์การทำงาน (ชุมพล ยอดคำ ,สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2542) เรื่องนี้ตรงกับคำพูดของ นายไพรัช สิงห์คำ ดังนี้

“ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนที่เก่งมากๆ เลย ชาวบ้านมีความรักและศรัทธาในตัวของผู้ใหญ่บ้านผู้ใหญ่บ้านจึงสามารถรวมความร่วมมือของชาวบ้านได้ดี นอกจากนี้ผู้ใหญ่บ้านยังฉลาด มีวิธีในการดึงดูดคนมาร่วมมือกันหลายๆ วิธี เช่น การนิมนต์พระมาร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน” (ไพรัช สิงห์คำ สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2542)

ในขณะที่เดียวกันจากการศึกษาการทำงานของผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญในเรื่องการระดมความร่วมมือของสมาชิก พบว่า ผู้ใหญ่บ้านมักจะอ้างว่าเป็นข้อบังคับของทางราชการหรือไม่ก็บังคับชาวบ้านว่าเป็นมติของคณะผู้บริหารเป็นต้น การระดมความร่วมมือของชาวบ้านจะทำได้ก็จะมีเฉพาะกลุ่มพวกพ้องของผู้ใหญ่บ้านเท่านั้นที่มาร่วมกัน ชาวบ้านไม่ค่อยให้ความร่วมมือจะ

เห็นได้จากการพัฒนาหมู่บ้านโดยการทำความสะอาดถนนจะพบแต่ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านและญาติพี่น้องเท่านั้นมาร่วมมือกันทำ ในบางครั้งผู้ใหญ่บ้านจะไม่ประกาศประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านรับรู้เลย ชาวบ้านบางคนไม่รู้เลยว่าผู้ใหญ่บ้านจะทำอะไรหรือกำลังทำอะไรอยู่ (แม่ทองทิพย์ สัมภาษณ์ 9 ตุลาคม 2542) ในเรื่องดังกล่าวสอดคล้องกับ คำกล่าวของ นายหอม แสนทวิสุข ดังนี้

“ชาวบ้านไม่ค่อยจะเชื่อฟังผู้ใหญ่บ้าน แต่ก็ไม่มีใครเป็นแกนนำต่อต้านอำนาจของผู้ใหญ่บ้าน เนื่องจากเกรงอำนาจมืด และไม่ต้องการเป็นศัตรูกับผู้ใหญ่บ้านและไม่ต้องการทะเลาะกัน เพราะถึงอย่างไร เรายังมีคนบ้านเดียวกัน ถ้าบ้านอื่นรู้จะอายคนอื่นเขา เพราะฉะนั้นเงียบไว้แหละดีแล้ว” (หอม แสนทวิสุข สัมภาษณ์, 7 ตุลาคม 2542)

จากการศึกษาเปรียบเทียบสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์จะมีความสามารถในการระดมความร่วมมือจากชาวบ้านได้ดีกว่าผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญ กลวิธีที่ใช้ก็แตกต่างกันผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์จะใช้วิธีการชักชวน ขอร้องจูงใจอย่างสุภาพ ส่วนหนึ่งแล้วเป็นผลมาจากผู้นำมีภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตย จึงเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ร่วมคิดร่วมทำควบคู่กันไปจึงทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจและแสดงศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ ด้วยเหตุนี้จึงสามารถสร้างความพึงพอใจให้กับชาวบ้านตลอดจนการระดมความร่วมมือจากชาวบ้านสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองได้ประสบผลสำเร็จ

ในขณะที่ผู้ใหญ่บ้านจะใช้วิธีข่มขู่บังคับชาวบ้านให้ปฏิบัติตาม หากใครไม่ปฏิบัติตามจะมีความรู้สึกแปลกแยกและถูกกีดกันออกไปจากสังคม ชาวบ้านส่วนหนึ่งไม่ค่อยพอใจ วิธีการของผู้ใหญ่บ้าน จึงไม่ให้ความร่วมมือ ผู้ใหญ่บ้านจึงไม่สามารถระดมความร่วมมือจากชาวบ้านให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้ ชาวบ้านขาดความสามัคคีกลมเกลียวในหมู่คณะ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากลักษณะภาวะผู้นำ ผู้ใหญ่บ้านถิ่นสำราญมีภาวะผู้นำแบบอัตตาธิปไตย ผู้ใหญ่บ้านใช้อำนาจบังคับให้ชาวบ้านทำโดยการชี้ตำแหน่งหน้าที่ อิทธิพลของตน ตลอดจนการข่มขู่ชาวบ้าน ไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนารวมถึงการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ด้วย ผู้ใหญ่บ้านมักจะเป็นผู้สั่งการเพียงผู้เดียว ผู้ใหญ่บ้านจึงไม่สามารถระดมความร่วมมือจากชาวบ้านได้ และในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านนั้น หากปราศจากความร่วมมือจากชาวบ้านแล้ว การพัฒนานั้นก็จะไม่สามารถเกิดขึ้นเป็นผลสำเร็จได้ ด้วยเหตุนี้ การสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองจึงประสบความล้มเหลว

การปฏิสัมพันธ์กับภายนอก จากการศึกษาการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกของผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์พบว่า ผู้ใหญ่บ้านเป็นบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกเป็นอย่างดี ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพยิ้มแย้มแจ่มใส พุดเก่ง คุยสนุก มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี การปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านเป็นไปอย่างราบรื่น ชาวบ้านรักใคร่เชิดชูยกย่องในตัวผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านมิเพียงแต่เป็นผู้มีบุคลิกที่ดีตลอดจนการมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านที่ดีแล้ว หากยังมีปฏิสัมพันธ์อันดีกับภายนอกด้วย เช่น หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน นักการเมือง เป็นต้น ด้วยบุคลิกที่สุภาพอ่อนน้อม จึงทำให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางของคนทั่วไปทั้งภาครัฐและเอกชนทั้งทั้งอำเภอและจังหวัด ในขณะที่เดียวกันจากการศึกษาการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกของผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญพบว่าผู้ใหญ่ไม่ค่อยจะมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับภายนอกเป็นคนที่มีความกล้าแข็งกระด้างไม่ยอมใครง่ายๆ ไม่ชอบพบปะผู้คนเท่าใดนักด้วยเหตุที่ว่าบุคลิกส่วนตัวและมนุษยสัมพันธ์ไม่ดีจึงทำให้การปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านไม่ค่อยดีด้วย มิเพียงการมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านไม่ดี หากยังรวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกไม่ค่อยดีด้วย ผู้ใหญ่จึงเป็นคนที่ค่อนข้างจะคับแคบในวงสังคมทั้งสังคมในหมู่บ้านและสังคมนอกหมู่บ้าน

“ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนที่เข้ากับคนได้ง่าย สุภาพอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ค่อยอาย เมื่อไม่รู้อะไรก็มักจะเข้ามาถามหรือหากมีปัญหาอะไรก็จะมาขอคำปรึกษาอยู่เป็นประจำ ในที่ว่าการอำเภอผู้ใหญ่บ้านรู้จักไปหมดทุกคน มิเพียงเฉพาะภายในอำเภอเท่านั้น ผู้ใหญ่บ้านยังเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป นักการเมืองในท้องถิ่น ส.ส. รวมไปถึงผู้ว่าราชการจังหวัดด้วย ผู้ใหญ่บ้านสามารถเข้าถึงได้หมดทุกคน ในขณะที่ผู้ใหญ่แสงมีลักษณะอำนาจนิยม โดยบุคลิกส่วนตัวแล้วเป็นคนเงียบไม่ค่อยพูดนัก อาจเป็นเพราะบุคลิกส่วนตัวจึงทำให้ผู้ใหญ่แสงมีขีดจำกัดในเรื่องการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น” (จักรพงศ์ พันธุ์เพ็ง, สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2542)

จากการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์นั้นเป็นผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกดี สามารถติดต่อประสานงานขอความช่วยเหลือจากภายนอก มักจะได้รับการช่วยเหลือเป็นอย่างดียิ่งและเนื่องจากบุคลิกลักษณะส่วนตัวที่สุภาพอ่อนน้อมจึงเป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไป ลักษณะเช่นนี้ เป็นลักษณะภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตยที่มีอยู่ในพฤติกรรมของผู้ใหญ่บ้านศิลารักษ์และด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้ใหญ่บ้านศิลารักษ์สามารถติดต่อสื่อสารขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ ได้เป็นอย่างดี หน่วยงานต่างๆ นั้นมิเพียงให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี หากยังเป็นตลาดในการขยายตลาดสินค้าและผลผลิตของชุมชนอีกด้วย ส่งผลให้ชุมชนหมู่บ้านมีตลาดในการรองรับสินค้าของชุมชนอย่างกว้างขวาง สินค้าของชุมชนจึงสามารถจำหน่ายได้หลายที่ มีตลาดรองรับมากมาย ชาวบ้านไม่ประสบปัญหาในเรื่องการหาตลาดในการจำหน่ายไม่ได้เป็นต้น

ในทางตรงกันข้าม ผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญนั้นการปฏิสัมพันธ์กับภายนอกไม่ค่อยมี เป็นบุคคลที่มีลักษณะคับแคบในวงสังคม แม้กระทั่งสังคมในระดับชุมชนหมู่บ้าน การมีมนุษยสัมพันธ์การมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นแทบจะไม่มี จึงทำให้ผู้ใหญ่บ้านถิ่นสำราญไม่เป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไปตลอดจนสังคมภายนอก นอกจากนี้ผู้ใหญ่ยังเป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูงจึงไม่ค่อยขอความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นหรือหน่วยงานอื่น เป็นคนที่จิตใจคับแคบไม่ค่อยจะยอมรับเหตุผลของบุคคลอื่น จึงไม่ยอมรับการช่วยเหลือจากบุคคลอื่น การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอกของรัฐจึงไม่ราบรื่น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากบุคคลลักษณะของภาวะผู้นำที่มีภาวะผู้นำแบบอัตตาธิปไตยที่มีลักษณะแข็งกระด้าง ไม่เคยยอมใคร และไม่ยอมรับอะไรง่าย ๆ ไม่ค่อยจะประสานงานกับใคร จึงส่งผลให้การพัฒนาชุมชนไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควรจะเป็น การสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองจึงประสบความล้มเหลว

“ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนค่อนข้างที่จะแข็งกระด้าง ทางอำเภอเราก็ลำบากใจอยู่เหมือนกัน คือแก็เป็นคนประเภทหัวแข็ง ไม่ก้มหัวให้ใครง่าย ๆ มีความเชื่อมั่นในตัวเองค่อนข้างสูง เป็นคนที่พูดเสียงดัง มีอารมณ์ที่ค่อนข้างรุนแรง ไม่ชอบให้ใครมาแสดงอำนาจ บาทใหญ่ต่อหน้าตนเองเป็นคนประเภทหยอมหักไม่ยอมงอ นอกจากนี้ก็ไม่ค่อยจะชอบเข้าไปพูดคุยกับคนอื่น เพราะถือว่าไม่มีความจำเป็นที่ต้องพึ่งคนอื่น” (จักรพงษ์ พันธุ์เพ็ง, ปลัดอำเภอพิบูลมังสาหาร, สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2542)

การยึดกฎระเบียบในการทำงาน จากการศึกษาการยึดกฎระเบียบในการทำงานของผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์พบว่า ผู้ใหญ่บ้านจะเน้นในเรื่องกฎระเบียบในการทำงานเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ในการทำงานของผู้ใหญ่บ้านนั้นจะเน้นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตลอดจน การตรวจสอบความโปร่งใสในการทำงานทุกขั้นตอน นอกจากนี้ยังมีการแถลงผลการดำเนินงานให้ชาวบ้านได้รับรู้ทุกคนในที่ประชุมใหญ่ประจำหมู่บ้านทุกเดือน ในขณะที่ผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญมักไม่ค่อยยึดกฎระเบียบ ในการทำงานไม่ค่อยให้ความสำคัญในเรื่องกฎระเบียบเท่าใดนัก ผู้ใหญ่บ้านมักจะยึดหลักตนเองเป็นหลักใหญ่ ในการทำงานไม่ค่อยจะฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น

จากการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าผู้ใหญ่บ้านบ้านศิลารักษ์จะยึดกฎระเบียบในการทำงาน จึงทำให้การทำงานมีระบบระเบียบ การงานไม่ซ้ำซ้อน มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละบุคคล จึงทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพผลงานมีประสิทธิภาพ หากจะพิจารณาอีกมุมมองหนึ่งจะพบว่า การยึดกฎระเบียบในการทำงานมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในการทำงาน ส่วนหนึ่งเป็นลักษณะการกระจายอำนาจในการบริหาร กระจายอำนาจการตัดสินใจและเปิดโอกาสให้

บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมเสนอความคิดเห็นต่างๆ ตลอดจนร่วมกันปฏิบัติงานซึ่งพื้นฐานอย่างหนึ่งของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยและสถานการณ์อย่างนี้จะเกิดขึ้นได้ ผู้นำนั้นจะต้องมีลักษณะภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตยจึงจะสามารถสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองได้ประสบผลสำเร็จ

ในขณะที่ผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญยึดหลักของตนเองเป็นหลักใหญ่ในการทำงาน การยึดหลักของตนเองเป็นหลักใหญ่ในการทำงานนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ผิด เพราะทุกคนย่อมมีวิธีในการทำงานที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลที่ไม่เหมือนกัน แต่ในการทำงานร่วมกับบุคคลอื่นนั้นย่อมมีกฎเกณฑ์ข้อตกลงร่วมกัน เราจะทำอะไรตามใจตนเองหรือบังคับให้บุคคลอื่นกระทำตามแนวความคิดของเราโดยไม่ยอมรับฟังข้อเสนอแนะของบุคคลอื่น ตลอดจนถือว่าแนวความคิดหรือวิธีการทำงานของตนนั้นดีที่สุดในแล้วไม่ได้ การทำงานร่วมกันต้องรับฟังเหตุผลซึ่งกันและกัน เปิดโอกาสให้คนอื่นได้แสดงความคิดเห็นมีส่วนร่วมในการทำงานทุกขั้นตอน โดยเฉพาะ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

ลักษณะเช่นนี้เป็นการรวบอำนาจต่างๆ ไว้ที่ตนเองไม่ว่าจะเป็นอำนาจในการบริหารหรืออำนาจในการตัดสินใจต่างๆ มักรวมอยู่ที่ผู้นำเท่านั้น เหล่านี้เป็นลักษณะการบริหารงานแบบเผด็จการเป็นเผด็จการทั้งทางความคิดและแนวทางในการปฏิบัติงาน ลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะของผู้นำที่มีภาวะผู้นำแบบอิตาเลียน ลักษณะการปกครองหรือการบริหารงานจึงไม่ค่อยมีความชัดเจน ไม่มีขั้นตอนในการดำเนินงาน ชาวบ้านขาดการมีส่วนร่วมในทุกๆ ด้าน ไม่มีความโปร่งใสในการทำงาน ขาดการตรวจสอบประเมินผลในการทำงานจึงทำให้ชุมชนไม่พัฒนาเท่าที่ควร การสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองจึงประสบความล้มเหลวในที่สุด

สิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่การสร้างชุมชนประชาธิปไตยอันก่อให้เกิดชุมชนทางจริยธรรมตามมาด้วย (moral community) ชุมชนทางจริยธรรมนี้จะเน้นในเรื่องของการตรวจสอบความโปร่งใส ไม่มีปัญหาในเรื่องคอร์รัปชัน โกงกิน หักหลัง ทฤษฎี เห็นแก่ตัว หากแต่จะเป็นชุมชนที่สมัครสมานสามัคคี มีการสร้างจิตสำนึกพลเมือง จิตวิญญาณประชาธิปไตย จึงเป็นฐานที่จะก่อให้เกิดการรวมกลุ่มขึ้นภายในชุมชนอาจกล่าวได้ว่าเป็นการสลายการปกครองแบบอำมาตยาธิปไตย ซึ่งมีขุนนางเป็นผู้ปกครองเปลี่ยนไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะฉะนั้นกระบวนการในชุมชนจึงเป็นกระบวนการขัดแย้งทางวัฒนธรรม กล่าวคือการเปลี่ยนไปของชุมชนอำมาตยาธิปไตย มาเป็นชุมชนประชาธิปไตย เป็นการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมอำนาจนิยมซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกในสังคมไทยมานาน วัฒนธรรมดังกล่าวจะยึดหลักอำนาจเป็นธรรมโดยมีมาตรฐานความชอบ

ธรรมถูกกำหนดด้วยอำนาจเป็นเกณฑ์ ภายใต้วัฒนธรรมดังกล่าวนี้ ความเห็นของผู้มีอำนาจย่อมถูกต้องมากกว่าความเห็นของผู้ไร้อำนาจ ความถูกผิดมิได้ถูกกำหนดด้วยหลักเหตุผลและข้อเท็จจริงถูกเปลี่ยนมาเป็นวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตย ที่ปลุกฝังให้คนเคารพและรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น มาตรฐานความชอบธรรมมิได้ถูกกำหนดด้วยอำนาจ หากแต่ถูกกำหนดด้วยเหตุผลและข้อเท็จจริง

ความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงชุมชนแบบดั้งเดิมเป็นชุมชนประชาธิปไตย ต้องเริ่มพัฒนาที่ตัวบุคคลก่อน กล่าวคือคนในชุมชนนั้นต้องมีจิตวิญญาณประชาธิปไตย การปลุกฝังค่านิยม จิตวิญญาณประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นได้นั้นต้องเริ่มที่ผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนต้องมีจิตวิญญาณประชาธิปไตย มีภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตยโดยเฉพาะอย่างยิ่งความซื่อสัตย์สุจริต ความโปร่งใสในการทำงานสามารถตรวจสอบได้จึงจะสามารถสร้างความเชื่อมั่น ความศรัทธา และสร้างจิตวิญญาณประชาธิปไตยของบุคคลและชุมชนได้ เมื่อมีจิตวิญญาณในระดับชุมชนเกิดขึ้นจะนำไปสู่ความสมัคสมานสามัคคีตลอดจนการรวมกลุ่มพัฒนาตนเองไปในทุกๆ ด้าน รวมไปถึงการพัฒนาเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ในบริบทของการพัฒนาชุมชนนั้นไม่ควรที่จะมีผู้นำและผู้ตาม แม้ว่าในบริบทของการปกครองในชุมชนนั้นจะมีผู้นำกับผู้ตาม ผู้นำไม่ควรจะเข้าไปชี้นำหรือตีกรอบการพัฒนา กำหนดให้ชาวบ้านปฏิบัติตาม หากแต่ผู้นำควรจะเป็นผู้แนะนำเป็นที่ปรึกษาให้ชาวบ้าน เพราะฉะนั้นในบริบทของการพัฒนาผู้นำกับชาวบ้านควรก้าวไปด้วยกันพร้อมๆ กัน โดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างมีอิสระเสรี การพัฒนานั้นจึงจะประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

การเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างสมบูรณ์นั้นคงจะไม่สามารถปฏิเสธได้เลยทีเดียวว่า ผู้นำนั้นมีบทบาทที่สำคัญและปัจจัยหลักที่สำคัญอย่างยิ่งในการที่จะระดมปัจจัยต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในเสริมสร้างกันและกัน หากจะรอให้ชาวบ้านทุกคนในชุมชนเกิดจิตสำนึกขึ้นมาพร้อมกันมันคงเป็นไปไม่ได้ ฉะนั้นผู้นำจึงเป็นผู้ที่โลดแล่นอยู่แถวหน้าในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดขึ้น (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, สุริชัย หวันแก้ว, 2530:11) และสิ่งที่สำคัญที่ขาดเสียมิได้เลยในการพัฒนาชุมชนคือ การมีส่วนร่วมของชาวบ้านอย่างมีจิตสำนึกในการพัฒนา หากการพัฒนาที่ขาดการมีส่วนร่วมเชื่อว่า การพัฒนานั้นก็จะไม่สามารถดำเนินไปได้ ผู้นำจึงควรที่จะเป็นองค์กรรวมของชาวบ้านในระดับปัจเจกบุคคลและโดยพื้นฐานแล้ว ผู้นำนั้นต้องมีจิตวิญญาณประชาธิปไตย เนื่องจากการทำงานของกลุ่มภายใต้การดำเนินงานของผู้นำแบบอัตตาธิปไตยมักจะได้ผลงานมาก แต่ภายในกลุ่มไม่มีความสามัคคีกลมเกลียวกันไม่มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน หากแต่การทำงานภายใต้ผู้นำที่มีลักษณะผู้นำแบบประชาธิปไตยจะมีการยอมรับมากยิ่งขึ้นเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มความพึงพอใจของ

กลุ่มและผลิตผลของงาน ภายใต้การทำงานของผู้นำแบบอัตตาริปไตยผู้นำมักจะเป็นผู้กำหนดแนวทางในการปฏิบัติเองตลอดจนควบคุมกระบวนการตัดสินใจทุกขั้นตอนจะทำให้สมาชิกในกลุ่มไม่พึงพอใจสมาชิกขาดความศรัทธาในตัวผู้นำอันจะนำไปสู่การเกิดวิกฤติศรัทธา นอกจากนี้สมาชิกภายในกลุ่มไม่มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน แม้ว่าในบางบริบทการบังคับบัญชาแบบอัตตาริปไตยจะมีประสิทธิภาพมากกว่าผู้นำแบบประชาธิปไตยแต่สมาชิกในกลุ่มหรือผู้ใต้บังคับบัญชาจะไม่มี ความเชื่อมั่น เชื่อถือในตัวผู้นำ และผลผลิตของงานจะไม่เพิ่มขึ้น (Stogdill, 1974:403) ตลอดจนต้องมีบทบาทในเรื่องที่ว่า ทำอย่างไรชาวบ้านจึงจะเข้ามามีส่วนร่วมถกทอในการพัฒนาคุณภาพชีวิตคุณภาพชุมชนให้เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อไป สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะพัฒนาระดับจิตใจของชาวบ้าน ให้เกิดจิตสำนึกขึ้นมาได้ คือการให้การศึกษแก่ชาวบ้านแล้ว จึงนำไปสู่ประเด็นคำถามว่า การให้การศึกษาคืออย่างไร ใครเป็นผู้ให้ การให้การศึกษแก่ชาวบ้านก็ได้หมายความว่า จะให้ชาวบ้านไปเรียนในระดับปริญญาเอก โท ตรี หากแต่การให้การศึกษานั้นควรจะอยู่บนฐานของประเพณี วัฒนธรรมตลอดจนภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ ให้ชาวบ้านได้เรียนรู้แบบชาวบ้าน กล่าวคือเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน มิใช่รัฐเป็นผู้จัดให้ เห็นว่าสิ่งไหนมันดีก็จับใส่ลงไปให้กับชาวบ้านโดยมิได้คิดคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจึงทำให้เกิดการพัฒนาที่ก่อให้เกิดปัญหาและการพัฒนานั้นก็ไม่ใช้การพัฒนาในระดับรากหญ้า

4.13 สรุป

ในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองให้ประสบผลสำเร็จนั้นไม่จำเป็นว่าผู้นำนั้นจะเป็นใคร เป็นผู้นำแบบไหน มีที่มาอย่างไร และปกครองโดยรูปแบบวิธีใด เป็นผู้นำแบบเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการหรือไม่ หากแต่หัวใจสำคัญอยู่ที่ว่าผู้นำจะมีกลวิธีอย่างไร ในการที่จะระดมทรัพยากรทางการเมืองของตน มาใช้ในกระบวนการพัฒนาชุมชน โดยเน้นให้ ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนจนสามารถพัฒนาความเข้มแข็งขึ้นเป็น องค์กรชุมชน ให้มีความเข้มแข็งในทุกๆ ด้าน มิใช่จะเป็นเพียงเฉพาะในด้านเศรษฐกิจเท่านั้นและสามารถ พึ่งตนเอง ได้ ประเด็นที่สำคัญที่สุดอยู่ที่ว่าผู้นำนั้นมียุทธวิธีอย่างไรที่จะทำให้ชาวบ้านสามารถพัฒนาตนเองจากชีวิตความจนที่ติดดานและเป็นประชากรชายขอบสังคมให้พวกเขา (ชาวบ้าน) ได้มี พื้นที่ ในสังคมหรือ โอกาสในสังคม กล่าวคือ ผู้นำนั้นต้องสามารถนำสังคมชุมชนขึ้นไปสู่ระดับของสัมพันธภาพทางอำนาจ ของกลุ่มต่างๆ ในสังคมที่ไม่เท่าเทียมกันและทำให้สังคมนั้นมีความเท่าเทียมกันในสัมพันธภาพในทางอำนาจมีโอกาส มีอำนาจในการกำหนดเป้าหมายและวิถีทางในการพัฒนาของตนเองตลอดจนมีอำนาจในการกำหนดเป้าหมายและวิถีทางในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองอย่างเสมอภาคกับสังคมอื่น